

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

סדרת
חרדים
בישראל

שנתון החברה החרדית בישראל

2023

לי כהנר | גלעד מלאך

שנתון החברה החרדית בישראל

2023

לי כהנר | גלעד מלאך

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

עריכת הטקסט: תמר שקד
עיצוב הספר: סטפני ורותי עיצוב
ביצוע גרפי: נדב שטכמן פולישוק
הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

רכזת המערכת ואחראית הנתונים: יעל בכר
עובדים סטטיסטיים: גבריאל גורדון ורועי קנת פורטל

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 2-443-519-965-978

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר) תשפ"ד/2023
Copyright © 2023 by The Israel Democracy Institute (RA)

המכון הישראלי לדמוקרטיה
רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טל': 02-5300888
אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:

החנות המקוונת: www.idi.org.il/books
דוא"ל: orders@idi.org.il
טל': 02-5300800

כל פרסומי המכון הישראלי לדמוקרטיה ניתנים להורדה חנים, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי אי-מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפוח שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא זוכה פרס ישראל לשנת תשס"ט על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

מחקר זה רואה אור הודות לתרומתן הנדיבה של קרן קירש, קרן דיאן וגילפורד גלזר, קרן ראסל ברי וקרן רוזלינד וירתור גילברט.

This study was made possible by the generous support of the Kirsh Foundation, the Diane and Guilford Glazer Foundation, the Russell Berrie Foundation and the Rosalinde and Arthur Gilbert Foundation.

9	דברי הקדמה
11	פרק א: אוכלוסייה
11	א.1. גודל האוכלוסייה
12	א.2. גיל האוכלוסייה
14	א.3. פרייון
15	א.4. תחזית אוכלוסייה
16	א.5. מצב משפחתי
17	א.6. התפרושת הגאוגרפית של המגזר החרדי
21	לוחות אוכלוסייה
21	לוח א/1: אומדני אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה וגיל, אומדן 2009,
21	אומדן 2015 ותחזית 2065–2023
23	לוח א/2: שיעור פרייון כולל אצל נשים יהודיות, לפי הגדרה עצמית על הרצף
23	חרדי-חילוני, 1979–2022
24	לוח א/3: האוכלוסייה החרדית ביישובים שבהם מעל 1,500 תושבים חרדים, 2022
26	המקורות לפרק א – אוכלוסייה
27	פרק ב: חינוך
28	ב.1. תלמידים (לפי פיקוח)
29	ב.2. בחינות בגרות
32	ב.3. תלמידי ישיבות ואברכים
33	ב.4. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה
35	ב.5. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: מסגרות לימוד וגיל
35	ב.6. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה:
36	תחומי לימוד, זכאות לתואר ונשירה
38	ב.7. סטודנטיות וסטודנטים חרדים בהכשרה טכנולוגית
40	לוחות חינוך
40	לוח ב/1: תלמידי החינוך היסודי והעל-יסודי, לפי מגדר, פיקוח ודרג חינוך,
40	תשפ"ב (2021/22)
41	לוח ב/2: תלמידי ישיבות ואברכים, לפי מוסד, 2012-2022

לוח ב/3: סטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה,
לפי סוג מוסד וקבוצת אוכלוסייה, 2022/23-2009/10

42

47

המקורות לפרק ב – חינוך

48

פרק ג: רמת חיים

49

ג.1. תחולת עוני

51

ג.2. ביטחון תזונתי

52

ג.3. הכנסה חודשית והוצאה חודשית למשק בית חרדי

53

ג.4. בעלות על דירה

54

ג.5. מחזיקים ברישיון נהיגה

55

ג.6. זמינות רכב

57

לוחות רמת חיים

לוח ג/1: תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לאחר תשלומי העברה ומיסים,

57

לפי קבוצת אוכלוסייה, 2021-2015 (ב־%)

58

לוח ג/2: הכנסה חודשית והוצאה חודשית לתצרוכת למשקי בית יהודיים,
לפי קבוצת אוכלוסייה, 2021

60

המקורות לפרק ג – רמת חיים

61

פרק ד: תעסוקה

61

ד.1. שיעורי תעסוקה

63

ד.2. הכנסה חודשית

65

ד.3. תעסוקה, לפי משלח יד

69

לוחות תעסוקה

לוח ד/1: תעסוקה בקרב בני 25–64, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר,

69

1995–2022 (ב־%)

70

לוח ד/2: הכנסה ממוצעת מעבודה שכירה, בני 25–64, סך הכול ישראל וחרדים,
בחלוקה למגדר, 2021–2000 (בש"ח)

71

לוח ד/3: מועסקים תושבי ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה, ענף כלכלי ומגדר,
2022 (ב־%)

73

המקורות לפרק ד – תעסוקה

74

פרק ה: אורחות חיים

74

ה.1. שירות צבאי ואזרחי

76

ה.2. שימוש במחשב

77

ה.3. שימוש באינטרנט

- 79 ה.4. חופשה בארץ ובחו"ל
80 ה.5. התנדבות
81 ה.6. תרומה כספית
82 ה.7. בחירות לכנסת

88 **לוחות אורחות חיים**

- לוח ה'1: משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה,
88 2002-2022 (ב-%)
לוח ה'2: יוצאים לחופשה בחו"ל ובישראל מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה,
89 2003-2022 (ב-%)

90 המקורות לפרק ה – אורחות חיים

91 **פרק ו: השפעות הקורונה, תפיסת הדמוקרטיה ואמצעי התקשורת**

- 91 1. השפעות הקורונה בתחום הבריאות
92 2. השפעות הקורונה בתחום התעסוקה
94 3. דמוקרטיה, תקשורת ודת ומדינה

97 **צוות המחקר**

"שנתון החברה החרדית בישראל" מבקש להציג תמונת מצב כוללת של החברה החרדית בימים אלו ולתת מידע ורקע על המגזר החרדי, ששיעורו מאוכלוסיית המדינה בשנת 2023 הוא 14%. שבעת השנתונים הראשונים (שראו אור בשנים 2016-2022) יצרו מהפכה בחקר החברה החרדית בישראל. בפעם הראשונה כונסו יחדיו שלל נתונים על הדמוגרפיה החרדית, דפוסי הבחירות לכנסת של קבוצה זו, מערכת החינוך שלה, דפוסי התעסוקה, היקף העוני, רמת החיים ואורחות החיים שלה. הלוחות והתרשימים בשנתונים מציגים, בצד נתוני עבר, את הנתונים העדכניים ביותר – כדי שיהיה אפשר להבין את המצב הקיים ובה בעת ללמוד על מגמות השינוי לאורך זמן. בעקבות זאת הפך שנתון החברה החרדית למקור מידע מרכזי עבור מעצבי מדיניות, חוקרים ואנשי תקשורת, וגם עבור גורמים מתוך החברה החרדית.

השנתון השמיני שלפניכם הוא אפוא כבר חלק ממסורת שבכוונתנו להמשיך בה בשנים הבאות. שנתון זה, כקודמיו, מציג עובדות ומפרש אותן ללא משוא פנים לתועלת המשתמשים בו. המעיינים בשנתון יכולים לקבל תמונה מקיפה ועדכנית של החברה החרדית בישראל בשנת 2023 ושל המגמות והתהליכים המתרחשים בה. בכל אחד מששת פרקי השנתון התמקדנו בנושאים שנראו לנו החשובים ביותר לכלל העוסקים בחברה החרדית. כדי מצד אחד למקד את המבט, ומצד שני לספק את התמונה המלאה בתחומים חשובים, שיבצנו בכל פרק תרשימים גדושי מידע ונתונים וכן לוחות בסוף כל פרק. באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה מוצגים הלוחות המלאים בכל הנושאים המופיעים בשנתון, לוחות רבים נוספים לתועלת החוקרים בתחום וכן הסבר מתודולוגי והגדרות של כל הנושאים בשנתון.

כמו בכל שנתון, גם השנה הוספנו פרק חדש (פרק ו). הפרק, המבוסס על הנושא המתחלף בסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס), עוסק בהשפעות של הקורונה ובתפיסות הנוגעות לדמוקרטיה ולאמצעי התקשורת. הפרק דן בהשפעות המגפה על המצב הבריאותי והנפשי, על מצב התעסוקה ועל איכותה – בכלל זה עבודה מרחוק, פגיעה בשכר והמצב הכלכלי. הפרק בוחן גם את תפיסת הדמוקרטיה ואת העמדות בעניין אמצעי התקשורת, מבחינת אמינות, מגוון דעות, אמצעי התקשורת המסורתיים לעומת המדיה החברתית, החופש להתבטא והשפעות הדת בישראל.

שנתון זה נחתם בימים של מלחמה קשה ועקובה מדם בישראל. למלחמה עשויה להיות השפעות על החברה החרדית ועל יחסיה עם כלל החברה בישראל – שעליהן נבקש לעמוד בשנתונים בעתיד.

השנתון הוא תוצר של התוכנית "החברה החרדית בישראל" של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שעיקר עיסוקה הוא חקר המגמות בחברה החרדית ועיצוב מדיניות ציבורית לשילוב החרדים בחברה הישראלית. אנו מקווים כי הצלחנו גם הפעם להעלות שאלות חדשות על החברה החרדית בישראל ואף לתת להן מענה מקיף.

ד"ר לי כהנר | ד"ר גלעד מלאך

עורכי השנתון

המכון הישראלי לדמוקרטיה

דצמבר 2023

קצב הגידול של האוכלוסייה החרדית הוא המהיר ביותר במדינות המפותחות, ומכאן שגם בישראל. הגורמים לקצב הגידול המואץ הזה הם שיעורי פריון גבוהים ותנאי רפואה ומחיה מודרניים. גיל הנישואים הצעיר בחברה זו ומספר הילדים הגדול במשפחה תורמים גם הם לגידול המהיר – כ-4% בשנה. אחת התוצאות של קצב גידול זה היא שהאוכלוסייה החרדית הישראלית צעירה מאוד – מחצית ממנה הם בני פחות מ-16. ניתוח הדפוסים של התא המשפחתי החרדי בעשור האחרון מראה על ירידה קלה בשיעורי הפריון, שבסוף התקופה עמדו על כ-6.4 ילדים לאישה, וכן על עלייה קלה בגיל הבאת הילדים לעולם.

גידולה הדמוגרפי המהיר של האוכלוסייה החרדית משפיע כמובן על מעמדה – הכלכלי, החברתי והפוליטי – ולכן הוא מושך אליו תשומת לב ציבורית, תקשורתית ופוליטית. על פי ההערכות של הלמ"ס, האוכלוסייה החרדית בישראל מונה בשנת 2023 כ-1,335,000 נפש, שהן 13.6% מכלל האוכלוסייה, והיא צפויה להגיע ל-16% מכלל האוכלוסייה בשנת 2030.

א.1. גודל האוכלוסייה

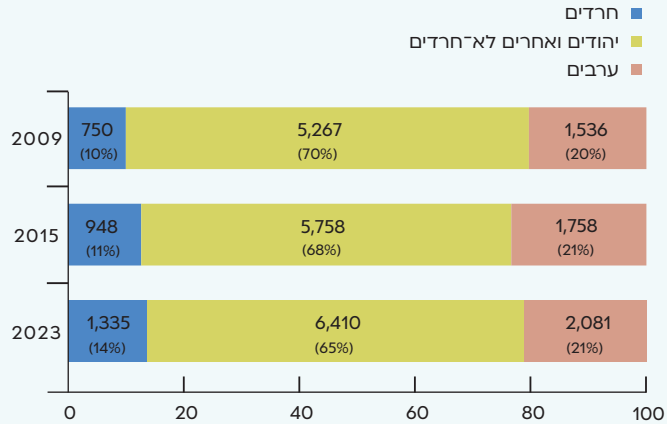
לפי אומדן הלמ"ס, בסוף שנת 2023 האוכלוסייה החרדית בישראל מונה כאמור כ-1,335,000 נפש (לעומת כ-750,000 ב-2009).

קצב הגידול הטבעי השנתי של האוכלוסייה החרדית מהיר – 4.2% לשנה מ-2009, לעומת 1.9% של כלל האוכלוסייה ו-1.4% של האוכלוסייה היהודית הכללית. גידול מהיר זה נובע משילוב של שיעור פריון גבוה וגיל נישואים ולידה צעיר, שניהם מאפיינים את האוכלוסייה החרדית. חלקה של אוכלוסייה זו בכלל האוכלוסייה בישראל, שגדל מ-10% ב-2009 ל-13.6% ב-2023, הוא קרוב לשביעית. שיעור החרדים מכלל היהודים ואחרים¹ עלה באותן שנים מ-12.5% ל-17.2%. אם מגמות הגידול האלה יימשכו תכפיל האוכלוסייה החרדית את גודלה בכל 17 שנים. לשם השוואה – כלל האוכלוסייה הישראלית צפויה להכפיל את גודלה מדי 40 שנים, והאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית – מדי 80 שנים. ואולם למרות התחזית הזאת יש סבירות גבוהה שהעתידי צופן האטה בקצב הגידול המהיר של האוכלוסייה החרדית בעקבות ירידה בשיעורי הפריון ועלייה בגיל הנישואים.

1 רוב מדובר בעולים מחבר המדינות זכאי עלייה לישראל על פי חוק השבות אף שאינם יהודים על פי ההלכה. כמו הלמ"ס גם אנו מחשיבים אותם לחלק מהציבור היהודי.

תרשים א/1

אוכלוסיית ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2009, 2015 ו-2023
(במספרים מוחלטים [באלפים] וב-%)

2. גיל האוכלוסייה

תמונת מצב

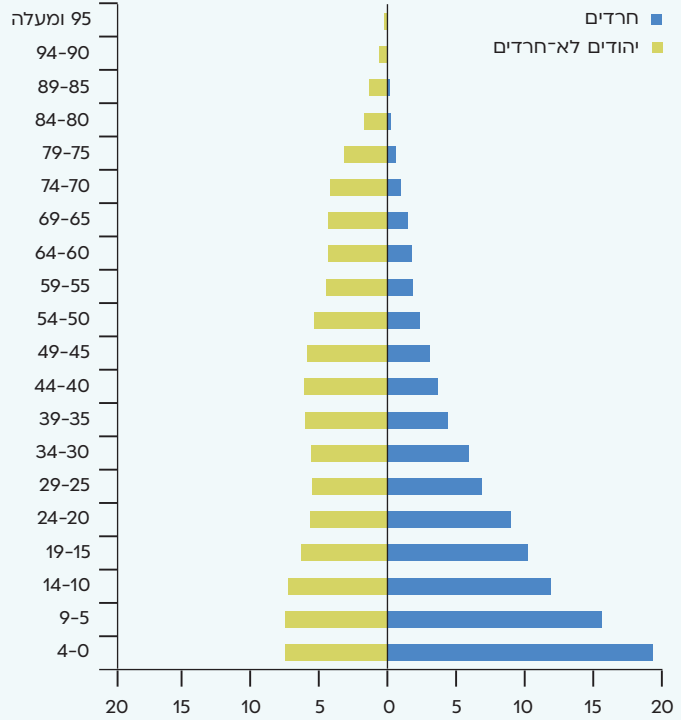
שיעור הצעירים בגילים 0-19 באוכלוסייה החרדית הוא 58%, לעומת 31% באוכלוסייה היהודית הכללית. משמע, האוכלוסייה החרדית צעירה בהרבה מהאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית. הגיל החציוני בה הוא 16, לעומת 35 באוכלוסייה היהודית הכללית. הסיבות לכך הן גיל הנישואים הצעיר והלידה בגיל צעיר. גיל הנישואים הממוצע של גברים חרדים עמד בשנת 2021 על כ־23 ושל הנשים החרדיות על כ־22. גיל לידת הילד הראשון עמד על 24 ו־23 (בהתאמה). יהודים שאינם חרדים מתחתנים בגיל מבוגר הרבה יותר (30 לגברים ו־28 לנשים), וגיל לידת הילד הראשון הממוצע עומד אצלם על 31.5 לגברים ו־30 לנשים.

מגמות

בשנים 2003-2021 חלה דחייה קלה בגיל לידת הילד הראשון בקרב נשים חרדיות. בתחילת התקופה עמד הגיל הממוצע על 22.7 ובסופה על 23.1. בקרב הגברים החרדים השיעורים נותרו יציבים על מעט אחרי גיל 24. לעומת זאת, בקרב יהודיות לא-חרדיות חלה באותן שנים דחייה משמעותית יותר בגיל לידת הילד הראשון: מ־27.5 ל־30. גם אצל הגברים היהודים הלא-חרדים חלה דחייה באותן שנים - מגיל 30 לגיל 31.5.

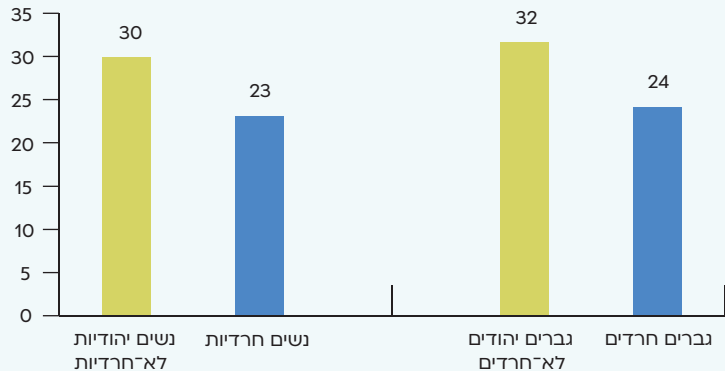
תרשים א/2

מבנה האוכלוסייה בחלוקה לגילים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2023 (ב-%)

תרשים א/3

גיל בעת לידת הילד הראשון, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 2021 (ב-%)

תמונת מצב

בשנים 2020-2022 היה שיעור הפריון הממוצע של נשים חרדיות 6.4 ילדים לאישה. השיעור הממוצע במדינות ה־OECD עומד על 1.6 ילדים לאישה בלבד, והשיעור הממוצע בקרב נשים יהודיות לא־חרדיות על 2.5 ילדים לאישה. כאשר בוחנים את שיעורי הפריון של הנשים היהודיות לפי מידת הדתיות על הרצף החרדי-חילוני, מתברר ששיעור הפריון של אישה דתית הוא 3.8 ילדים; של אישה מסורתית דתית – 2.8 ילדים; של אישה מסורתית לא־כך דתית – 2.2 ילדים; ושל אישה חילונית – 2.0 ילדים. בישראל יש אפוא קשר ישיר בין רמת הדתיות של האישה (על פי הגדרה עצמית על הרצף החרדי-חילוני) לבין מספר הילדים שהיא יולדת במהלך חייה.

מגמות

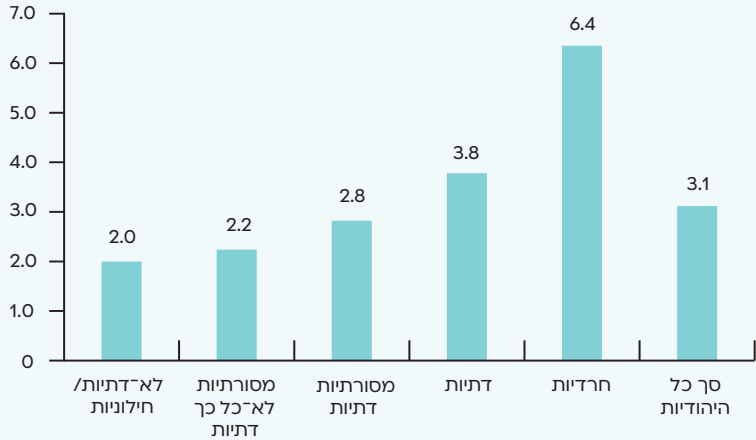
בתחילת שנות ה־80 של המאה ה־20 עמד שיעור הפריון של אישה חרדית על 6 ילדים בממוצע; מאמצע שנות ה־80 עד סוף שנות ה־90 – על כ־7 ילדים לאישה; והשיא היה 7.3 ילדים בממוצע בשנים 2000-2004. בשנת 2004 החלה ירידה בשיעור הפריון של נשים חרדיות, והוא התייצב על ממוצע של 6.6 לאישה בשנים 2007-2019. בשנים 2019-2022 חלה עוד ירידה קלה בשיעור הפריון, והוא עמד על 6.4 ילדים לאישה חרדית.

נעיר כי בשנים 2001-2018 נרשמה עלייה בשיעור הפריון של נשים יהודיות לא־חרדיות בכל הקבוצות בפילוח לפי מידת דתיות: מ־1.8 ילדים בממוצע לאישה חילונית ל־2.1; מ־2.1 לאישה מסורתית לא־כך דתית ל־2.4; מ־2.6 לאישה מסורתית דתית ל־3.0; ומ־3.9 ילדים בממוצע לאישה דתית ל־4.3. אולם הנתונים לשנים 2019-2022 מצביעים על ירידה בשיעורי הפריון של הנשים היהודיות שאינן חרדיות לרמה שבה היו בשנת 2001.

במרוצת השנים ניכרת ירידה במספר הלידות אצל הנשים החרדיות בגילים 20-24, כנראה בגלל העלייה בגיל הנישואים. לפיכך בשנים 2003-2005 היה יחס הלידות בגילים אלו 329 ל־1,000, ואילו בשנים 2020-2022 הוא ירד ל־297 ל־1,000. כך, באותן שנים גם הייתה ירידה בשיעור הלידות ל־1,000 בגילים 25-29 – מ־384 ל־315. דחיית גיל ההולדה תביא למיתון בקצב הגידול של החברה החרדית.

תרשים 4/א

שיעור הפריון הכולל אצל נשים יהודיות, לפי מידת הדתיות שלהן, (מספר ילדים ממוצע) 2022–2020

4.א תחזית אוכלוסייה

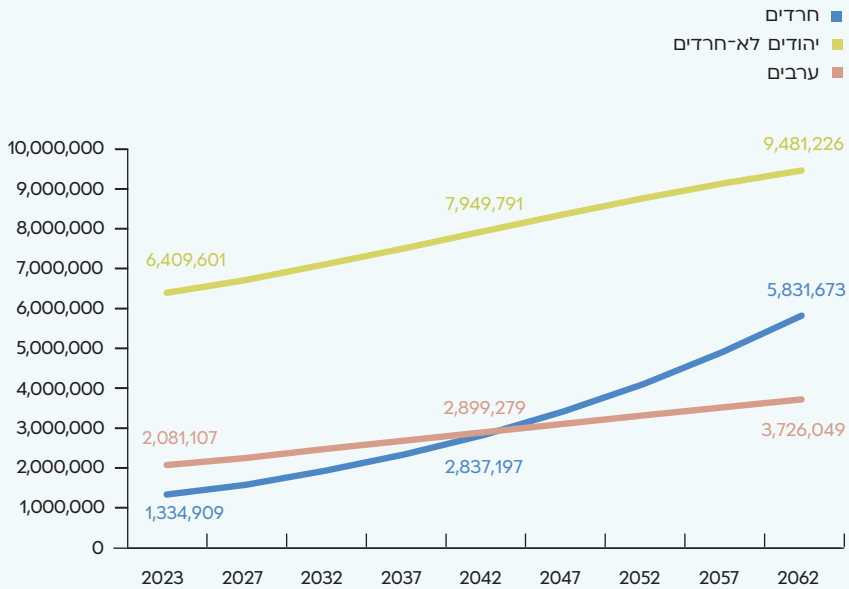
בשנת 2023 שיעורה של האוכלוסייה החרדית בישראל הוא 13.6% מכלל האוכלוסייה. קצב הגידול המהיר שלה מסביר את הצפי לעלייה בחלקה היחסי בכלל האוכלוסייה בטווח הבינוני והארוך. על פי תחזיות הלמ"ס (מ־2017), האוכלוסייה החרדית תוסיף לגדול בקצב מהיר ובהתאם לכך להגדיל את משקלה בכלל האוכלוסייה בישראל.

על פי התחזיות לטווח הבינוני (עד 15 שנה), שיעורה של האוכלוסייה החרדית מכלל האוכלוסייה ב־2030 צפוי להיות כ־16%; באותה השנה יהיה מספר החרדים מתחת לגיל 20 כמיליון נפש, ושיעורם מכלל הגיל הזאת יהיה 25%. שיעור החרדים בגילי העבודה העיקריים (25–64) יהיה 11%. הצפי הוא שבשנת 2033 תמנה האוכלוסייה החרדית כולה 2 מיליון נפש, מתוך 11.7 מיליון נפש הצפויים לחיות בישראל בשנה זו.

על פי התחזיות לטווח הארוך, שמהימנותן חלשה יחסית לתחזיות לטווח הקצר, ב־2043 צפויה האוכלוסייה החרדית לעבור את האוכלוסייה הערבית מבחינת מספר הנפשות. ב־2045 צפוי שיעור האוכלוסייה החרדית להיות כ־22% מכלל האוכלוסייה וכ־28% מהאוכלוסייה היהודית, וב־2065 הוא צפוי להיות כ־32% מכלל האוכלוסייה וכ־40% מהאוכלוסייה היהודית.

תרשים א/5

תחזית אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2023-2062 (במספרים מוחלטים)

5.א. מצב משפחתי

תמונת מצב

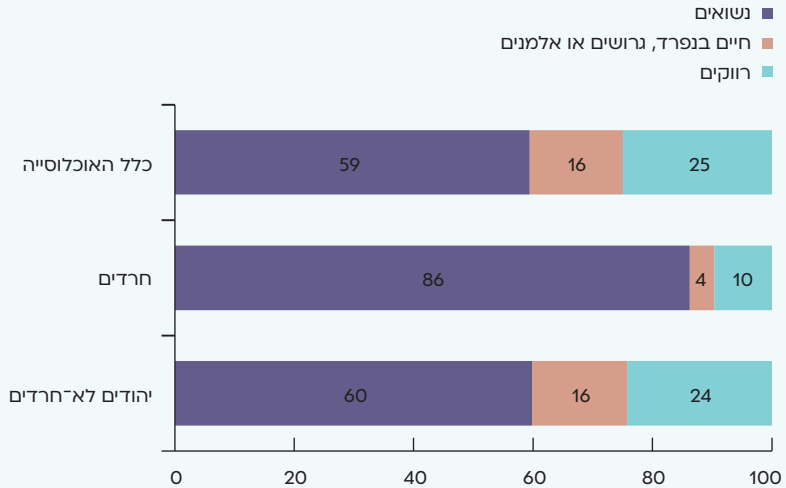
בשנים 2020-2022 היו 86% מהגברים והנשים החרדים בגילים +20 נשואים, שיעור גבוה בהרבה משיעור הנשואים בחברה היהודית הלא-חרדית (59%). פערים אלו מוסברים בגיל הנישואים הצעיר בחברה החרדית, שבגללו שיעור הרווקים באוכלוסייה זו (10%) קטן בהרבה משיעור הרווקים באוכלוסייה היהודית הכללית (25%). כמו כן, בחברה היהודית הלא-חרדית, בניגוד לחברה החרדית, חיים משותפים ללא נישואין (קוהביטציה) הם מציאות רווחת. הפער קשור גם בשיעור הנמוך של גרושים ואלמנים באוכלוסייה החרדית (4%), לעומת עמיתיהם באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (16%).

מגמות

לאורך השנים ניכרת יציבות בשיעור הרווקים, הגרושים והאלמנים באוכלוסייה החרדית, ושיעורם עמד על כ-15% בשנת 2003 וגם בשנת 2022. באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית חלה עלייה בשיעור זה: מ-37% ב-2003 ל-41% ב-2021.

תרשים א/6

מצב משפחתי של בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2021-2022 (ב-%)

א.6. התפרושת הגאוגרפית של המגזר החרדי

"ערי הבירה" של האוכלוסייה החרדית הן ירושלים ובני ברק. בשתי הערים האלה התגוררה עד שנות ה־90 של המאה ה־20 מרבית האוכלוסייה החרדית, וגם כיום (נתוני 2022) מתגוררים בהן 41.5% מאוכלוסייה זו. ירושלים ניצבת בראש עם 24.4% מהאוכלוסייה החרדית, ובני ברק שנייה לה עם 17.1%. עוד קבוצה של יישובים שאוכלוסייה חרדית גדולה גרה בהם היא ערי הפרוור החרדיות, ובהן בית שמש, מודיעין עילית, ביתר עילית ואלעד. ערים אלו הוקמו בשנות ה־90 של המאה ה־20, והן חרדיות ברובן המוחלט. אומנם בית שמש נוסדה שנים רבות קודם לכן, אך בשנות ה־90 הוקמה בה רמת בית שמש, שרוב המתגוררים בה הם חרדים. כיום, רוב מוחלט מתושבי העיר בית שמש הם חרדים, ובשל ההגירה הרחבה היא כיום העיר החרדית השלישית בגודלה לאחר ירושלים ובני ברק. בארבע ערי הפרוור החרדיות יחד גרים 26% מהאוכלוסייה החרדית (בית שמש – 9.7%, מודיעין עילית – 7%, ביתר עילית – 5.4% ואלעד – 3.9%). קבוצה שלישית של ריכוזי חרדים ממוקמת בערים גדולות שבהן יש התיישבות חרדית ותיקה שהתחזקה בשל גלי הגירה של צעירים חרדים. בערים אלו מתגוררת 11% מהאוכלוסייה החרדית (אשדוד – 4.1%, פתח תקווה – 2.2%, חיפה – 1.5%, רחובות – 1.2%, נתניה – 1.4% ותל אביב – 0.6%). בשלושה סוגי ריכוזים אלו, המורכבים מ־12 ערים, חיה 78.5% מהאוכלוסייה החרדית בישראל.

ניתן לחלק את היישובים שהחרדים בישראל גרים בהם ליישובים שמאוכלסים כמעט רק באוכלוסייה חרדית, ליישובים שהחרדים הם רוב בהם, ליישובים שחרדים הם מיעוט גדול בהם וליישובים ששיעור החרדים בהם נמוך משיעור החרדים באוכלוסייה היהודית (17%).

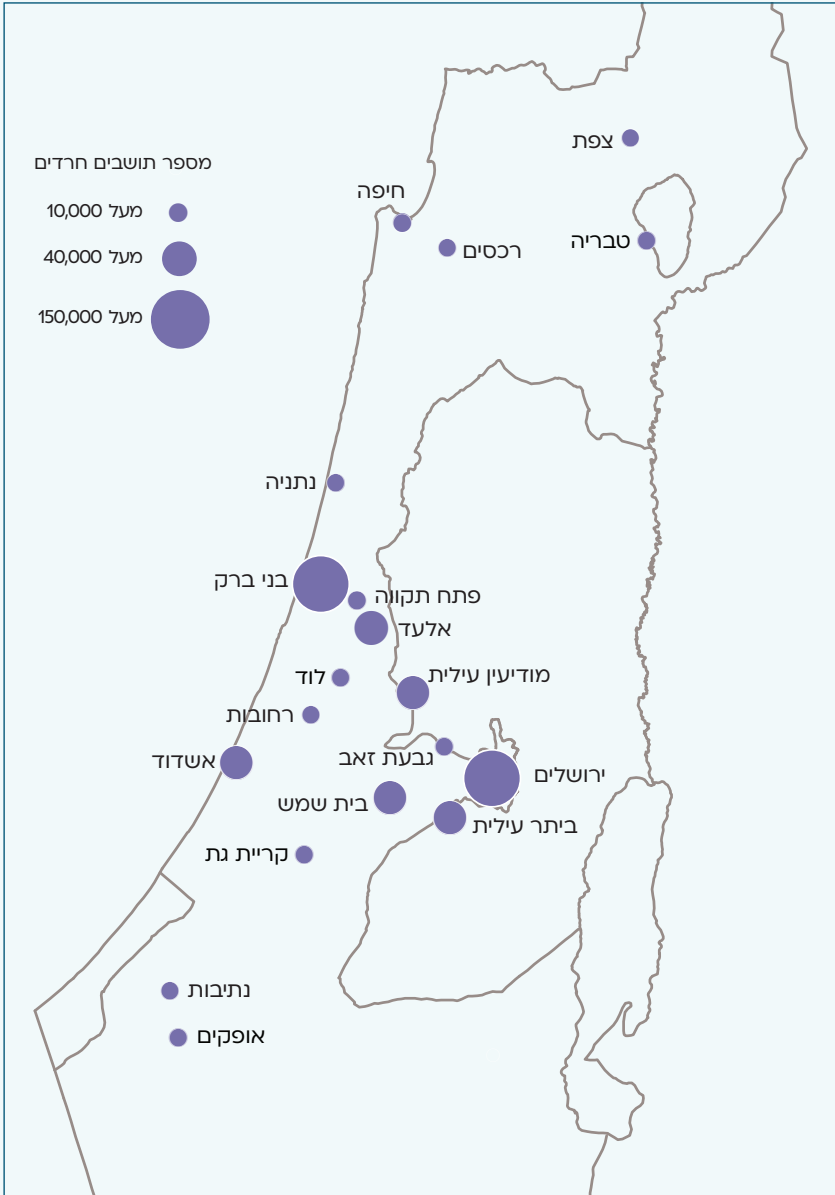
36.2% מהחרדים חיים ביישובים שמתגוררת בהם כמעט רק אוכלוסייה חרדית (80% מהאוכלוסייה ויותר). ביישובים אלו נכללים בני ברק, מודיעין עילית, ביתר עילית, אלעד, רכסים, עמנואל, קריית יערים, תפרח וכפר חב"ד. 41.3% מהחרדים חיים ביישובים שגודלה של האוכלוסייה החרדית בהם הוא בין מחצית מהאוכלוסייה לרוב האוכלוסייה. ביישובים אלו נכללים ירושלים, בית שמש, צפת, גבעת זאב, כוכב יעקב, יבנאל וגני מודיעין.² אם כן, למעלה משלושה רבעים מהחרדים (77.5%) גרים ביישובים שהם רוב האוכלוסייה בהם.

12% מהחרדים גרים ביישובים שהאוכלוסייה החרדית בהם היא בין 17% (שיעור החרדים באוכלוסייה היהודית) ל-50% מהאוכלוסייה. ערים בולטות בקבוצה זו הן: אשדוד, נתיבות, קריית גת, אופקים, טבריה, לוד וערד. הקבוצה האחרונה, ששיעורה עומד על 10.5% מהאוכלוסייה החרדית, גרה ביישובים שחלקה של האוכלוסייה החרדית בהם קטן מ-17%. ערים בולטות בקבוצה זו הן: פתח תקווה, נתניה, חיפה, תל אביב, רחובות, חולון, באר שבע ואשקלון. החלוקה בין הקבוצות מראה שכ-78% מהחרדים גרים ביישובים חרדיים או בעלי רוב חרדי, וכ-22% חיים ביישובים מעורבים.

2 כללנו את ירושלים בקבוצה זו משום שחלקם של החרדים בה הוא 50% מן האוכלוסייה היהודית. האוכלוסייה היהודית והערבית בעיר אינן מעורבות זו בזו וגם מעמדן האזרחי שונה (הערבים בירושלים אינם אזרחי ישראל אלא תושבים).

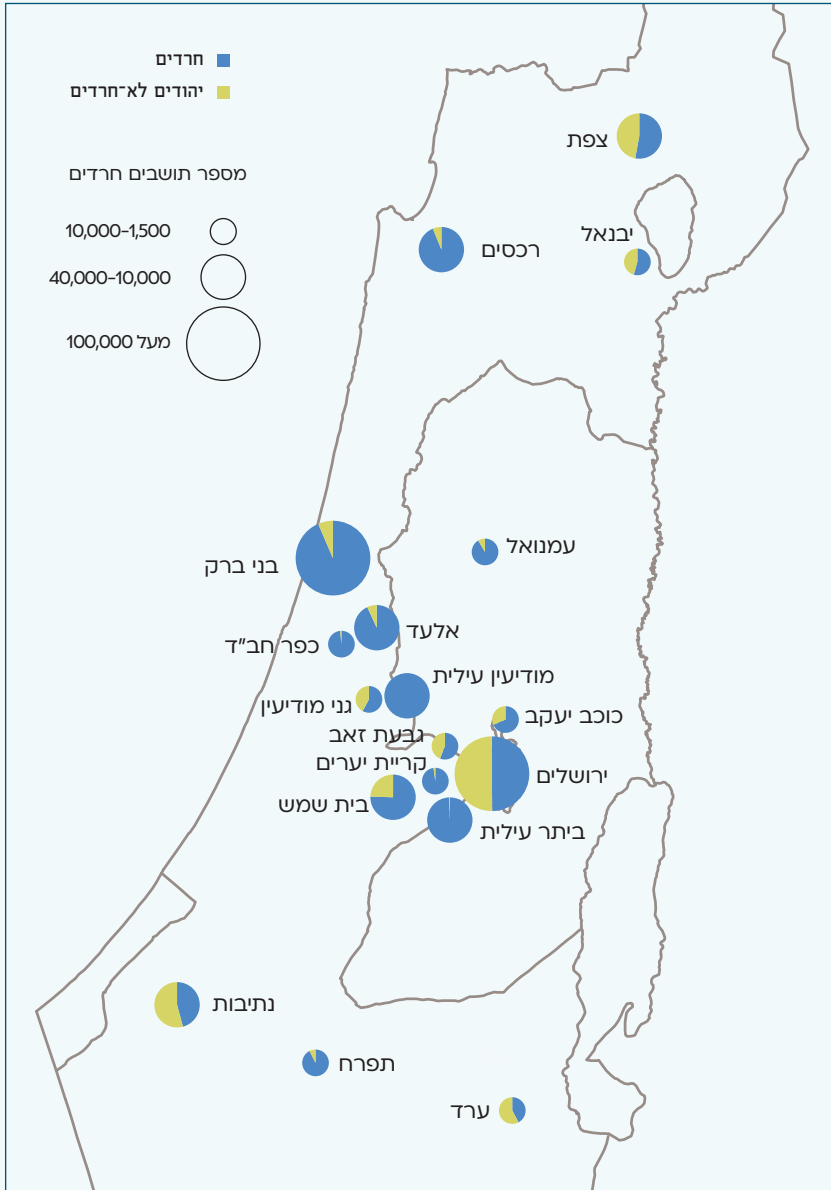
מפה א/1.1

ריכוזי האוכלוסייה החרדית בישראל

מפה א/2.1

יישובים שלמעלה מ־40% מתושביהם היהודים הם חרדים

הערה: נתוני השנתון של השנה מסתמכים על נתונים שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. לעומת זאת, בשנים קודמות עיבדנו את נתוני הלמ"ס על פי אלגוריתם שפיתחנו לזיהוי האוכלוסייה החרדית.

לוחות אוכלוסייה

לוח א/1

אומדני אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה וגיל, אומדן 2009, אומדן 2015 ותחזית 2023-2065

שנים	גיל	סך הכול ישראל	%	מזה: יהודים ואחרים					
				סך הכול	%	חרדים	%	יהודים לא-חרדים ואחרים	%
2009	סך הכול	7,552,100	100	6,016,500	100	750,000	100	5,266,500	100
	19-0	2,704,800	35.8	1,965,300	32.7	441,600	58.9	1,523,700	28.9
	44-20	2,632,500	34.9	2,092,800	34.8	219,200	29.2	1,873,600	35.6
	64-45	1,473,300	19.5	1,276,500	21.2	73,400	9.8	1,203,100	22.8
	+65	741,500	9.8	681,900	11.3	15,800	2.1	666,100	12.6
2015	סך הכול	8,463,427	100	6,705,623	100	948,019	100	5,757,604	100
	19-0	3,054,109	36	2,263,821	34	548,500	58	1,715,321	30
	44-20	2,870,377	34	2,242,998	33	283,313	30	1,959,684	34
	64-45	1,599,998	19	1,337,409	20	89,612	9	1,247,796	22
	+65	938,942	11	861,395	13	26,593	3	834,802	14
2023	סך הכול	9,825,617	100	7,744,510	100	1,334,909	100	6,409,601	100
	19-0	3,574,043	36	2,735,008	35	764,236	57	1,970,772	31
	44-20	3,161,877	32	2,393,063	31	399,650	30	1,993,413	31
	64-45	1,857,317	19	1,502,892	19	121,692	9	1,381,200	22
	+65	1,232,380	13	1,113,547	14	49,331	4	1,064,216	17
2033	סך הכול	11,723,929	100	9,204,765	100	2,008,614	100	7,196,151	100
	19-0	4,228,526	36	3,280,471	36	1,153,692	57	2,126,779	30
	44-20	3,693,353	32	2,759,039	30	591,592	29	2,167,447	30
	64-45	2,221,694	19	1,793,789	19	180,628	9	1,613,161	22
	+65	1,580,356	13	1,371,466	15	82,702	4	1,288,764	18

<<

שנים	גיל	סך הכול ישראל	%	מזה: יהודים ואחרים					
				סך הכול	%	חרדים	%	יהודים לא־חרדים ואחרים	%
2043	סך הכול	13,922,607	100	10,981,761	100	2,946,088	100	8,035,673	100
	19-0	4,966,930	36	3,945,172	36	1,646,712	56	2,298,460	29
	44-20	4,451,799	32	3,406,206	31	891,964	30	2,514,242	31
	64-45	2,471,730	18	1,919,834	17	278,035	9	1,641,799	20
	+65	2,032,148	15	1,710,150	16	129,378	4	1,580,772	20
2053	סך הכול	16,473,162	100	13,113,801	100	4,259,180	100	8,854,621	100
	19-0	5,907,044	36	4,842,572	37	2,316,165	54	2,526,407	29
	44-20	5,243,663	32	4,090,259	31	1,319,879	31	2,770,380	31
	64-45	2,834,597	17	2,117,729	16	427,714	10	1,690,015	19
	+65	2,487,858	15	2,063,241	16	195,422	5	1,867,819	21
2062	סך הכול	19,340,352	100	15,575,370	100	6,031,489	100	9,543,881	100
	19-0	6,907,637	36	5,790,747	37	3,190,561	53	2,600,186	27
	44-20	6,086,128	31	4,830,030	31	1,908,268	32	2,921,762	31
	64-45	3,404,921	18	2,606,839	17	626,093	10	1,980,746	21
	+65	2,941,666	15	2,347,754	15	306,567	5	2,041,187	21
2065	סך הכול	19,954,018	100	16,112,855	100	6,447,638	100	9,665,218	100
	19-0	7,108,694	36	5,985,205	37	3,386,708	53	2,598,497	27
	44-20	6,273,992	31	5,002,306	31	2,045,927	32	2,956,379	31
	64-45	3,528,012	18	2,718,210	17	678,945	10	2,039,265	21
	+65	3,043,320	15	2,407,135	15	336,058	5	2,071,077	21

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח א/2

שיעור פריזון כולל אצל נשים יהודיות, לפי הגדרה עצמית על הרצף
 חרדי-חילוני, 1979-2022

ממוצעים תלת-שנתיים	סך כל היהודיות	מידת דתיות			לא-דתיות/ חילונית
		חרדיות	דתיות	מסורתיות- מסורתיות לא-כל כך דתיות	
1981-1979	2.9	6.0	3.8	3.2	2.3
1983-1981	2.9	6.2	3.6	3.2	2.3
1985-1983	2.9	6.5	3.8	3.2	2.2
1987-1985	2.9	6.6	4.2	3.1	2.1
1989-1987	2.9	7.0	3.9	3.1	2.0
1991-1989	2.8	6.9	3.9	3.0	1.9
1993-1991	2.6	7.0	3.8	2.9	1.8
1995-1993	2.7	6.9	3.9	2.8	1.8
1997-1995	2.6	6.7	3.8	2.8	1.9
1999-1997	2.7	7.0	3.7	2.6	1.9
2001-1999	2.7	7.2	3.8	2.6	1.9
2003-2001	2.7	7.2	3.8	2.6	1.8
2005-2003	2.8	7.2	4.2	2.6	1.9
2007-2005	2.8	6.8	4.2	2.5	2.0
2009-2007	2.9	6.5	4.1	2.5	2.1
2011-2009	3.0	6.6	4.1	2.8	2.1
2013-2011	3.1	6.6	4.2	2.9	2.1
2015-2013	3.2	6.6	4.2	2.8	2.2
2017-2015	3.3	6.5	4.3	2.9	2.2
2019-2017	3.3	6.8	4.3	3.0	2.1
2021-2019	3.1	6.5	3.9	2.8	2.0
2022-2020	3.1	6.4	3.8	2.8	2.0

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

האוכלוסייה החרדית ביישובים שבהם יותר מ-1,500 תושבים חרדים, *2022

שיעור מכלל החרדים בישראל	שיעור החרדים מהאוכלוסייה היהודית	שיעור החרדים ביישוב	אוכלוסייה חרדית ביישוב	
24.4%	50%	30%	290,090	ירושלים
17.1%	94%	93%	202,959	בני ברק
9.7%	76%	75%	115,398	בית שמש
7.0%	100%	100%	83,168	מודיעין עילית
5.4%	99%	99%	63,606	ביתר עילית
4.1%	24%	21%	48,626	אשדוד
3.9%	93%	93%	46,058	אלעד
2.2%	11%	10%	26,024	פתח תקווה
1.7%	46%	44%	20,532	נתיבות
1.5%	53%	48%	18,362	צפת
1.5%	8%	6%	17,332	חיפה
1.4%	8%	7%	16,603	נתניה
1.2%	10%	10%	14,370	רחובות
1.1%	94%	94%	13,295	רכסים
1.0%	20%	19%	12,074	קריית גת
1.0%	56%	56%	11,724	גבעת זאב
1.0%	26%	24%	11,567	טבריה
0.9%	20%	13%	10,758	לוד
0.9%	33%	30%	10,716	אופקים
0.8%	42%	34%	9,582	ערד
0.6%	2%	2%	6,887	תל אביב-יפו
0.6%	13%	11%	6,847	עפולה
0.6%	69%	69%	6,708	כוכב יעקב
0.6%	99%	99%	6,619	כפר חב"ד
0.5%	98%	98%	6,390	קריית יערים
0.5%	21%	19%	6,380	חריש
0.5%	22%	21%	5,506	קריית מלאכי
0.5%	3%	3%	5,381	חולון
0.4%	6%	5%	5,298	חדרה

שיעור מכלל החרדים בישראל	שיעור החרדים מהאוכלוסייה היהודית	שיעור החרדים ביישוב	אוכלוסייה חרדית ביישוב	
0.4%	2%	2%	4,376	באר שבע
0.4%	6%	6%	4,326	ראש העין
0.4%	91%	91%	4,250	עמנואל
0.4%	18%	16%	4,202	מגדל העמק
0.3%	3%	3%	4,055	אשקלון
0.3%	7%	6%	3,842	קריית אתא
0.3%	4%	3%	3,488	בת ים
0.3%	13%	7%	3,065	נוף הגליל
0.2%	1%	1%	2,761	ראשון לציון
0.2%	28%	27%	2,729	חצור הגלילית
0.2%	11%	11%	2,537	זכרון יעקב
0.2%	54%	54%	2,432	יבנאל
0.2%	1%	1%	2,366	רמת גן
0.2%	6%	4%	2,094	כרמיאל
0.2%	93%	93%	2,070	תפרח
0.1%	3%	3%	1,708	יבנה
0.1%	58%	58%	1,576	גני מודיעין
3.2%	2%	2%	38,117	אחר

* לא כולל חרדים שנולדו לפני 1935
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק א – אוכלוסייה

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

המקור	התנת-פרק
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה 2015-2065"	א.1. גודל האוכלוסייה
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה 2015-2065"	א.2. גיל האוכלוסייה
עיבוד המחברים לנתוני קבצים מינהליים, חדר מחקר, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה*	א.2. גיל הנישואים ולידת הילד הראשון
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "פריון של נשים יהודיות ואחרות בישראל, לפי מידת דתיות, 1979-2022"	א.3. פריון
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה 2015-2065"	א.4. תחזית אוכלוסייה
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות	א.5. מצב משפחתי
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	א.6. תפרושת אוכלוסייה

* על המתודולוגיה שעל פיה הופקו הנתונים ראו גבריאל גורדון, **מגמות דמוגרפיות והשתלבות בתעסוקה: מבט על המגזר החרדי**, דוח מחקר, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2022.

לחינוך החרדי חלק נכבד במערכת החינוך בישראל, ובמערכת החינוך העברית בפרט. במרוצת השנים חל גידול מהיר במספר התלמידים בחינוך החרדי, בצד שינויים מערכתיים ומבניים, ובהם הקמת המחוז החרדי במשרד החינוך וייסוד זרם החינוך הממלכתי-חרדי. שיעור התלמידים החרדים במערכת החינוך העברית עמד בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/23) על 26%, ובמערכת החינוך הכללית על 20%. ואולם מאז שנת הלימודים תשע"ג (2012/13) נרשמה התמתנות בקצב הגידול של החינוך החרדי, והוא עומד על 3.7% בשנה, לעומת עלייה בקצב הגידול של החינוך הממלכתי העברי (לגווינו) – 2.2% בשנה.

במערכת החינוך וההשכלה העל-תיכונית גברים חרדים לומדים בארבעה מסלולים: בישיבה (לרווקים), ב"כולל" (לנשואים), בלימודים אקדמיים ובהכשרה מקצועית. לנשים החרדיות האפשרויות הן לימודים בסמינר (בכלל זה הכשרה מקצועית) ולימודים אקדמיים.

מספר הגברים החרדים בישיבות ובכוללים ידע תנודות בשנים 2013-2022, בעיקר בעקבות שינויים במצב הכלכלי, ברמת התמיכה המדינית בלומדי התורה ובגיל הפטור מן השירות הצבאי. בשנת 2022 עמד מספר בחורי הישיבות והאברכים על כ־145,000. בשנים 2014-2022 חלה עלייה של 57% בשיעורם, ככל הנראה בעקבות הגידול בתמיכת המדינה בלומדים, שבד הובילה גם לבלירת המגמה של כניסת גברים חרדים לשוק התעסוקה.

בשנת 2022 עמד מספר החרדים והחרדיות הלומדים לתואר אקדמי על פי שלושה וחצי לעומת שנת 2010. קצב הגידול במספר הסטודנטים החרדים, שהואט בשנים 2016-2019, חזר לעלות בשנים 2020-2023, ומספר הסטודנטים החרדים בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/23) עמד על 16,700. המקצועות שהחרדים והחרדיות לומדים הם פרקטיים ברובם וכאלה שמאפשרים עבודה בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה, מקצועות עזר רפואיים, מינהל עסקים ומשפטים) או השתלבות במקצוע הנצרך בשוק העבודה. החרדים בחרים ללמוד בעיקר במכללות, שתנאי הסף לקבלה בהן נמוכים יחסית. שיעור הנשירה של סטודנטים חרדים מלימודים אקדמיים ירד בשנים האחרונות, והוא דומה לשיעור הנשירה של סטודנטים יהודים לא-חרדים. מספר הסטודנטים החרדים הלומדים בהכשרה מקצועית טכנולוגית (במסגרת המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית, המה"ט) עמד בשנת לימודים זו על 7,000.

ב.1. תלמידים (לפי פיקוח)

תמונת מצב

בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/23) למדו בחינוך החרדי – היסודי והעל־יסודי – כ־390,000 תלמידים, שהם 26% מהתלמידים בחינוך העברי ו־20% מכלל התלמידים בישראל. חלקו של החינוך החרדי בחינוך העברי גדול: בחינוך היסודי – 27%; בחטיבת הביניים – 24%; וגם בחטיבה העליונה – 24% (נתוני תשפ"ב, 2021/22). רוב התלמידים בישראל לומדים בחינוך היסודי, אבל אצל החרדים הרוב הזה גדול יותר – 57%, לעומת 52.5% בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי־דתי. הפער בין דרגי החינוך בתוך החינוך החרדי נובע בעיקר משיעורי הילודה הגבוהים באוכלוסייה החרדית, שהם הסיבה למספר הגדול יותר של ילדים בגילים הצעירים יותר, אבל גם ממעבר של תלמידים בגיל חטיבת הביניים והחטיבה העליונה מהחינוך החרדי למערכות חינוך לא־חרדיות, בייחוד ביישובי הפריפריה.

המוסדות החרדיים בגיל היסודי נחלקים לכמה סוגים, על פי המעמד המשפטי והפיקוח המדינתי עליהם (רשמי, מוכר שאינו רשמי ו"פטור"). 4% בלבד לומדים בחינוך הרשמי (ממלכתי־חרדי), 73.5% לומדים במוכר שאינו רשמי, ו־22.5% במוסדות "פטור". הלימוד במוסדות ה"פטור" רווח במיוחד בקרב הבנים: 42%, לעומת 2% בלבד בקרב הבנות (נתוני תשפ"ב, 2021/22; כיתות א'–ו').

מגמות

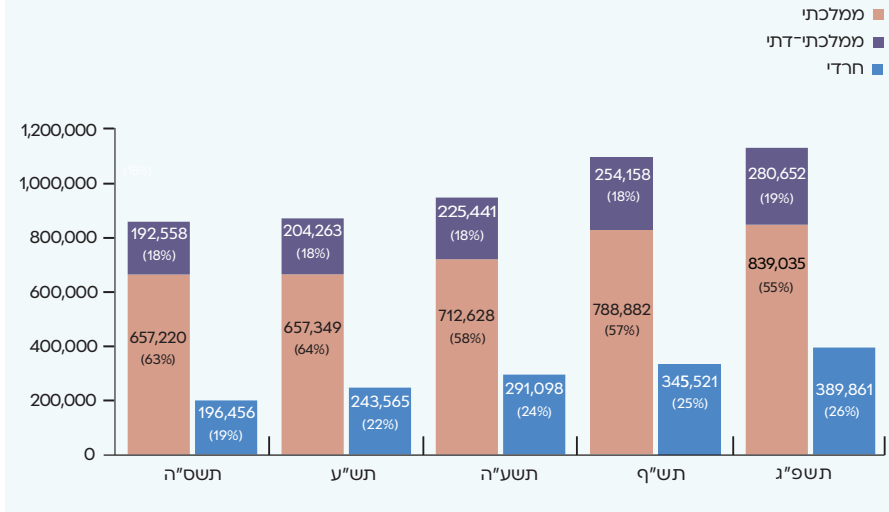
קצב הגידול של החינוך החרדי גבוה מקצב הגידול של החינוך העברי הממלכתי (כולל הממלכתי־דתי). עם זאת, קצב הגידול של החינוך החרדי הואט בשנים 2013–2023 – שלא כמו החינוך העברי הממלכתי, שקצב הגידול שלו דווקא עלה בשנים אלו. בשנים 2003–2013 עמד קצב הגידול של החינוך החרדי על 4.2% לשנה; מ־2013 ירד קצב הגידול של חינוך זה ל־3.7% בשנה. החינוך העברי הממלכתי, שקצב הגידול השנתי שלו בשנים 2003–2013 היה 0.5% בשנה, הואץ והגיע לקצב גידול של 2.2% בשנים 2013–2023. הגידול בשיעור תלמידי החינוך החרדי מכלל התלמידים בחינוך העברי עמד בשנים 2008–2013 על 0.5% בשנה וירד בשנים 2013–2023 לקצב של 0.25% בשנה בלבד.

למגמה זו שתי סיבות אפשריות: האחת היא הירידה בילודה במגזר החרדי שהוזכרה בפרק הקודם, והשנייה – הירידה במידת האטרקטיביות של בתי הספר החרדיים לקהלי יעד שאינם חרדים במובהק.

משקלו של החינוך החרדי־ממלכתי לבנים הגיע לכ־4% מכלל החינוך החרדי לבנים. הוא נגס בחינוך החרדי המוכר שאינו רשמי, שבין שנת הלימודים תשע"ג (2012/13) לשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) ירד חלקו מ־57% מהחינוך החרדי ל־54% ממנו. גם חלקו של חינוך ה"פטור" ירד במקצת (מ־43% ל־42%).

תרשים ב/1

תלמידות ותלמידים בחינוך העברי, לפי פיקוח: שנה"ל תשס"ה (2004/5), תש"ע (2009/10), תשע"ה (2014/15), תש"ף (2019/20) ותשפ"ג (2022/23) (במספרים מוחלטים וב-%)

ב.2. בחינות בגרות

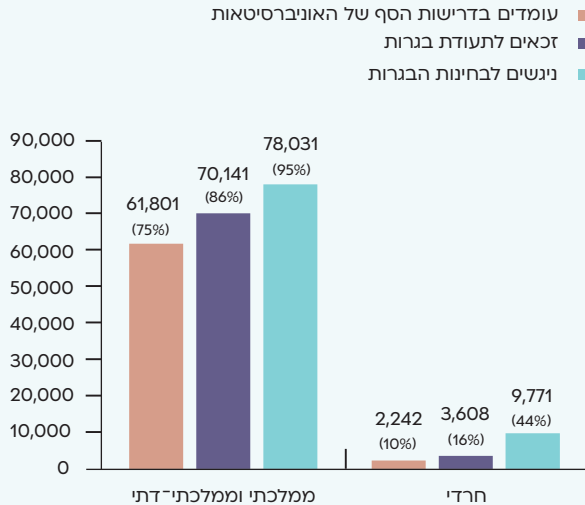
תמונת מצב

בשנת הלימודים תשפ"א (2020/21) נבחנו 44% מתלמידי כיתות י"ב במוסדות החינוך בפיקוח חרדי בבחינות בגרות. שיעור זה נמוך מאוד בהשוואה לשיעור הנבחנים בבחינות בגרות בבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-ידתיים (95%). נעיר כי במוסדות החינוך בפיקוח חרדי רוב מוחלט של הבנות (69%) ניגשות לכל הפחות לחלק מבחינות הבגרות, לעומת 15% בלבד מהבנים.

שיעור החרדים בקרב תלמידי כיתות י"ב הזכאים לתעודת בגרות נמוך מאוד, והוא עומד על 16% בלבד, לעומת שיעור זכאות של 86% בחינוך הממלכתי והממלכתי-ידתי. כמו כן, רק 36% מהחרדים שנבחנים בבחינות בגרות זכאים לתעודת בגרות, לעומת 91% מהנבחנים בחינוך הכללי הממלכתי והממלכתי-ידתי. פער משמעותי מתגלה גם כאשר בודקים את שיעור הזכאים לתעודת בגרות העומדים בתנאי הסף לקבלה לאוניברסיטאות (4 יחידות לפחות באנגלית): 75% בחינוך העברי הכללי הלא-חרדי, לעומת 10% בלבד בחינוך בפיקוח חרדי. פער ברור בתחום זה קיים בין הבנים לבנות במוסדות החינוך החרדיים: שיעור הבנות החרדיות הזכאיות לתעודת בגרות (25%) גבוה בהרבה משיעור הבנים הזכאים לה (6%).

תרשים ב/2

הניגשים לבחינות הבגרות, הזכאים לתעודת בגרות והעומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות, לפי פיקוח, שנה"ל תשפ"א (2020/21) (במספרים מוחלטים וב-%)

מגמות

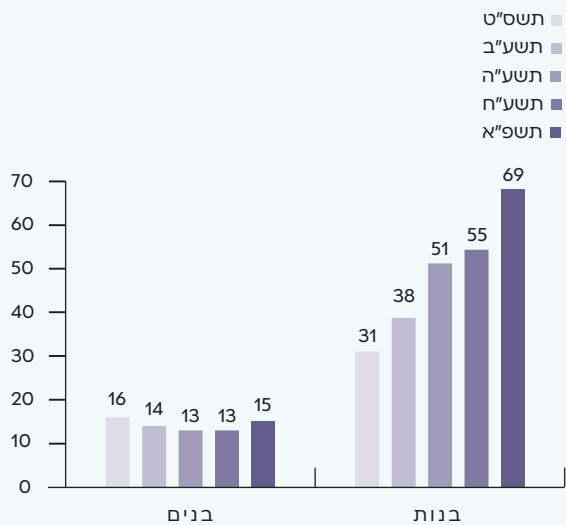
במרוצת השנים חלה עלייה של ממש בשיעור התלמידים החרדים הנבחרים בבחינות בגרות כלשהן, גם אם אינם זכאים בסופו של דבר לתעודה – מ-24% בשנת הלימודים תשס"ט (2008/9) ל-44% בשנת הלימודים תשפ"א (2020/21). עלייה זו נזקפת בעיקר לזכות העלייה בשיעור הניגשות לבגרות בקרב הבנות החרדיות. בחינות הבגרות החלו לחדור בהיקף רחב לתיכונים של רשת "בית יעקב", וכיום רוב מוחלט של הבנות החרדיות נבחנות לפחות בבחינת בגרות אחת (לא כולל מבחני סאלד, הנפוצים בבתי הספר החרדיים ומוכרים כנקודות שקולות לתעודת בגרות חלקית). בשנת הלימודים תשס"ט (2008/9) ניגשו לבחינות הבגרות 31% מהתלמידות החרדיות; שיעור זה עלה בחדות בתוך 12 שנה – ל-69% בשנת הלימודים תשפ"א (2020/21). בקרב הבנים נרשמה יציבות בשיעור הניגשים לבחינות הבגרות: בשנת הלימודים תשס"ט (2008/9) נבחנו 16% מהם בבחינות, ובשנת הלימודים תשפ"א (2020/21) עמד שיעורם על 15%.

הפערים מבחינת היקף הזכאים לתעודת בגרות בין החינוך החרדי לבין החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי הצטמצמו מעט בתריסר השנים האחרונות. בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי עלה שיעור הזכאים לתעודת בגרות מ-65% (בשנת הלימודים תשס"ט, 2008/9) ל-86% (בשנת הלימודים תשפ"א, 2020/21), ומדובר בגידול של 32%; ואילו שיעור הזכאים במגזר החרדי עלה מ-11% ל-16%, גידול של 45%, אם כי במספרים מוחלטים הפערים דווקא גדלו. בחמש השנים האחרונות – תשע"ו (2015/16)–תשפ"א (2020/21) – חלה קפיצה בזכאות לבגרות בקרב בני חרדים מ-2% ל-6%, בעקבות פתיחתן של ישיבות תיכוניות חרדיות חדשות. גם בקרב בנות חרדיות חלה באותן השנים עלייה בזכאות לבגרות, מ-20% ל-25%.

ניתן לראות גם גידול בשיעור החרדים בעלי תעודת בגרות העומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות, מ-6% בשנת הלימודים תשע"ו (2015/16) ל-10% בשנת הלימודים תשפ"א (2020/21).

תרשים ב/3

תלמידות ותלמידי חרדים הניגשים לבחינות הבגרות, שנה"ל תשס"ט (2008/9), תשע"ב (2011/12), תשע"ה (2014/15), תשע"ח (2017/18) ותשפ"א (2020/21) (%)

ב.3. תלמידי ישיבות ואברכים

תמונת מצב

בשנת 2022 עמד מספר תלמידי הישיבות (לא נשואים) ואברכי הכולל (נשואים) החרדים מעל גיל 18 על 156,036. 93% מבחורי הישיבות והאברכים הם אזרחי ישראל,³ 70% מהם אברכים ו-30% בחורי ישיבות. ל-81% מהאברכים יש פטור משירות בצה"ל, ומנתון זה אפשר ללמוד שהמשך הלימודים בכולל אינו רק חלופה לשירות הצבאי אלא גם תוצאה משולבת של מוטיבציות דתיות, תרבותיות וחברתיות.

תלמידי ישיבות אינם נשואים, ולפיכך רובם המוחלט הם צעירים בני פחות מ-23 (83%). לעומתם, מרבית האברכים מתמידים בלימודים בכולל גם בגיל מבוגר - 54% מהאברכים הם מעל גיל 31 (58,000 במספרים מוחלטים).

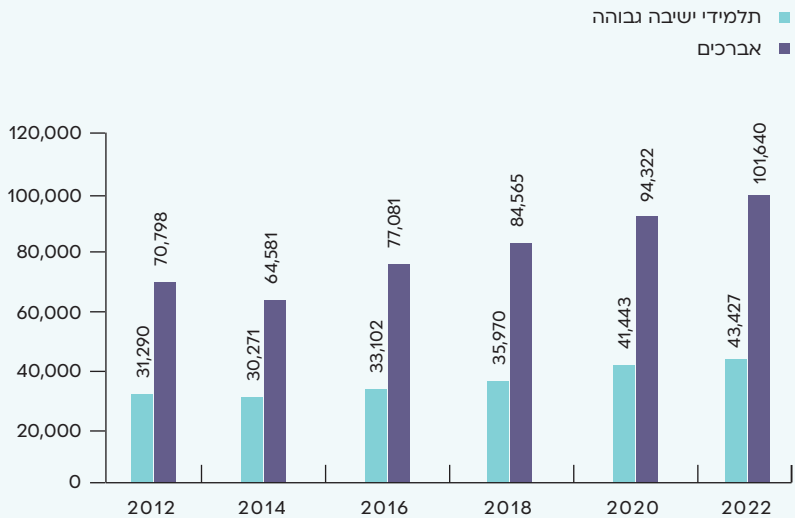
מגמות

בשנים 1999-2012 גדל בהתמדה מספרם של בני הישיבות והאברכים, בקצב של 4% בשנה, הדומה לשיעור הגידול של החברה החרדית באוכלוסיית המדינה. בשנים 2012-2022 הואט מעט קצב הגידול במספרם ל-3.6% בשנה. נתוני ההאטה האלה עולים בקנה אחד עם הגידול בשיעור החרדים העובדים. ואולם עיון בנתונים מעלה שיש קשר בין נוכחות המפלגות החרדיות בקואליציה (ותקציב המוסדות התורניים) לבין קצב הגידול של בחורי הישיבות והאברכים. השנים היחידות שהייתה בהן ירידה במספרם היו 2013-2014, שבהן המפלגות החרדיות לא היו בקואליציה, ותלמידי ישיבה ואברכים בגילים 22-28 קיבלו פטור משירות צבאי. באותו פרק זמן גם צנחה תמיכת המדינה בתלמידי ישיבות ובאברכי כולל שלא שירתו בצה"ל בכ-50%. גם בשנת 2021, שבה המפלגות החרדיות לא היו בקואליציה ותקציב המוסדות התורניים נפגע במידת מה, שיעור הגידול במספר בחורי הישיבות והאברכים היה 2.5% בלבד. לעומת זאת, בשנים 2015-2020 עלה מספר בחורי הישיבות והאברכים ב-7.2% בממוצע. גם בשנת 2022, שבסופה שבו המפלגות החרדיות לקואליציה, חלה עלייה ניכרת במספרם, גם אם בשיעור נמוך יותר (4.1%).

ניתן לסכם ולומר שלמרות הגידול במספר הגברים החרדים הפונים להשכלה גבוהה ולתעסוקה, קצב הגידול במספר האברכים החרדים נמוך רק במעט מקצב הגידול הטבעי של החברה החרדית.

תרשים ב/4

תלמידי ישיבות ואברכים (לא כולל תלמידי חו"ל), 2022-2012
(במספרים מוחלטים)

ב.4. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה

תמונת מצב

בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/23) למדו במוסדות אקדמיים כ־16,700 סטודנטים וסטודנטיות חרדים – 5% מכלל הסטודנטים שלמדו בשנה זו בישראל. 69% מהסטודנטים החרדים הן נשים. כ־14,100 מהסטודנטים החרדים (84%) למדו לתואר ראשון, וכ־2,700 למדו לתארים מתקדמים, רובם המכריע לתואר שני. שיעור הלומדים לתארים מתקדמים מכלל הסטודנטים החרדים היה 16%, שיעור נמוך משיעור הלומדים לתארים מתקדמים מקרב כלל הסטודנטים בישראל (23%).

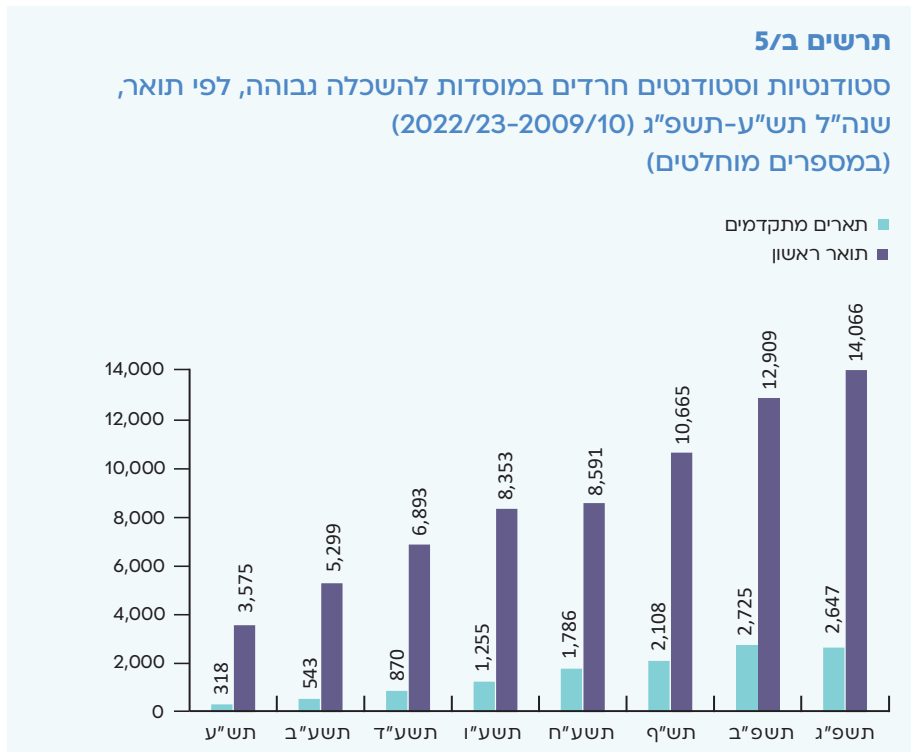
מגמות

שנים רבות היה מספר החרדים הלומדים לתארים אקדמיים נמוך ביותר. ואולם בעקבות השינויים בדרישות שוק העבודה והקמת מוסדות המותאמים לצורכי המגזר החרדי ניכרת עלייה חדה במספר הסטודנטים החרדים במוסדות להשכלה גבוהה.

קצב הגידול של הסטודנטים החרדים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה מהיר, ובשנים תש"ע-תשפ"ג (2009/10-2022/23) הוא עלה פי שלושה וחצי (258%), לעומת גידול של 17% במספר הכללי של הסטודנטים באותן שנים. שיעור הסטודנטים החרדים מכלל הסטודנטים, שעמד בשנת הלימודים תש"ע (2009/10) על 2%, קפץ בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/23) ל-5.5%. בחישוב ממוצע שנתי, בשנים האלה גדל מספר הסטודנטים החרדים ב-10%.

בשנת תשפ"ג (2022/23) עלה מספר הסטודנטים החרדים בכ-900 תלמידים, גידול של 7%. לאחר דשדוש שניכר בשנים תשע"ו-תש"ף (כ-3.5% בשנה), גידול זה משקף את החזרה בשנים האחרונות של מגמת העלייה המשמעותית במספר הסטודנטים החרדים. הגידול בקרב הנשים עמד בשנה זו על 8%, ואילו בקרב הגברים לא חל גידול בשנה זו.

מספר הסטודנטים החרדים לתארים מתקדמים (שני ושלישי) עלה בשנים תש"ע-תשפ"ג (2009/10-2022/23) בקצב ממוצע שנתי מהיר מזה של כלל הסטודנטים החרדים (17% לעומת 10%). עם זאת, בשנת תשפ"ג (2021/22) התמתן הגידול במספר הסטודנטים החרדים לתארים מתקדמים (3%), לעומת עלייה של 9% במספר הסטודנטים החרדים לתואר ראשון. בשנים הקרובות נבחן אם ההאטה בקצב הגידול של הסטודנטים החרדים לתארים מתקדמים היא עקבית. הסטודנטים החרדים לתארים מתקדמים לומדים ברובם במוסדות האקדמיים הכלליים, שלא כמו חבריהם הסטודנטים לתואר ראשון, הלומדים ברובם המוחלט בקמפוסים נפרדים למגזר החרדי.

ב.5. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: מסגרות לימוד וגיל

תמונת מצב

רוב גדול מתוך הסטודנטים החרדים לתואר ראשון למדו בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/23) במכללות אקדמיות (46%) ובמכללות לחינוך (23%), ומיעוטם בלבד באוניברסיטה הפתוחה (21%) ובשאר האוניברסיטאות (10%). הרכב זה שונה במידה רבה מזה של כלל הסטודנטים בישראל – שאצלם משקל הלומדים באוניברסיטאות (לא כולל האוניברסיטה הפתוחה) גבוה בהרבה (34%), ואילו שיעור הלומדים במכללות לחינוך נמוך בהרבה (9.5%). לעומת זאת, כשמדובר בסטודנטים חרדים הלומדים במכללות האקדמיות (39%) ובאוניברסיטה הפתוחה (17.5%), הפערים ביניהם לבין כלל הסטודנטים קטנים יותר.

גיל הסטודנטים הגברים החרדים לתואר ראשון גבוה בממוצע מגיל הסטודנטים הגברים היהודים הלא־חרדים: 39.5% מהם הם בני 30 ומעלה, לעומת 18.5% בלבד מהסטודנטים הלא־חרדים. הסיבה העיקרית לפער זה היא גיל הפטור המאוחר משירות צבאי, שעומד על 26, לעומת גיל סיום השירות הצבאי של בנים – 21, נוסף על הנורמה ללימוד ארוך שנים בישיבה ובכולל. סיבה אחרת היא הצורך של הסטודנטים החרדים הגברים ללמוד תקופה ממושכת במכינה קדם־אקדמית לפני תחילת הלימודים האקדמיים שלהם לצורך השלמת לימודי יסוד.

בקרב הסטודנטיות החרדיות התופעה הפוכה: גילן של 47% מהסטודנטיות החרדיות לתואר ראשון הוא פחות מ־21, לעומת 12% מהסטודנטיות היהודיות הלא־חרדיות. גם כאן הסיבה היא השירות הצבאי – נשים חרדיות מקבלות פטור ממנו כבר בגיל 18. המספר הגבוה יחסית של סטודנטיות חרדיות בנות 18–21 (כ־4,500) מעיד על תופעה חדשה במגזר החרדי – פנייה ללימודים באקדמיה במקום בסמינרים לבנות.

מגמות

בשנות הלימודים תש"ע–תשפ"ג (2009/10–2022/23) ניכרה ירידה בשיעור החרדים הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות (מ־15% ל־10%), לעומת יציבות שנרשמה בשיעור הסטודנטים הלומדים באוניברסיטאות בקרב כלל הסטודנטים בישראל (כ־33%). ירידה קלה חלה גם בשיעור הסטודנטים החרדים במכללות האקדמיות (מ־50% ל־46%). לעומת זאת חלה עלייה בשיעור הסטודנטים החרדים במכללות האקדמיות לחינוך (מ־20% ל־23%), שניתן להסבירה בהתפתחות של אפיקי המעבר להשלמת תארים אקדמיים בחינוך ובפתיחת תוכניות לגברים חרדים. עלייה ניכרת חלה גם בשיעור הסטודנטים החרדים באוניברסיטה הפתוחה (מ־16% ל־21%), שהיא תוצאה של בניית מסלולים ייעודיים לנשים חרדיות במוסד זה.

בשנים תשע"ח–תשפ"ב (2017/18–2021/22) חלה עלייה קלה בשיעור הגברים החרדים הלומדים באקדמיה לאחר גיל 30 (מ־36% ל־39.5%). בקרב הנשים החרדיות חלה באותן שנים עלייה קלה בשיעור הנשים החרדיות דווקא מתחת לגיל 21 – מ־45% ל־47% מהסטודנטיות החרדיות.

ב.6. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: תחומי לימוד, זכאות לתואר ונשירה

תמונת מצב

התפלגות תחומי הלימוד לתואר ראשון של הסטודנטים והסטודנטיות החרדים שונה מאוד מזו של כלל אוכלוסיית הסטודנטים. סטודנטים חרדים לומדים בשיעורים גבוהים יותר חינוך והוראה (29% לעומת 10% בקרב סטודנטים יהודים לא־חרדים), מקצועות עזר רפואיים (9.5% לעומת 5%) ומשפטים (7% לעומת 6%). נוכחות מוגבלת של סטודנטים חרדים ניכרת במדעי החברה (20.5% לעומת 25%), בלימודי הנדסה (6.5% לעומת 16%) ובמדעי הרוח (2.5% לעומת 8%). ממצא מעניין הוא השיעור הגבוה יחסית של חרדים הלומדים מדעי המחשב ומדעי הטבע (16%), אף שהוא נמוך מהשיעור בקרב סטודנטים יהודים לא־חרדים (20%). שיעור דומה של חרדים ויהודים לא־חרדים לומדים מינהל עסקים (כ־8%-9%).

אפשר אפוא להסיק שסטודנטים חרדים מעדיפים ללמוד מקצועות שנחשבים פרקטיים או שמאפשרים עבודה גם בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה, מקצועות עזר רפואיים), וכן מקצועות שנחשבים קלים יחסית מבחינת דרישות הסף האקדמיות (מינהל עסקים ומשפטים). בתחומי לימוד אקדמיים שנועדו להעשיר את הידע, כמו מדעי הרוח, או בתחומי לימוד המחייבים ידע מתמטי מתקדם (הנדסה), יש נוכחות חרדית קטנה יחסית. תופעה זו בולטת במיוחד בקרב סטודנטיות חרדיות. 32% מהן לומדות חינוך, לעומת 22% מהסטודנטים החרדים; 12% מהן לומדות מקצועות עזר רפואיים, לעומת 4% בלבד מהגברים. לעומת זאת, רק 5% לומדות הנדסה ואדריכלות, לעומת 9.5% מהגברים; ובמדעי הרוח והחברה לומדות 22% מהסטודנטיות החרדיות, לעומת 25.5% מהגברים. הבדל בולט נוסף הוא בין השיעור הנמוך של סטודנטיות חרדיות למשפטים (4%) לבין השיעור הגבוה יחסית של סטודנטים חרדים גברים במקצוע הזה (13%); הסיבה לכך היא לגיטימציה מוגבלת בחברה החרדית לעיסוק של נשים חרדיות בעריכת דין.

תחום הלימוד של רוב מוחלט מהסטודנטים החרדים שקיבלו תואר ראשון בשנת תשפ"ב (2021/22) היה חינוך (53%), שיעור הגבוה כמעט פי ארבעה משיעור כלל הסטודנטים החרדים הלומדים חינוך והוראה (14.5%). המשקל של החרדים הזכאים לתואר בחינוך (53%) גבוה בהרבה ממשקל הסטודנטים לחינוך בכלל הסטודנטים החרדים (29%). הסיבה לפער זה היא העובדה שמסלול לימודי החינוך הוא בדרך כלל מסלול השלמה, ולפיכך משך הלימודים בו קצר וקבלת התואר בו מהירה. המשקל הגבוה של זכאים חרדים לתואר בחינוך מביאה לכך שהפערים בזכאות לתואר בין חרדים ליהודים לא־חרדים בתחומים אחרים גדולים יותר אף משיעור הלומדים לתארים אלו. כך, שיעור החרדים הזכאים לתואר במדעי הטבע והמחשב עומד על 8% מכלל הזכאים, לעומת 13.5% בקרב יהודים לא־חרדים, ושיעור החרדים הזכאים לתואר בהנדסה עומד על 3%, לעומת 15.5% בקרב יהודים לא־חרדים.

שיעור הסטודנטים החרדים שאינם ממשיכים לשנת לימודים שנייה גבוה מזו של הסטודנטים היהודים הלא־חרדים ועומד על 13% לעומת 8%. עם זאת, כאשר מפלחים את הנתונים מתברר שהמוסדות העיקריים שבהם סטודנטים חרדים אינם ממשיכים את לימודיהם הם המכללות לחינוך (36% לעומת 15% בקרב סטודנטים יהודים לא־חרדים). במוסדות אלו מרבית המקרים שבהם

הסטודנטים (לרוב סטודנטיות) אינם ממשיכים את הלימודים האקדמיים אינם מבטאים נשירה אלא השלמת מסלול לימודים קצר (מתעודת הוראה לתואר אקדמי) שנמשך שנה אחת בלבד.

ואכן, שיעור הסטודנטים החרדים הנושרים מהמכללות האקדמיות ומהאוניברסיטאות גבוה רק במעט מזה של הסטודנטים היהודים הלא־חרדים במוסדות אלו – 9% לעומת 6.5% ו־8% לעומת 7.5%, בהתאמה.

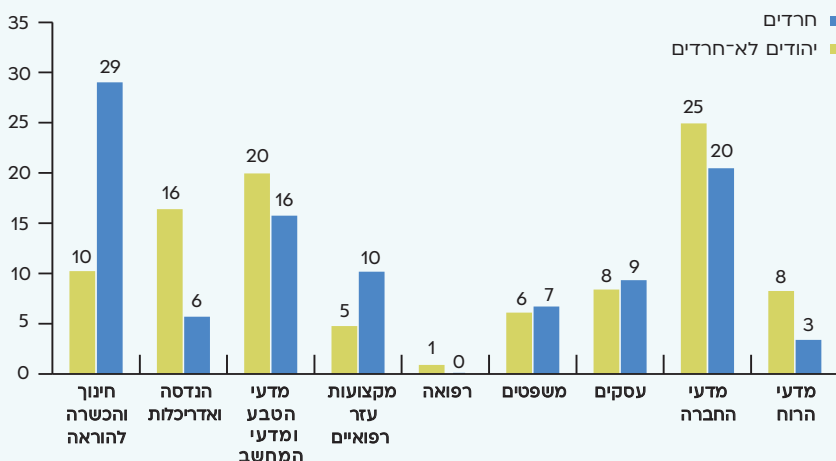
מגמות

במרוצת השנים חלו שינויים בתחומי הלימוד שהסטודנטים החרדים לומדים. שיעור החרדים הלומדים משפטים עמד על 12% בשנת הלימודים תשע"ו (2015/16) וירד בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/23) ל־7%, מעט מעל שיעור זה בכלל האוכלוסייה (6%). גם שיעור הסטודנטים החרדים הלומדים מינהל עסקים ירד באותן השנים מ־14% ל־9%. ניתן להסביר זאת בירידה בתמיכת המל"גות"ת בסטודנטים החרדים הלומדים מקצועות אלו, וגם בהפנמה של הקשחת הרגולציה (במשפטים) ושל הרווייה בשוק התעסוקה בתחומים אלו. לעומת זאת, באותן שנים חלה קפיצה בשיעור הסטודנטים החרדים הלומדים מדעי החברה (מ־8% ל־20.5%) ובשיעור הלומדים מדעי המחשב (והטבע) (מ־9% ל־16%).

נתוני הנשירה מהלימודים בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/23) משקפים תנודות קלות בשיעור הנשירה בשנים האחרונות. כך, שיעור הנושרים מהאוניברסיטאות עמד בשנת תשע"ז (2016/17) על 8% ועלה במעט בשנת תשפ"ג (2022/23) ל־9%. לעומת זאת, באותן שנים נרשמה ירידה בנשירת סטודנטים חרדים מהמכללות האקדמיות, מ־11.5% ל־8%.

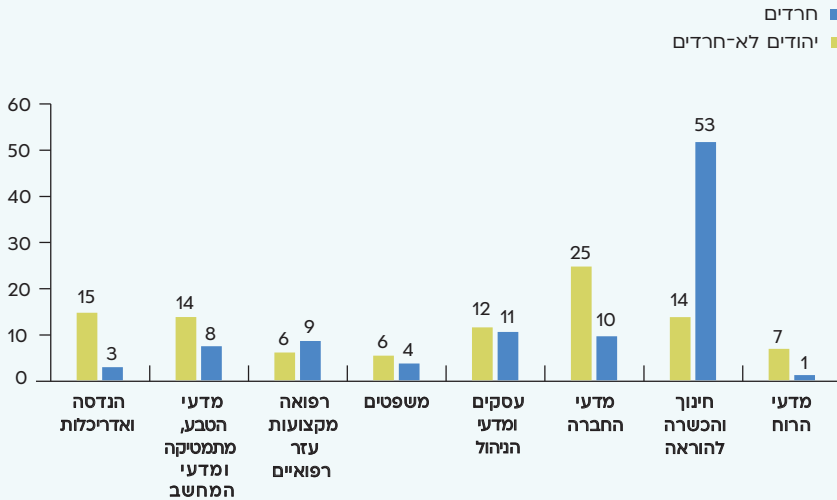
תרשים ב/6

סטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה, לפי תחום לימוד וקבוצת אוכלוסייה, שנה"ל תשפ"ג (2022/23) (ב-%)

תרשים ב/7

מקבלי תואר ראשון, לפי תחום לימוד וקבוצת אוכלוסייה,
שנה"ל תשפ"ב (2021/22) (ב-%)

7.ב. סטודנטיות וסטודנטים חרדים בהכשרה טכנולוגית

תמונת מצב

נוסף על לימודים אקדמיים מתקיים בישראל מערך נרחב של הכשרות מקצועיות, ותחום מרכזי בו הוא הכשרות טכנולוגיות. הכשרות אלו הן בתחום האחריות של המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית (מה"ט). מספר החרדים שלמדו במסלולי הכשרה אלו עמד בשנת 2022 על כ-7,000 סטודנטים וסטודנטיות. כמעט מחצית מהם למדו הנדסת תוכנה (46%), ומקצוע פופולרי נוסף הוא אדריכלות ועיצוב פנים (14.5%).

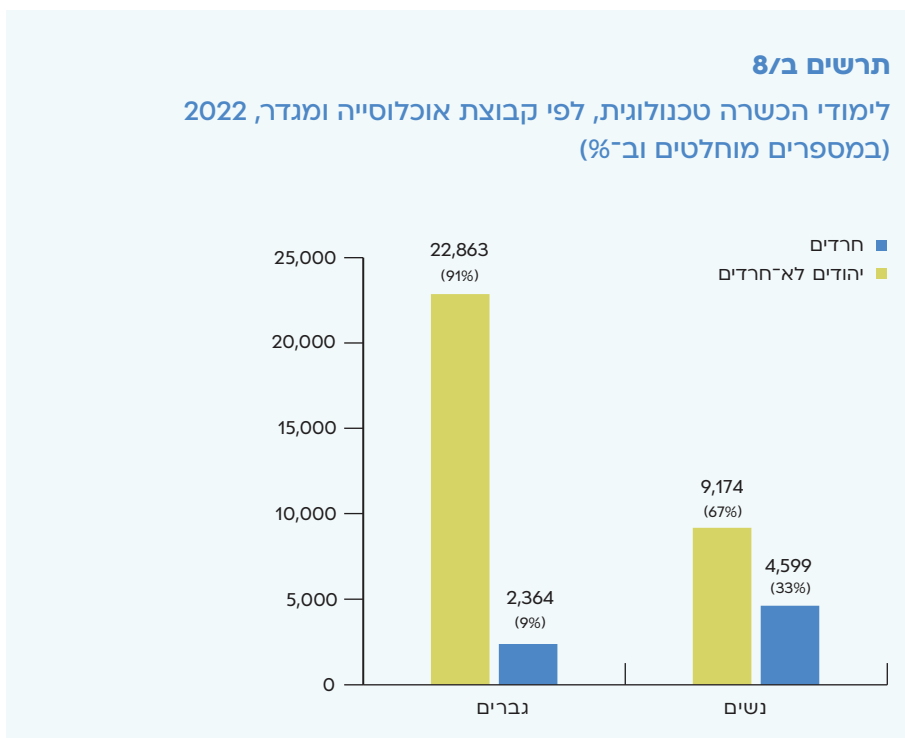
משקלם של החרדים בכלל הלומדים בתחומי ההכשרה הטכנולוגית עומד על 18%, שיעור גבוה משיעורם של החרדים בני 18-24 בכלל האוכלוסייה (15%). בפילוח מגדרי ניתן לראות הבדל גדול בין גברים לנשים בכל הקשור ללימוד מקצועות אלו. רק 34% מהסטודנטים החרדים במסלולים להכשרה טכנולוגית הם גברים, שיעור גבוה במעט משיעור הגברים החרדים מכלל הסטודנטים החרדים באקדמיה. הגברים החרדים לומדים בעיקר הנדסה אזרחית (29%) והנדסת תוכנה (18%). רוב הנשים החרדיות לומדות הנדסת תוכנה (64%), ושיעור לא מבוטל לומדות אדריכלות ועיצוב פנים (19%). קרוב למחצית מהגברים החרדים (41%)

לומדים במסלולים כלליים של הכשרה טכנולוגית, תופעה שכמעט אינה קיימת בקרב נשים חרדיות – רובן ככולן לומדות את המקצועות האלה בסמינרים לנשים חרדיות.

מרבית הסטודנטים בישראל העוברים הכשרה טכנולוגית הם גברים, ואולם הגברים החרדים הם 9% בלבד מהסטודנטים הגברים הלומדים את המקצועות האלה. הנשים החרדיות, לעומת זאת, הן 33% מכלל הסטודנטיות הלומדות את המקצועות האלה בישראל.

מגמות

בשנים 2014-2021 חל גידול של 120% במספר הסטודנטים החרדים במקצועות ההכשרה הטכנולוגית, והוא מבטא גידול שנתי ממוצע מהיר של 10%. גידול זה התרחש בקרב סטודנטים חרדים, גברים ונשים כאחד (125% ו-117%, בהתאמה).

לוחות חינוך

לוח ב/1

תלמידי החינוך היסודי והעל-יסודי, לפי מגדר, פיקוח ודרג חינוך¹,
תשפ"ב (2021/22)

ממלכתי וממלכתי-דתי			חינוך עברי לפי סוג פיקוח		סך הכול חינוך עברי	סך הכול ישראל	דרג חינוך
לפי סוג פיקוח		סך הכול	% חרדי מחינוך עברי	סך הכול חרדי			
ממלכתי- דתי	ממלכתי						
סך הכול²							
271,515	818,409	1,089,924	25	372,105	1,462,029	1,906,208	סך הכול
153,711	420,148	573,859	27	212,281	786,140	1,016,542	יסודי
63,416	205,774	269,190	24	83,727	352,917	464,014	חטיבת ביניים
54,388	192,487	246,875	24	76,097	322,972	425,652	חטיבה עליונה
בנים							
135,331	420,720	556,051	25	158,981	745,902	972,183	סך הכול
77,180	216,128	293,308	27	228,801	402,130	520,445	יסודי
31,650	105,773	137,423	23	518,14	179,238	236,160	חטיבת ביניים
26,501	98,819	125,320	24	412,93	164,534	215,578	חטיבה עליונה
בנות							
934,025	136,184	397,689	533,873	52	182,254	716,127	סך הכול
496,097	76,531	204,020	280,551	27	103,459	384,010	יסודי
227,854	31,766	100,001	131,767	24	41,912	173,679	חטיבת ביניים
210,074	27,887	93,668	121,555	23	36,883	158,438	חטיבה עליונה

1 דרג חינוך סטנדרטי (להגדרות ראו שנתון 2016).
2 כולל "לא ידוע".

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ב/2

תלמידי ישיבות ואברכים, לפי מוסד, 2012-2022

שיעור גידול 2022-2012	שנה							סוג מוסד
	2022	2021	2020	2018	2016	2014	2012	
39.2	156,036	149,827	146,157	131,521	120,239	96,060	112,103	סך הכול
38.8	43,427	41,806	41,443	35,970	33,102	30,271	31,290	תלמידי ישיבה גבוהה
11.5	6,182	6,741	5,696	6,451	5,454	1,053	5,545	תלמידי חוץ לארץ בישיבה גבוהה
43.6	101,640	96,561	94,322	565,48	180,77	185,46	897,07	אברכי כולל
								מהם:
73.0	81,942	78,144	76,201	67,005	59,604	47,176	47,358	אברכי כולל פטורי שירות
-16.0	19,698	18,417	18,121	17,560	17,477	17,405	23,440	אברכי כולל דחויי שירות
7.1	4,787	917,4	4,696	4,535	4,602	155	4,470	אברכי חוץ לארץ בכולל

מקור: משרד החינוך.

לוח ב/3

סטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה,
לפי סוג מוסד וקבוצת אוכלוסייה, 2009/10-2022/23

שנה עברית	שנה קלנדרית	סך הכול ישראל	יהודים ואחרים		
			סך הכול	חרדים ¹	
מוסדות להשכלה גבוהה					
תש"ע	2009/10	227,902	201,313	4,300	197,013
תשע"ב	2011/12	235,570	205,985	6,305	199,680
תשע"ד	2013/14	241,829	207,856	8,321	199,535
תשע"ו	2015/16	240,146	201,613	9,901	191,712
תשע"ח	2017/18	237,965	195,667	10,243	185,424
תש"ף	2019/20	243,409	197,139	10,665	186,474
תשפ"ב	2021/22	262,837	212,261	12,906	199,355
תשפ"ג	2022/23	260,547	208,183	14,066	194,117
אוניברסיטאות					
תש"ע	2009/10	75,271	65,199	642	64,557
תשע"ב	2011/12	74,608	63,489	868	62,621
תשע"ד	2013/14	82,519	70,429	1,255	69,174
תשע"ו	2015/16	78,610	65,886	1,338	64,548
תשע"ח	2017/18	74,748	62,095	1,426	60,669
תש"ף	2019/20	76,278	62,447	1,155	61,292
תשפ"ב	2021/22	88,661	72,849	1,087	71,762
תשפ"ג	2022/23	88,325	71,564	1,434	70,130
מכללות אקדמיות					
תש"ע	2009/10	83,371	77,682	2,126	75,556
תשע"ב	2011/12	91,666	84,321	3,042	81,279
תשע"ד	2013/14	86,377	77,803	3,830	73,973
תשע"ו	2015/16	89,944	77,751	4,634	73,117
תשע"ח	2017/18	90,120	74,523	4,734	69,789
תש"ף	2019/20	94,742	75,499	4,840	70,659
תשפ"ב	2021/22	100,959	78,098	6,079	72,019
תשפ"ג	2022/23	101,702	77,101	6,458	70,643

שנה עברית	שנה קלנדרית	סך הכול ישראל	יהודים ואחרים	
			סך הכול	חרדים ¹

האוניברסיטה הפתוחה

תש"ע	2009/10	43,051	39,724	701	39,023
תשע"ב	2011/12	41,441	37,718	907	36,811
תשע"ד	2013/14	44,011	38,183	1,232	36,951
תשע"ו	2015/16	42,726	36,092	1,339	34,753
תשע"ח	2017/18	44,602	37,427	1,652	35,775
תש"ף	2019/20	45,863	39,091	2,071	37,020
תשפ"ב	2021/22	48,295	42,168	2,714	39,454
תשפ"ג	2022/23	46,300	40,805	2,965	37,840

מכללות אקדמיות לחינוך

תש"ע	2009/10	26,209	18,708	831	17,877
תשע"ב	2011/12	27,855	20,457	1,488	18,969
תשע"ד	2013/14	28,922	21,441	2,004	19,437
תשע"ו	2015/16	28,866	21,884	2,590	19,294
תשע"ח	2017/18	28,495	21,622	2,431	19,191
תש"ף	2019/20	26,526	20,102	2,599	17,503
תשפ"ב	2021/22	24,922	19,146	3,026	16,120
תשפ"ג	2022/23	24,220	18,713	3,209	15,504

גברים

מוסדות להשכלה גבוהה

תש"ע	2009/10	100,520	91,425	1,433	89,992
תשע"ב	2011/12	103,303	93,589	2,175	91,414
תשע"ד	2013/14	104,545	93,464	2,770	90,694
תשע"ו	2015/16	101,315	88,908	3,322	85,586
תשע"ח	2017/18	99,076	85,585	3,242	82,343
תש"ף	2019/20	102,418	87,265	3,472	83,793
תשפ"ב	2021/22	110,883	94,213	4,167	90,046
תשפ"ג	2022/23	109,919	92,578	4,417	88,161

יהודים ואחרים			סך הכול ישראל	שנה קלנדרית	שנה עברית
לא־חרדים	חרדים ¹	סך הכול			

אוניברסיטאות

30,180	203	30,383	34,135	2009/10	תש"ע
29,752	307	30,059	33,938	2011/12	תשע"ב
33,332	454	33,786	38,016	2013/14	תשע"ד
31,333	480	31,813	36,375	2015/16	תשע"ו
30,087	597	30,684	35,448	2017/18	תשע"ח
30,204	492	30,696	35,926	2019/20	תש"ף
34,604	482	35,086	41,138	2021/22	תשפ"ב
33,968	602	34,570	40,946	2022/23	תשפ"ג

מכללות אקדמיות

38,354	743	39,097	42,016	2009/10	תש"ע
40,809	1,262	42,071	45,575	2011/12	תשע"ב
35,644	1,477	37,121	41,192	2013/14	תשע"ד
33,726	1,634	35,360	40,555	2015/16	תשע"ו
31,164	1,548	32,712	38,690	2017/18	תשע"ח
31,324	1,560	32,884	40,205	2019/20	תש"ף
31,332	2,135	33,467	41,795	2021/22	תשפ"ב
30,472	2,120	32,592	41,437	2022/23	תשפ"ג

האוניברסיטה הפתוחה

17,489	356	17,845	19,282	2009/10	תש"ע
16,522	415	16,937	18,247	2011/12	תשע"ב
16,964	530	17,494	19,210	2013/14	תשע"ד
15,912	556	16,468	18,152	2015/16	תשע"ו
17,770	781	18,551	20,351	2019/20	תש"ף
19,766	933	20,699	22,381	2021/22	תשפ"ב
19,412	1,004	20,416	21,964	2022/23	תשפ"ג

יהודים ואחרים		סך הכול ישראל	שנה קלנדרית	שנה עברית
לא־חרדים	חרדים ¹			
מכללות אקדמיות לחינוך				
3,969	131	4,100	5,087	תש"ע 2009/10
4,331	191	4,522	5,543	תשע"ב 2011/12
4,754	309	5,063	6,127	תשע"ד 2013/14
4,615	652	5,267	6,233	תשע"ו 2015/16
4,651	429	5,080	6,000	תשע"ח 2017/18
4,495	639	5,134	5,936	תש"ף 2019/20
4,344	617	4,961	5,569	תשפ"ב 2021/22
4,309	691	5,000	5,572	תשפ"ג 2022/23

נשים

מוסדות להשכלה גבוהה				
107,021	2,867	109,888	127,382	תש"ע 2009/10
108,266	4,130	112,396	132,267	תשע"ב 2011/12
108,841	5,551	114,392	137,284	תשע"ד 2013/14
106,126	6,579	112,705	138,831	תשע"ו 2015/16
103,081	7,001	110,082	138,889	תשע"ח 2017/18
102,681	7,193	109,874	140,991	תש"ף 2019/20
109,309	8,739	118,048	151,954	תשפ"ב 2021/22
105,956	9,649	115,605	150,628	תשפ"ג 2022/23

אוניברסיטאות

34,377	439	34,816	41,136	תש"ע 2009/10
32,869	561	33,430	40,670	תשע"ב 2011/12
35,842	801	36,643	44,503	תשע"ד 2013/14
33,215	858	34,073	42,235	תשע"ו 2015/16
30,582	829	31,411	39,300	תשע"ח 2017/18
31,088	663	31,751	40,352	תש"ף 2019/20
37,158	605	37,763	47,523	תשפ"ב 2021/22
36,162	832	36,994	47,379	תשפ"ג 2022/23

יהודים ואחרים		סך הכול ישראל	שנה קלנדרית	שנה עברית
לא־חרדים	חרדים ¹			

מכללות אקדמיות

37,202	1,383	38,585	41,355	2009/10	תש"ע
40,470	1,780	42,250	46,091	2011/12	תשע"ב
38,329	2,353	40,682	45,185	2013/14	תשע"ד
39,391	3,000	42,391	49,389	2015/16	תשע"ו
38,625	3,186	41,811	51,430	2017/18	תשע"ח
39,335	3,280	42,615	54,537	2019/20	תש"ף
40,687	3,944	44,631	59,164	2021/22	תשפ"ב
40,171	4,338	44,509	60,265	2022/23	תשפ"ג

האוניברסיטה הפתוחה

21,534	345	21,879	23,769	2009/10	תש"ע
20,289	492	20,781	23,194	2011/12	תשע"ב
19,987	702	20,689	24,801	2013/14	תשע"ד
18,841	783	19,624	24,574	2015/16	תשע"ו
19,334	984	20,318	25,664	2017/18	תשע"ח
19,250	1,290	20,540	25,512	2019/20	תש"ף
19,688	1,781	21,469	25,914	2021/22	תשפ"ב
18,428	1,961	20,389	24,336	2022/23	תשפ"ג

מכללות אקדמיות לחינוך

13,908	700	14,608	21,122	2009/10	תש"ע
14,638	1,297	15,935	22,312	2011/12	תשע"ב
14,683	1,695	16,378	22,795	2013/14	תשע"ד
14,679	1,938	16,617	22,633	2015/16	תשע"ו
14,540	2,002	16,542	22,495	2017/18	תשע"ח
13,008	1,960	14,968	20,590	2019/20	תש"ף
11,776	2,409	14,185	19,353	2021/22	תשפ"ב
11,195	2,518	13,713	18,648	2022/23	תשפ"ג

1 משנת תשפ"ג לא נעשה תיקון לפיקוח של משרד החינוך, והספירה בוצעה לפי פיקוח חרדי בלבד.
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק ב – חינוך

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התנת-פרק	המקור
1.1. תלמידים (לפי פיקוח)	• עיבודי המחברים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גף חינוך, השכלה וכוחות הוראה
2.1. בחינות בגרות	• "חינוך במבט רחב", משרד החינוך
3.1. תלמידי ישיבות ואברכים	עיבודי המחברים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גף חינוך, השכלה וכוחות הוראה
4.1. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה	האגף למוסדות תורניים במשרד החינוך
5.1. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: מסגרות לימוד וגיל	"יוצאי מוסדות החינוך החרדי העלייסודי בהשכלה הגבוהה בישראל", אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
6.1. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: תחומי לימוד ונשירה	"יוצאי מוסדות החינוך החרדי העלייסודי בהשכלה הגבוהה בישראל", אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
7.1. סטודנטיות וסטודנטים חרדים בהכשרה טכנולוגית	עיבודי המחברים לנתוני המכון הממשלתי להכשרה אקדמית

היקפי העוני באוכלוסייה החרדית גדולים בהרבה מהיקפם באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית, והשפעתם על רמת החיים גדולה יותר אף היא. אומנם מ־2015 ניכרת ירידה בשיעורי העוני באוכלוסייה החרדית, אך נכון לשנת 2021 הם עדיין גבוהים (34% לעומת 15% בקרב יהודים לא חרדים).

רמת החיים קשורה קשר הדוק לרמת ההכנסות וההוצאות של משק הבית. בשנת 2021 הייתה ההכנסה החודשית ברוטו למשק בית חרדי 14,978 ש"ח – הכנסה נמוכה בהרבה מההכנסה ברוטו למשק בית יהודי לא־חרדי (22,047 ש"ח). הגורמים להכנסה הנמוכה הזאת הם תא משפחתי המבוסס פעמים רבות על מפרנסים (או מפרנסת יחידה) העובדים בהיקף משרה קטן במשלח יד שרמת ההכנסה בו נמוכה, וכן שימוש מופחת בהון ובקרנות פנסיה.

כאשר בודקים את ההוצאה החודשית של משקי הבית מתברר כי ב־2021 משק בית חרדי הוציא 13,972 ש"ח בחודש בממוצע, 11% פחות ממשק בית יהודי לא־חרדי (15,610 ש"ח), אף שמספר הנפשות הממוצע במשק בית חרדי עומד על קרוב לפי שניים. פערי ההוצאה יכולים להיות מוסברים במאפייני תרבות הצריכה החרדית, הדוגלת בחיסכון, וכן במרחבי צריכה קהילתיים ייעודיים לאוכלוסייה החרדית, המאפשרים לקנות מוצרים בזול ולפעמים אפילו לקבלם חינם אין כסף.

ניתוח דפוסי ההתנהגות הקשורים ברמת החיים של הציבור החרדי מלמד שהפערים בין שתי האוכלוסיות – החרדית והיהודית הלא־חרדית – עודם גדולים, הגם שהצטמצמו בשנים האחרונות. כך גם באשר לרמת ההכנסה, שיעורי העוני, הצריכה והמינוע. התחום היחיד שבו יש יתרון לאוכלוסייה החרדית על פני האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית הוא הבעלות על דירה.

תמונת מצב

לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי לשנת 2021, הכנסתן של 21% מהמשפחות בישראל נמוכה מקו העוני לאחר הוספת תשלומי העברה ומיסים (36% לפני הוספת התשלומים). באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית השיעור הוא 15% (30% לפני הוספת התשלומים); באוכלוסייה החרדית שיעור זה גבוה בהרבה – 34% (54% לפני הוספת התשלומים). את הפער הגדול בשיעורי תחולת העוני בין חרדים לכלל האוכלוסייה אפשר להסביר במבנה משק הבית החרדי, המאופיין במשפחות גדולות, בשיעור נמוך של גברים עובדים ובשכר נמוך יחסית אצל מי שעובדים. בשתי האוכלוסיות – החרדית וכלל האוכלוסייה – תשלומי ההעברה משפיעים השפעה ניכרת ודומה על שיעור העוני. בקרב כלל האוכלוסייה בעקבות התשלומים פוחת חלקה היחסי של האוכלוסייה שמתחת לקו העוני ב־41%, ואצל החרדים ב־38%.

תמונת המצב של תחולת העוני לאחר תשלומי ההעברה והמיסים בחלוקה לנפשות, למשפחות ולילדים לשנת 2021 מלמדת כי שיעור הנפשות באוכלוסייה החרדית החיות מתחת לקו העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (40%) גבוה בהרבה משיעורן בכלל האוכלוסייה (21%) ומשיעורן באוכלוסיית היהודים הלא־חרדים (12%).

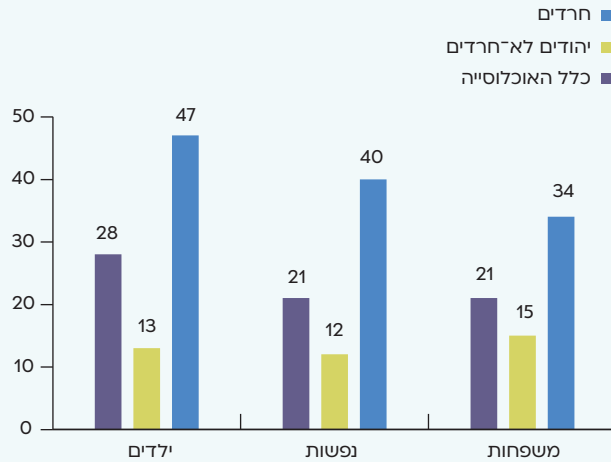
הפערים בין הקבוצות גדולים יותר כאשר מחשבים את תחולת העוני בקרב ילדים. שיעור הילדים החרדים החיים מתחת לקו העוני לאחר תשלומי ההעברה (47%) גבוה מאוד יחסית לשיעורם בכלל האוכלוסייה (28%) ובאוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (13%). הסיבה לכך היא מספר הילדים הגבוה במשפחה חרדית ממוצעת בשילוב עם שיעורי תעסוקה ושכר נמוכים מהממוצע של הוריהם.

מגמות

בשנים 2015–2021 חלה ירידה בתחולת העוני בקרב משפחות חרדיות – מ־39% ל־34%. ירידה זו יכולה להיות מוסברת בגידול בשיעור התעסוקה של נשים חרדיות, בעלייה ברמת ההכנסות בקרב העובדים ובגידול בתמיכת המדינה באברכים ובקצבאות הילדים. בשנים האחרונות חלה אפוא ירידה בשיעור תחולת העוני באוכלוסייה החרדית, והיא עומדת כיום על הרמה הנמוכה ביותר מאז שנת 2015.

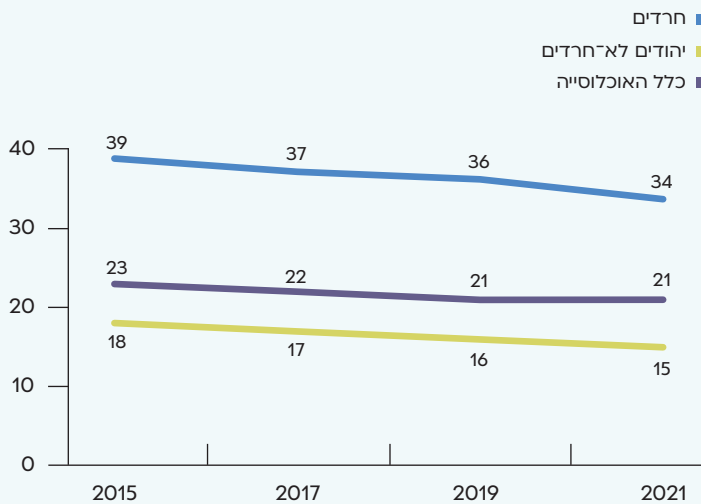
תרשים ג/1

תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לאחר תשלומי העברה ומיסים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2021 (ב-%)

תרשים ג/2

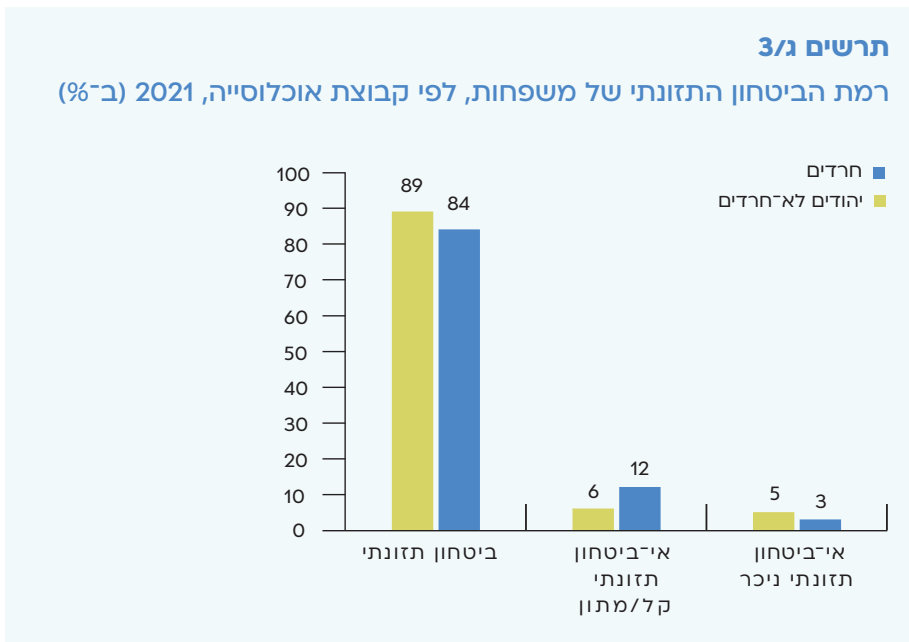
תחולת העוני של משפחות, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2015-2021 (ב-%)

ג.2. ביטחון תזונתי

לפי הגדרת המוסד לביטוח לאומי, רמת הביטחון התזונתי כוללת זמינות של מזון ושל משאבים לרכישת מזון וכן את איכות המזון מבחינה תברואתית ותזונתית.

לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי לשנת 2021, שיעור המשפחות באוכלוסייה החרדית החיות באי־ביטחון תזונתי קל, מתון או גדול (16%) זהה לשיעורן בכלל האוכלוסייה (16%) וגבוה משיעורן באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (11%). פער זה בין חרדים ליהודים לא־חרדים קטן לעומת מדד תחולת העוני, שלפיו השיעור בקרב החרדים גבוה פי שניים וחצי מהשיעור בקרב יהודים לא־חרדים. נתון זה מלמד שרק חלק מהמשפחות החרדיות הנמצאות מתחת לקו העוני חיות באי־ביטחון תזונתי.

ג.3. הכנסה חודשית והוצאה חודשית למשק בית חרדי

תמונת מצב

הנתונים המתבססים על סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס מראים שבשנת 2021 ההכנסה החודשית הממוצעת ברוטו למשק בית חרדי הייתה 14,978 ש"ח, הכנסה הנמוכה ב־55% מההכנסה ברוטו למשק בית יהודי לא־חרדי (22,047 ש"ח).

מקובל לחשב את ההכנסה לנפש על פי סולם הנותן משקל פוחת והולך לכל נפש בשל העלות השולית שלה למשק הבית. לפי חישוב זה, ההכנסה נטו לנפש תקנית במשפחה חרדית היא 3,863 ש"ח, והיא נמוכה ב־110% מההכנסה לנפש תקנית במשפחה יהודית לא־חרדית (7,407 ש"ח). הפער הגדול מוסבר במספר הנפשות הגבוה במשק הבית החרדי (5.2), לעומת משק הבית היהודי הלא־חרדי (2.8); במספר המפרנסים הממוצע; ובהכנסה נמוכה מעבודה (9,995 ש"ח במשק בית חרדי, לעומת 16,021 ש"ח במשק בית יהודי לא־חרדי). אפשר שבמציאות הפערים בהכנסות קטנים יותר הודות להכנסות מעבודה שאינה מדווחת באוכלוסייה החרדית. ההכנסה ברוטו במשק בית חרדי מתחלקת ל־67% מעבודה (לעומת 73% במשק בית יהודי לא־חרדי) ול־27% מקצבאות ותמיכות (לעומת 14% במשק בית יהודי לא־חרדי). יש הבדל גדול אפוא בשימוש בקצבאות ובתמיכות בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה היהודית הלא־חרדית.

ההוצאה של משקי בית חרדיים על תשלומי חובה – מס הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות – עומדת בממוצע על כ־40% מההוצאה של משקי הבית הלא־חרדיים (1,531 ש"ח לעומת 3,860 ש"ח).

ההוצאה החודשית של משק בית חרדי לתצרוכת, שהיא סך כל התשלומים שמשק בית משלם על קניית מוצרים או שירותים, נמוכה ב־11% מזו של משק בית יהודי לא־חרדי (13,972 ש"ח לעומת 15,610 ש"ח), אף שמספר הנפשות הממוצע במשק בית חרדי גדול יותר. ההסבר לכך טמון כפי הנראה בהכנסה הנמוכה של משק הבית החרדי, בתרבות הצריכה החרדית המטיפה לצניעות ולחיסכון, וכן במרחב הצריכה הקהילתי המאפשר לקנות חלק ממוצרי הצריכה במחיר זול במיוחד.

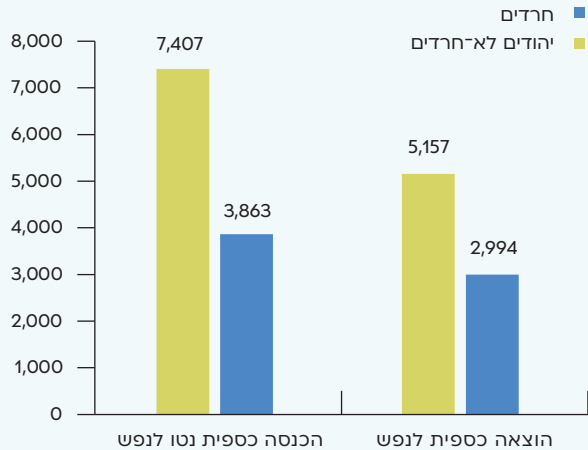
למרות ההבדלים בגודל משק הבית ובהכנסות בין משק הבית החרדי למשק הבית היהודי הלא־חרדי אין ביניהם הבדלים ניכרים בחלוקת ההוצאות לתחומים השונים, למשל מזון, דיור, בריאות או חינוך. פער של ממש נמצא, עם זאת, בכל הקשור לתחבורה ולתקשורת (10% מההוצאות במשקי הבית החרדיים, לעומת 20% במשקי הבית היהודיים הלא־חרדיים). הגורמים להבדלים: בתחום התחבורה חרדים מסתמכים הרבה יותר על תחבורה ציבורית ונחשבים צרכנים חסכנים יעילים שלה, ובתחום התקשורת הציבור החרדי משתמש פחות באינטרנט, בטלוויזיה ובטלפונים ניידים חכמים.

מגמות

בין 2015 ל־2021 גדלו גם ההכנסות וגם ההוצאות של משקי הבית החרדיים. בשנים אלו נרשמה עלייה של 19% בהכנסה החודשית ברוטו למשק בית חרדי (מ־12,616 ש"ח ל־14,978 ש"ח), לעומת עלייה מתונה יותר אצל האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (6% בהכנסות ברוטו – מ־20,807 ש"ח ל־22,047 ש"ח). בהיקף ההוצאה החודשית לתצרוכת של משק בית חרדי כמעט לא חל שינוי מ־13,676 ש"ח ל־13,972 ש"ח (גידול של 2% בלבד). כמו כן נרשמה עלייה של 21% בהוצאה של משקי בית חרדיים על תשלומי חובה – מס הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות, מ־1,261 ש"ח ל־1,531 ש"ח. בתשלומי החובה בשאר האוכלוסייה היהודית לא נרשם כמעט שינוי, מ־3,853 ש"ח ל־3,860 ש"ח.

תרשים ג/4

הכנסה חודשית והוצאה חודשית לנפש (תקנית), לפי קבוצת אוכלוסייה, 2021 (בש"ח)

ג.4. בעלות על דירה

תמונת מצב

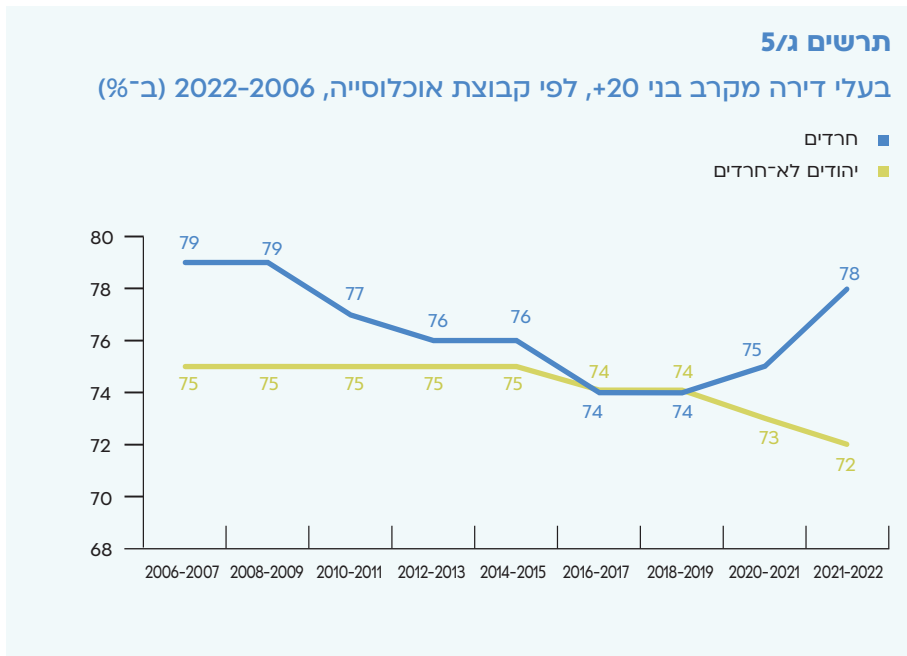
שיעור הבעלות על דירה באוכלוסייה החרדית גבוה מאוד ועמד בשנים 2021-2022 על 78%. בקרב האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית שיעור הבעלות על דירה עמד על 72% בלבד, ושיעור דומה של בעלות נמדד בכלל האוכלוסייה בישראל (73%).

בממוצע, בשנים 2021-2022 החזיקו 14% מכלל האוכלוסייה ו-17% מהאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית יותר מדירה אחת בבעלותם. שיעור נמוך יותר נרשם באוכלוסייה החרדית – 11% הצהירו שבבעלותם יותר מדירה אחת.

מגמות

בשנים 2006-2018 נרשמה באוכלוסייה החרדית ירידה בשיעור בעלי הדירות – מ-79% ל-74%, ככל הנראה בשל עלייה ביוקר הדיור המקשה על רכישת דירה. עם זאת, משנת 2019 אנו רואים עלייה מחודשת בבעלות על דירות בקרב חרדים, ושיעור בעלי הדירות שב ועלה ל-78% בשנים 2021-2022. ייתכן שהסיבה לעלייה המחודשת היא הטבה במצב הכלכלי של משקי הבית החרדיים המתבטאת בעלייה ברמת ההכנסה וירידה בשיעורי העוני, כפי שראינו בתחילת פרק זה.

בשנים 2003-2022 נרשמה עלייה בשיעור הבעלים של יותר מדירה אחת, בשני המגזרים: באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית עלה שיעורם מ־9% ל־17%, ובאוכלוסייה החרדית מ־3% ל־11%.

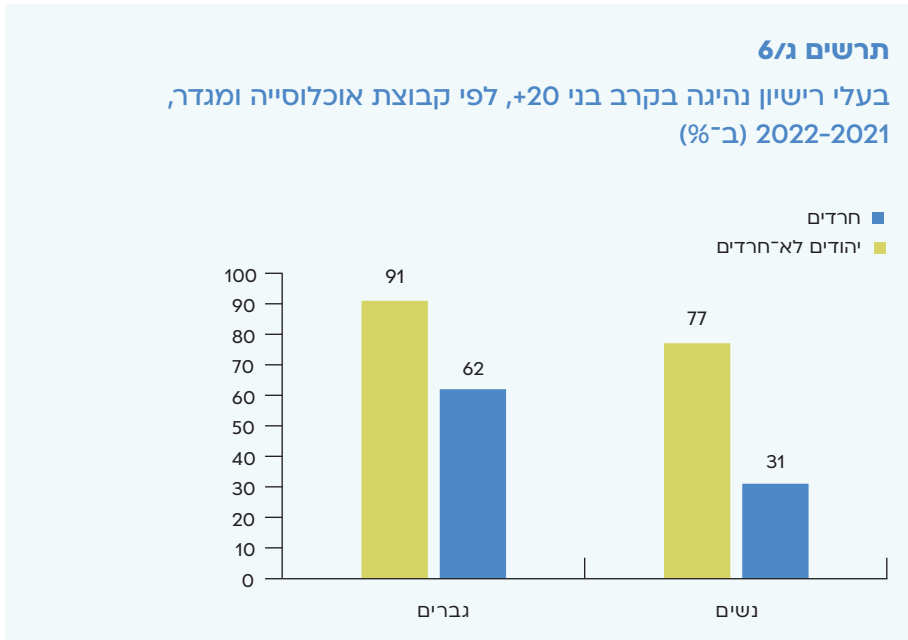
5. מחזיקים ברישיון נהיגה

תמונת מצב

בשנים 2021-2022 החזיקו 47% מהחרדים בגילי 20+ ברישיון נהיגה. שיעור זה נמוך בהרבה משיעור בעלי רישיונות הנהיגה באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (84%). בפילוח לפי מגדר אפשר לראות שהפערים בין החרדים ליהודים הלא־חרדים היו גבוהים יותר בקרב הנשים: 31% מהנשים החרדיות החזיקו ברישיון נהיגה, לעומת 77% מהנשים היהודיות הלא־חרדיות. אצל הגברים הפער היה קטן יותר אך עדיין משמעותי ביותר – 62% לעומת 91%. את הפער בין הגברים החרדים לנשים החרדיות אפשר להסביר בכך שנהיגת נשים עדיין אינה מקובלת בחלק מהקהילות החרדיות.

מגמות

לאורך השנים אפשר לראות עלייה בשיעור החרדים בעלי רישיון נהיגה: בשנים 2005-2006 – 40%; ובשנים 2021-2022 – 47%. שינוי גדול יותר התרחש אצל הנשים החרדיות: 21% בשנים 2007-2008; ו-31% בשנים 2021-2022. הסיבות האפשריות למגמה זו בקרב הנשים הן השתלבותן של יותר חרדיות במערכת ההשכלה הגבוהה והצטרפותן לתעסוקה איכותית, וכן השיח המודרני שנכנס במובהק לכמה מהקהילות החרדיות. עם זאת, נתון זה נשאר יציב כבר שנים אחדות.

ג.6. זמינות רכב

תמונת מצב

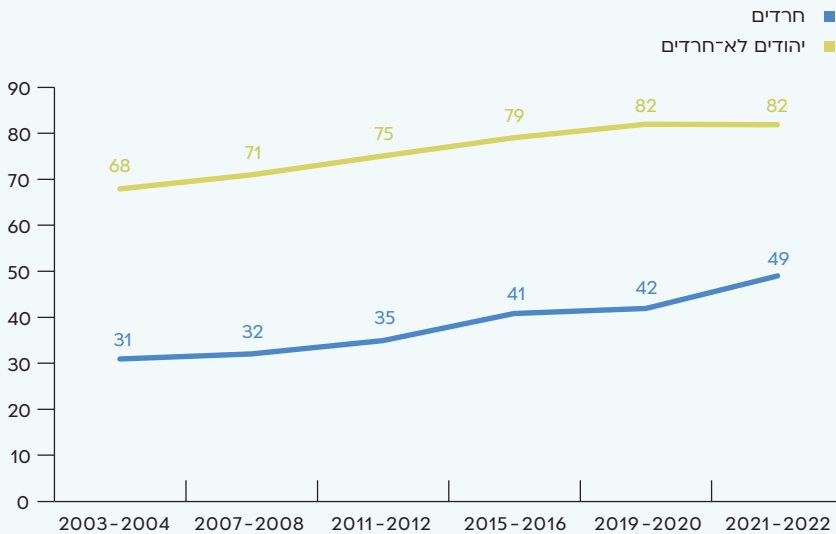
בשנים 2021-2022 החזיקו ברשותם רכב 49% מבני 20+ באוכלוסייה החרדית, שיעור נמוך בהרבה מהשיעור באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית של מי שהצהירו שברשותם רכב (82%). אפשר לתלות את הפער הזה ביוקר הקנייה וההחזקה של מכוניות בישראל, בצורך בחברה החרדית בהחזקת מכונית יקרה יותר (המותאמת למשפחות מרובות ילדים) ובתפיסת השימוש בתחבורה הציבורית באוכלוסייה זו כחלק יום-יומי ובלתי נפרד מאורח החיים.

מגמות

בשנים 2003-2022 נרשמה עלייה גדולה בשיעור החרדים בני 20+ שהצהירו כי ברשות משק הבית שהם חיים בו יש רכב זמין (מ-31% ל-49%). גם בקרב היהודים הלא-חרדים נרשמה באותן שנים עלייה (מ-68% ל-82%), אך בשיעור נמוך יותר (21% לעומת 58% בקרב החרדים). הגידול החד במספר החרדים המחזיקים ברשותם רכב פרטי משקף שינוי ברמת החיים של משפחות חרדיות, גידול בשיעורי החרדים העובדים ואימוץ אורחות חיים המקובלים בחברה הכללית.

תרשים ג/7

זמינות רכב בקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2003-2022 (ב-%)

לוחות רמת חיים

לוח ג/1

תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לאחר תשלומי העברה ומיסים,
לפי קבוצת אוכלוסייה, 2015-2021 (ב-%)

מדדים	שנה	סך הכול ישראל	סך הכול יהודים	חרדים	לא־חרדים
תחולת עוני משפחות	2015	23	19	39	18
	2016	21	18	37	16
	2017	22	19	37	17
	2018	23	20	36	18
	2019	21	18	36	16
	2020	20	17	35	15
	2021	21	17	34	15
	תחולת עוני נפשות	2015	23	17	44
2016		22	17	43	13
2017		22	17	42	13
2018		22	17	41	13
2019		22	17	43	12
2020		21	16	41	12
2021		21	16	40	12
תחולת עוני ילדים		2015	30	22	52
	2016	29	22	51	14
	2017	28	21	50	13
	2018	28	21	49	13
	2019	29	22	51	14
	2020	29	22	49	14
	2021	28	21	47	13

חרדים: על פי הגדרה של מינהל המחקר והתכנון
מקור: המוסד לביטוח לאומי.

לוח ג/2

הכנסה חודשית והוצאה חודשית לתצרוכת למשקי בית יהודיים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2021

לא־חרדים	מזה: יהודים		סך הכול ישראל	
	חרדים	סך הכול		
4,361	550	4,911	6,057	משקי בית במדגם
2083.3	198.6	2281.9	2837.4	משקי בית באוכלוסייה (אלפים)
2.8	5.2	3.0	3.2	מומצע נפשות במשק בית
2.5	3.7	2.6	2.7	מומצע נפשות סטנדרטיות במשק בית
1.3	1.3	1.3	1.3	מומצע מפרנסים במשק בית
50.4	39.3	49.4	48.3	מומצע גיל ראש משק בית כלכלי
14.1	16.3	14.3	13.9	מומצע שנות לימוד של ראש משק בית כלכלי
18,186	13,447	17,774	16,649	הכנסה כספית נטו למשק בית
7,407	3,863	7,098	6,506	הכנסה כספית נטו לנפש סטנדרטית
12,343	10,907	12,218	12,155	הוצאה כספית למשק בית
5,157	2,994	4,969	4,796	הוצאה כספית לנפש סטנדרטית
17,005	12,411	16,439	14,826	חציון הכנסה כספית ברוטו למשק בית
22,047	14,978	21,432	19,916	הכנסה כספית ברוטו
3860	1531	3658	3,267	תשלומי חובה

הכנסה כספית ברוטו

בשקלים חדשים

22,047	14,978	21,432	19,916	הכנסה כספית ברוטו סך הכול
16,021	9,995	15,496	14,546	מעבודה
1,295	753	1,248	1,031	מהון
1,540	232	1,427	1,202	מפנסיות וקופות גמל
3,191	3,998	3,261	3,137	מקצבאות ומתמיכות

באחוזים

100	100	100	100	הכנסה כספית ברוטו סך הכול
73	67	72	73	מעבודה
6	5	6	5	מהון
7	2	7	6	מפנסיות וקופות גמל
14	27	15	16	מקצבאות ומתמיכות

מזה: יהודים		סך הכול ישראל	
לא-חרדים	חרדים		

הוצאה לתצרוכת

בשקלים חדשים

15,610	13,972	15,467	15,122	הוצאה לתצרוכת סך הכול
2,115	1,919	2,098	2,241	מזון (ללא ירקות ופירות)
552	551	552	583	ירקות ופירות
4,488	4,191	4,462	4,072	דיור
1,605	1,358	1,584	1,534	תחזוקת הדירה ומשק הבית
609	570	606	601	ריהוט וציוד לבית
459	643	475	518	הלבשה והנעלה
1,044	699	1,014	967	בריאות
1,703	1,946	1,724	1,645	חינוך, תרבות ובידור
2,359	1,273	2,265	2,231	תחבורה ותקשורת
675	822	687	729	מוצרים ושירותים אחרים

באחוזים

100	100	100	100	הוצאה לתצרוכת סך הכול
13	14	13	14	מזון (ללא ירקות ופירות)
3	4	3	3	ירקות ופירות
27	30	27	25	דיור
9	10	9	9	תחזוקת הדירה ומשק הבית
3	4	3	4	ריהוט וציוד לבית
3	4	3	3	הלבשה והנעלה
6	5	6	6	בריאות
11	13	11	11	חינוך, תרבות ובידור
20	10	19	19	תחבורה ותקשורת
4	6	4	5	מוצרים ושירותים אחרים

המקורות לפרק ג – רמת חיים

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התתי־פרק	המקור
ג.1. תחולת עוני	• עיבודי המחברים לנתוני המוסד לביטוח לאומי ולנתוני מינהל המחקר והתכנון
ג.2. ביטחון תזונתי	• סקר הוצאות משק הבית, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ביטוח לאומי
ג.3. הכנסה חודשית והוצאה חודשית למשק בית חרדי	• עיבודי המחברים לנתוני המוסד לביטוח לאומי ולנתוני מינהל המחקר והתכנון • סקר הוצאות משק הבית, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
ג.4. בעלות על דירה	הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
ג.5. מחזיקים ברישיון נהיגה	הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
ג.6. זמינות רכב	הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

אחד ממוקדי הדיון הציבורי על מקומה של הקהילה החרדית בחברה הישראלית הוא התעסוקה. הפער הגדול ביותר בתחום זה בין חרדים לשאר האוכלוסייה היהודית בישראל היה ב־2002, אז כשליש בלבד מהגברים החרדים היו מועסקים ורק מעט יותר ממחצית הנשים. בשנים 2003-2015 חל מפנה בשיעורי התעסוקה באוכלוסייה החרדית, בקרב גברים ונשים כאחד, בעקבות שילוב של צורכי הקהילה עם מדיניות ציבורית שתמכה בכניסת חרדים לשוק העבודה במגוון דרכים. התוצאה של שינוי זה היא שכיום למעלה ממחצית מהגברים החרדים וכ־80% מהנשים החרדיות עובדים. לאחר שנים לא מבוטלות של עצירה בעלייה בשיעורי התעסוקה בקרב גברים חרדים (2015-2021) בשנת 2022 ניכרת עלייה מחודשת בשיעורי התעסוקה שלהם.

תיאור מצבה של האוכלוסייה החרדית בעולם העבודה אינו מתמצה בשיעורי תעסוקה. רכיב חשוב נוסף הוא רמת ההכנסה. גובה ההכנסה הממוצעת של עובדים חרדים הוא 57% בלבד מגובה ההכנסה הממוצעת של עובדים יהודים לא־חרדים. הסיבות לפער זה הן היקף תעסוקה קטן יותר אצל החרדים ורמת הכנסה נמוכה יותר, שהיא גם תוצאה של הכשרה מקצועית מוגבלת והתמקדות בענפים כלכליים שרמת ההכנסה בהם נמוכה יותר.

השנתון מלמד על פערים ניכרים בין תחומי התעסוקה של גברים ונשים חרדים לתחומי התעסוקה של גברים ונשים יהודים לא־חרדים, שלא הצטמצמו בעשור האחרון. פערים אלו משפיעים על ההכנסה הנמוכה לנפש של העובדים החרדים וכנגזרת ממנה – על רמת החיים של משק הבית החרדי.

ד.1. שיעורי תעסוקה

תמונת מצב

שיעור המועסקים באוכלוסייה החרדית בגילי העבודה העיקריים (25-66) בשנת 2022 עמד על 66% – נמוך משיעור המועסקים באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (85%) ומשיעור התעסוקה בכלל האוכלוסייה (78.5%). מספר הגברים החרדים העובדים בגילים אלו עמד על כ־96,700, ואילו מספר הנשים החרדיות העובדות עמד על כ־142,300⁴.

4 משנת 2014 אנו מודדים חרדים על פי ההגדרה העצמית בסקרי כוח האדם של הלמ"ס.

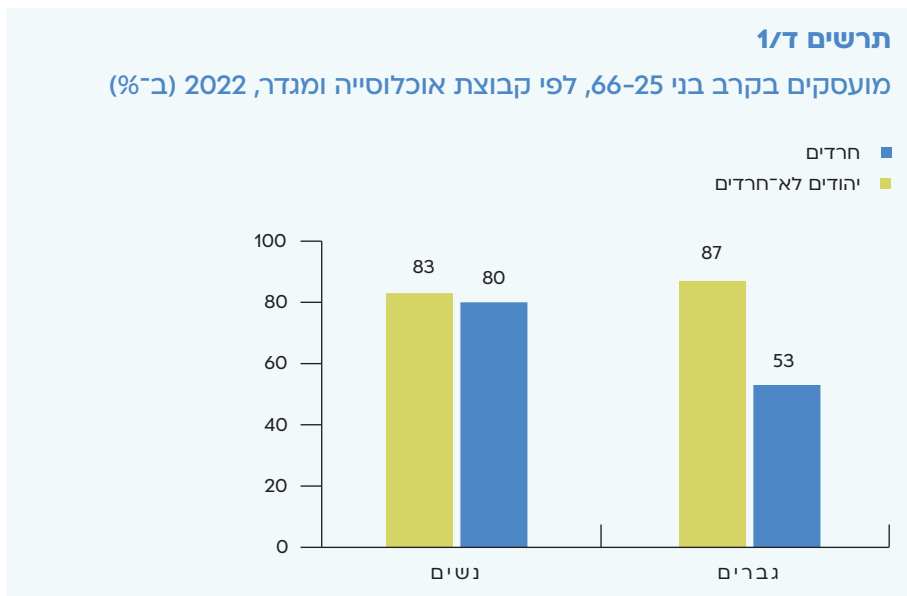
שיעור התעסוקה של גברים חרדים (53%) בשנת 2022 היה נמוך במידה רבה מזה של גברים יהודים לא־חרדים (87%). הפערים בין נשים חרדיות עובדות לנשים יהודיות לא־חרדיות עובדות בשנה זו קטנים בהרבה (79.5% לעומת 83%).

מגמות

שיעור המועסקים הנמוך ביותר בקרב חרדים (42%) נרשם כאמור ב־2002 – 35% אצל הגברים ו־50% אצל הנשים. מאז חלה עלייה רצופה בשני המגדרים, ובשנת 2022 הגיע שיעור המועסקים אצל הגברים ל־53.1% ואצל הנשים ל־79.6%.

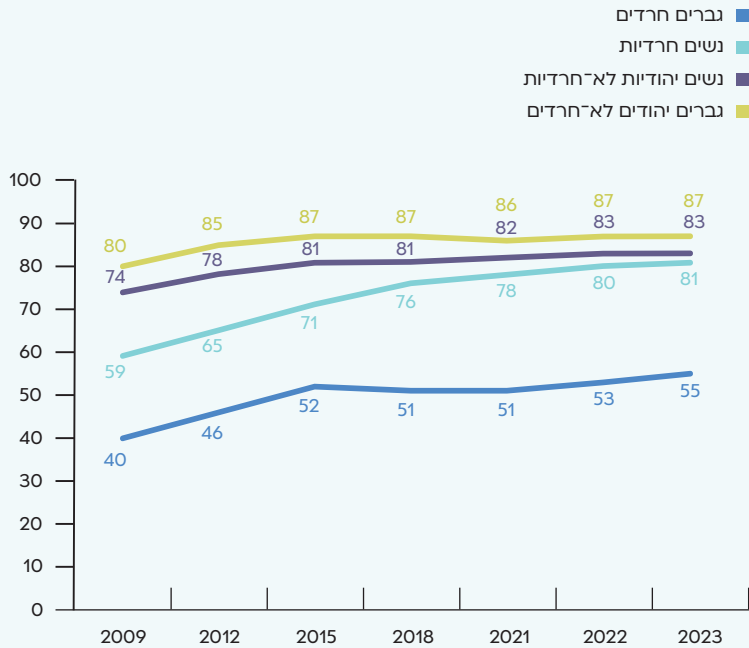
שנת 2015 התייחדה בכך שבפעם הראשונה מאז 1995 היה שיעור הגברים החרדים העובדים לפרנסתם יותר מ־50%. ואולם לאחר עלייה מרשימה בשיעורי התעסוקה של הגברים החרדים במשך כעשור, המצב בשנים 2016–2021 היה דריכה במקום. תופעה זו עשויה להיות מוסברת ביישום ההסכמים הקואליציוניים של הממשלות משנת 2015, שבה שבו המפלגות החרדיות להיות חלק מהקואליציה. על פי הסכמים אלו, הופחתו התמריצים לכניסה לעבודה והוגדלה התמיכה בבחורי ישיבות ובאברכים. גם ממשלת בנט־לפיד שפעלה מאמצע 2021 לא חוללה שינוי משמעותי במערך התמריצים והתמיכות למגזר החרדי. עם זאת, בשנת 2022 חלה עלייה מחודשת בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים, שבעקבותיה שיעורים אלו הגיעו לרמה הגבוהה ביותר בשלושת העשורים האחרונים (53%).

לעומת זאת, שיעורי התעסוקה בקרב נשים חרדיות הוסיפו לעלות גם בשנים 2016–2021. כך, אם בשנת 2015 עמד שיעור המועסקות החרדיות על 71%, בשנת 2022 הוא הגיע כבר ל־79.5%. הפער בהיקפי התעסוקה בין נשים חרדיות לנשים יהודיות לא־חרדיות עומד על פחות מ־5%.

תרשים ד/2

מועסקים בקרב בני 25-66, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 2009-2023 (ב-%)

הערה: משנת 2014 שיטת החישוב היא לפי הגדרה עצמית. עד לשנת 2014 הנתונים הם לגילי 25-64. נתוני 2023 מתייחסים לשלושת הרבעונים הראשונים בלבד.

ד.2. הכנסה חודשית

תמונת מצב

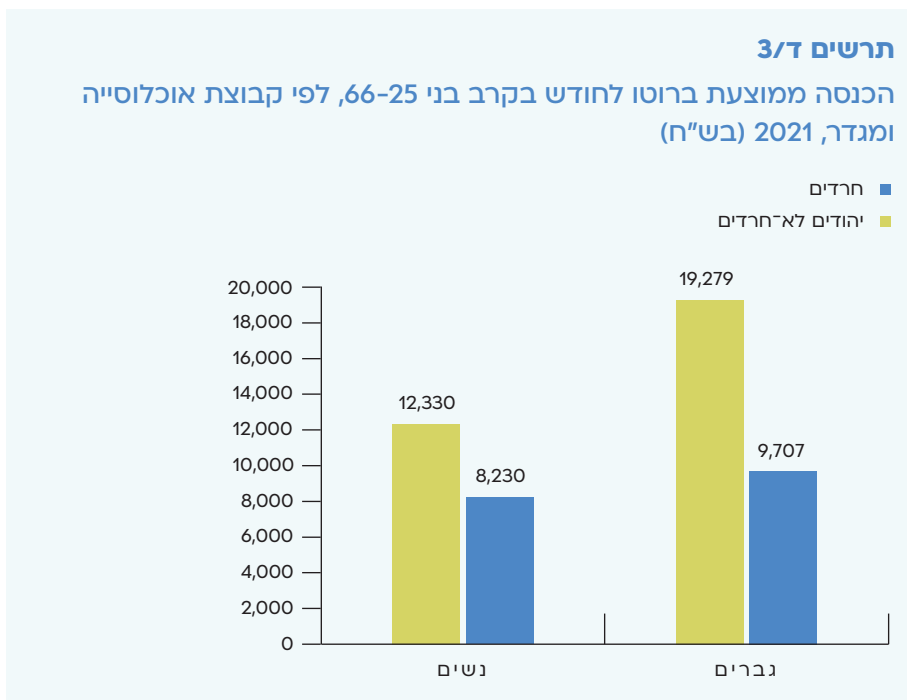
בשנת 2021, ההכנסה החודשית הממוצעת לנפש מעבודה (שכירים) באוכלוסייה החרדית עמדה על 8,910 ש"ח – 57% מההכנסה הממוצעת בקרב יהודים לא-חרדים (15,707 ש"ח). הפער מוסבר בהיקף הנמוך יחסית של שעות עבודה במגזר החרדי (79% מהיקף שעות העבודה של יהודים לא-חרדים) ובשכר שעתי ממוצע נמוך יותר (77% מהשכר של עובדים יהודים לא-חרדים).

רמת השכר של גברים חרדים שכירים נמוכה מאוד לעומת רמת השכר של גברים יהודים לא-חרדים שכירים. הפערים ביניהם גדולים אפילו מהפערים שבין נשים חרדיות שכירות לנשים יהודיות לא-חרדיות שכירות. ההכנסה הממוצעת החודשית של גברים חרדים בשנת 2021 הייתה 9,707 ש"ח, 50% בלבד מההכנסה הממוצעת החודשית בקרב גברים יהודים

לא־חרדים (19,279 ש"ח); הנשים החרדיות השתכרו באותה שנה 8,230 ש"ח בחודש בממוצע, 67% מההכנסה הממוצעת החודשית בקרב נשים יהודיות לא־חרדיות (12,330 ש"ח).

אצל הגברים החרדים השכר הנמוך נובע בעיקר משכר שעתי נמוך (71% מהשכר השעתי של גברים יהודים לא־חרדים), אך גם ממספר שעות עבודה נמוך (82% ממספר שעות העבודה של גברים יהודים לא־חרדים). בשנת 2021 השתכרו גברים חרדים 62 ש"ח לשעה בממוצע, לעומת 88 ש"ח בקרב גברים יהודים לא־חרדים. אשר לשעות עבודה – גברים חרדים עבדו 37 שעות בשבוע, לעומת 46 שעות בקרב גברים יהודים לא־חרדים.

אצל הנשים החרדיות השכר הנמוך נובע בעיקר מעבודה במשרות חלקיות (82% משעות העבודה של יהודיות לא־חרדיות). בשנת 2021 עבדה אישה חרדית 31 שעות בשבוע בממוצע, לעומת 38 שעות שבועיות בקרב יהודיות לא־חרדיות. לעומת הגברים החרדים, השכר השעתי של נשים חרדיות קרוב יותר לשכר השעתי של יהודיות לא־חרדיות (91%); בשנת 2021 השתכרו נשים חרדיות בממוצע 63 ש"ח לשעה, לעומת 69 ש"ח לשעה בקרב יהודיות לא־חרדיות.

מגמות

ב־2003 שיעור ההכנסה של העובדים השכירים החרדים היה 76% מההכנסה של העובדים היהודים הלא־חרדים השכירים במשק, והוא ירד עד ל־72% בשנת 2010. לאחר שנים אחדות של יציבות חלה שוב ירידה, מהירה יותר, ורמת ההכנסה של העובדים החרדים שנרשמה בשנת 2021 הייתה 57% מרמת ההכנסה של האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית.

הירידה בהכנסה של העובדים החרדים יחסית להכנסה של האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית ניכרת הן אצל הגברים והן אצל הנשים. בשנים 2003–2021 חלה אצל הגברים ירידה מ־71% ל־50%. בקרב הנשים חלה ירידה מתונה יותר במרוצת השנים, מ־80% בשנת 2003 ל־67% בשנת 2021. הירידות, בייחוד בקרב הגברים, הן כנראה תוצאה של עלייה במספר המועסקים החרדים בעלי רמת הכשרה נמוכה, המניבה רמות הכנסה נמוכות לעובדים החדשים. בקרב עובדים יהודים לא־חרדים חלה באותן שנים עלייה משמעותית בהכשרה ובהתמקצעות, ובעקבות זאת הפער בינם לבין העובדים החרדים גדל.

ד.3. תעסוקה, לפי משלח יד

תמונת מצב

בשנת 2022 היו הבדלים גדולים בענפי התעסוקה ובשיעור המועסקים בהם בין עובדים חרדים לעובדים יהודים לא־חרדים. שיעור הגברים החרדים שהועסקו בחינוך (29%) היה גבוה משיעור הגברים שהועסקו בתחום זה באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (5%). תחום נוסף שהגברים החרדים נוכחים בו יותר מהגברים היהודים הלא־חרדים הוא שירותי בריאות, רווחה וסעד: 6.5% מהגברים החרדים העובדים מועסקים בשירותים אלו, לעומת 4.5% משאר העובדים היהודים.

שני ענפים בולטים אצל הגברים היהודים הלא־חרדים באותה שנה היו מינהל הציבורי וביטחון (13%) ושירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים (9.5%). שיעור המועסקים החרדים בכל אחד מהענפים האלה היה 4.5% בלבד.

פילוח מיוחד שערכנו של ענף ההייטק בשנת 2021 העלה שרק 3% מהגברים החרדים עסקו בתחום זה, לעומת 14% מהגברים היהודים הלא־חרדים.

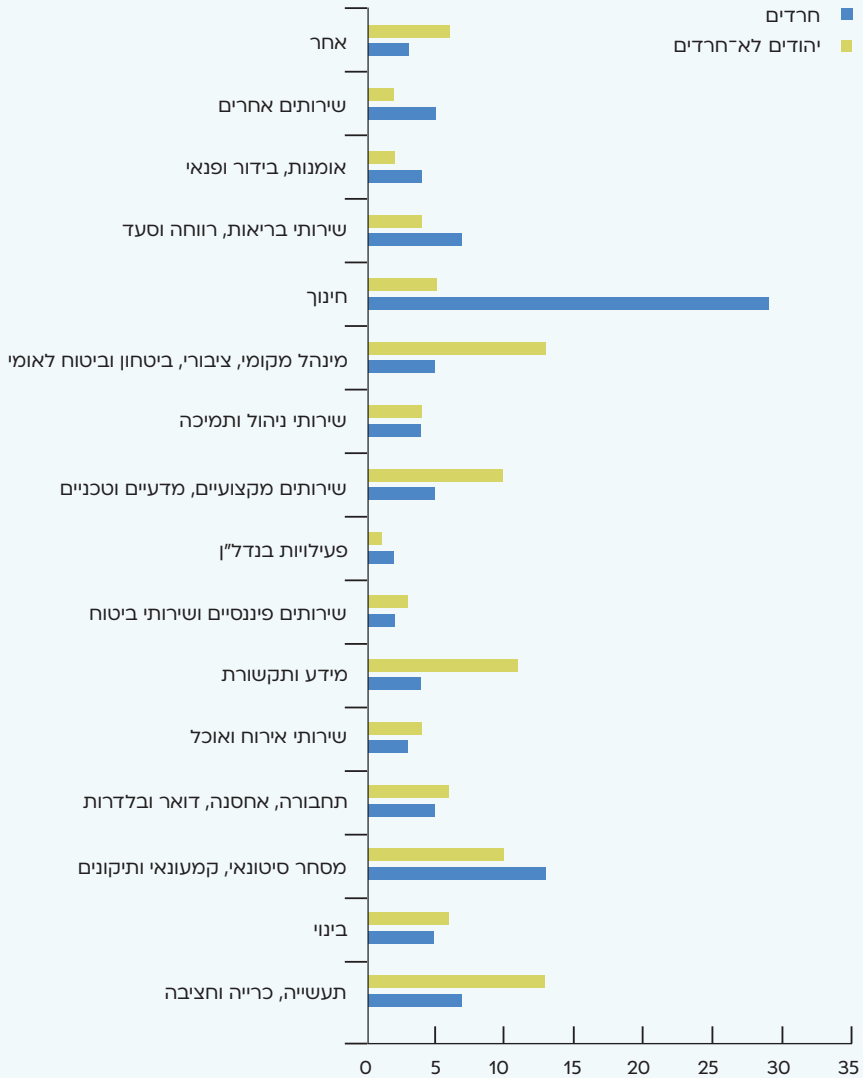
אצל הנשים הפערים דומים: שיעור הנשים החרדיות שהועסקו ב־2022 בחינוך (41%) היה גבוה בהרבה משיעור המועסקות בתחום זה באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (16%). הסיבה לכך היא בראש ובראשונה מספר הילדים הגדול באוכלוסייה החרדית, המצריך מספר גדול יותר של עובדות ועובדים במערכת החינוך. נוסף על כך, נשים חרדיות רבות מעדיפות את מקצוע החינוך בשל שעות העבודה הנוחות והאפשרות לעבוד בתוך הקהילה.

שיעור הנשים החרדיות שהועסקו באותה שנה (2022) בתחום המינהל הציבורי והביטחון עמד על 3% בלבד, לעומת 11% מקרב שאר העובדות היהודיות. תחום נוסף שבו ניכר משקלן הנמוך יחסית של עובדות חרדיות הוא התעשייה (1.5%), לעומת 4% משאר העובדות היהודיות). בתחום המסחר שיעור הנשים החרדיות עמד על 6.5%, לעומת 8.5% מהעובדות היהודיות הלא־חרדיות. הפילוח המיוחד של ענף ההייטק בשנת 2021 העלה ש־4% מהנשים החרדיות עסקו בתחום זה, לעומת 7% מהנשים היהודיות הלא־חרדיות.

עם זאת, ישנם כמה תחומים שבהם ניכר דמיון בין נשים חרדיות לנשים יהודיות לא־חרדיות: למשל תחום שירותי הבריאות, הרווחה והסעד, שבו שיעור החרדיות ושיעור היהודיות הלא־חרדיות עומד על 18.5%.

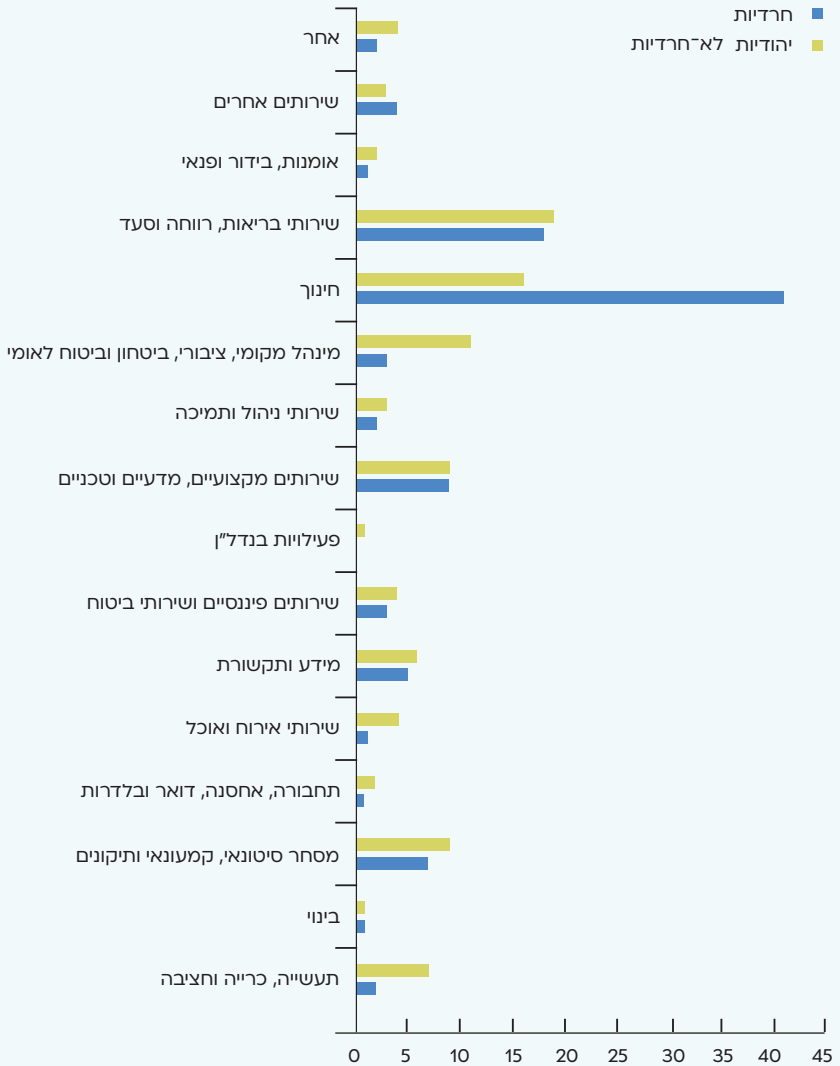
תרשים 4/ד

מועסקים גברים, לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה, 2022 (ב-%)

תרשים 5/ד

מועסקות נשים, לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה, 2022 (ב-%)

מגמות

בטווח של 8 שנים (2014-2022) לא ניכרת מגמת התקרבות בין ענפי הכלכלה שגברים ונשים חרדים מועסקים בהם לבין ענפי הכלכלה שגברים ונשים יהודים לא־חרדים מועסקים בהם.

בשנת 2014, למשל, 28% מהגברים החרדים העובדים עסקו בחינוך, ובשנת 2022 – 29%; בכלל האוכלוסייה היהודית שיעור הגברים שעסקו בחינוך ב־2022 נותר נמוך לאין ערוך – כ־5%. בתחום המינהל הציבורי הפער בין חרדים ליהודים לא־חרדים אף התרחב בשל העובדה ששיעור החרדים ירד מ־6% ל־4.5%, ואילו שיעור היהודים הלא־חרדים נותר יציב (13%). גם שיעור הגברים החרדים העוסקים בהיי־טק נותר יציב ונמוך (3%), ואילו שיעור הגברים היהודים הלא־חרדים עלה מ־12% ל־14%.

גם אצל הנשים החרדיות לא ניכרת מגמת התקרבות לנשים היהודיות הלא־חרדיות – 44% מהן עסקו בשנת 2014 בחינוך, לעומת 40% בשנת 2022, אך שיעור העובדות היהודיות הלא־חרדיות בחינוך ירד בשיעור דומה (18% ב־2014 ו־16.5% ב־2022). בשנים 2014-2021 חלה עלייה בשיעור הנשים החרדיות העוסקות בהיי־טק, מ־3% ל־4%, אך גם בקרב נשים יהודיות לא־חרדיות חלה עלייה בענף זה, גם אם בשיעור קטן יותר (מ־6% ל־7%).

כמו כן, נותרו פערים גדולים בין נשים חרדיות לבין יהודיות לא־חרדיות בכמה תחומים. כך למשל, בתחום המינהל הציבורי שיעורן של הנשים החרדיות נמוך מאוד ועלה רק בנקודת אחוז בשנים 2014-2022 (מ־2% ל־3%), לעומת שיעור גבוה הרבה יותר של יהודיות לא־חרדיות בענף זה (שאף הוא עלה באותן שנים מ־10% ל־11.5%).

לוחות תעסוקה

לוח ד/1

תעסוקה בקרב בני 25–64, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 1995–2022 (ב-%)

שנים	סך הכול			גברים			נשים		
	סך הכול ישראל	חרדים ¹	יהודים לא-חרדים	סך הכול ישראל	חרדים ¹	יהודים לא-חרדים	סך הכול ישראל	חרדים ¹	יהודים לא-חרדים
1995	68	48	73	81	48	83	56	48	64
1997	67	45	72	78	43	81	57	49	64
1999	67	44	73	76	40	79	58	48	66
2001	67	43	73	75	39	79	59	47	67
2003	67	43	73	74	37	78	60	51	68
2005	68	46	75	75	40	79	62	53	70
2007	71	47	78	78	39	82	64	56	73
2009	71	49	77	76	40	80	65	59	74
2011	73	53	79	79	45	82	67	62	76
2013	75	56	82	81	45	85	70	69	78
2015	77	61	84	82	52	87	72	71	81
2017	78	62	85	83	52	88	73	73	82
2019	78	65	86	83	53	88	74	77	84
2020	77	65	84	80	52	86	74	78	83
2021	76	64	84	79	51	86	74	78	82
2022	78	66	85	82	53	87	75	80	83

1 עד שנת 2013 הגדרת חרדי היא לפי מוסד הלימודים האחרון ו/או מגורים באחד מיישובי הגרעין החרדיים: רכסים, כפר חב"ד, ביתר עילית, כוכב יעקב, מודיעין עילית, קריית יערים, עמנואל, מיצד (אספר), מתתיהו ואלומה. כמו כן, עד שנה זו הנתונים הם לגילי 25–64. משנת 2014 החישוב הוא על פי הגדרה עצמית וכולל את גילי 25–66.

מקור: עיבודי המועצה הלאומית לכלכלה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הכנסה ממוצעת מעבודה שכירה, בני 25–64, סך הכול ישראל וחרדים,
בחלוקה למגדר, 2000–2021 (בש"ח)

שנים	סך הכול ישראל	חרדים ¹	גברים יהודים לא-חרדים	גברים חרדים ¹	יהודיות לא-חרדיות	נשים חרדיות ¹
הכנסה ממוצעת ברוטו לחודש (ממוצעים דו־שנתיים)						
2001–2000	7,417	5,099	9,651	5,976	5,636	4,095
2003–2002	7,544	5,843	9,874	6,981	5,815	4,900
2005–2004	7,590	5,521	10,012	6,897	6,054	4,475
2007–2006	8,052	5,571	10,699	6,781	6,526	4,651
2009–2008	8,573	5,852	11,367	7,243	7,025	4,927
2011–2010	8,818	6,282	11,670	7,572	7,361	5,316
2013–2012	9,990	7,498	13,255	9,882	8,359	5,561
2015–2014	10,776	6,701	14,380	7,804	9,184	5,839
2017–2016	11,263	7,682	15,180	8,400	9,557	7,117
2019–2018	11,883	7,922	16,006	8,743	10,432	7,293
2020	13,066	8,582	18,227	9,432	11,704	7,856
2021	13,673	8,910	19,279	9,707	12,330	8,230
הכנסה ממוצעת ברוטו לשעה (ממוצעים דו־שנתיים)						
2001–2000	42	34	48	35	37	34
2003–2002	44	41	50	42	39	41
2005–2004	44	40	50	40	40	39
2007–2006	46	40	54	41	43	39
2009–2008	49	42	58	43	46	40
2011–2010	51	45	60	46	47	44
2013–2012	56	51	67	56	53	44
2015–2014	61	49	73	48	58	49
2017–2016	64	55	77	53	59	59
2019–2018	68	56	82	55	65	58
2020	71	58	85	50	70	64
2021	72	63	88	62	69	63

1 הגדרת חרדים לפי סוג מוסד לימודים אחרון ו/או מגורים באחד היישובים החרדיים: בני ברק, קריית ספר, אלעד. משנת 2019 הנתונים הם לגילי 25–66. משנת 2020 הגדרת חרדים היא לפי הגדרה עצמית.

מקור: עיבודי המועצה הלאומית לכלכלה לסקר הכנסות, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מועסקים תושבי ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה, ענף כלכלי ומגדר, 2022 (ב-%)

לא־חרדים	חרדים	סך הכול ישראל	
סך הכול			
9.9	4.0	9.6	תעשייה, כרייה וחציבה
3.6	2.1	5.1	בינוי
9.6	8.8	10.2	מסחר סטונאי, קמעונאי ותיקונים
3.7	2.4	4.2	תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
4.0	1.2	4.0	שירותי אירוח ואוכל
8.4	4.6	6.9	מידע ותקשורת
3.9	2.4	3.3	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
0.8	0.8	0.7	פעילויות בנדל"ן
9.2	7.6	8.2	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
3.5	2.6	3.7	שירותי ניהול ותמיכה
12.2	3.5	10.0	מינהל מקומי, ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי
10.5	36.6	12.2	חינוך
11.3	14.1	11.6	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2.1	2.4	1.9	אומנות, בידור ופנאי
2.5	4.5	2.6	שירותים אחרים
4.8	2.3	5.9	אחר
גברים			
13.0	7.4	12.9	תעשייה, כרייה וחציבה
6.0	4.8	8.9	בינוי
10.5	12.5	11.3	מסחר סטונאי, קמעונאי ותיקונים
5.6	4.8	6.7	תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
4.2	2.5	4.4	שירותי אירוח ואוכל
10.9	3.6	8.7	מידע ותקשורת
3.5	1.6	2.8	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
1.1	1.5	0.9	פעילויות בנדל"ן
9.5	4.6	8.2	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
4.0	3.7	4.2	שירותי ניהול ותמיכה
13.2	4.7	11.0	מינהל מקומי, ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי

לא־חרדים	חרדים	סך הכול ישראל	
4.8	29.2	5.7	חינוך
4.4	6.6	4.8	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2.1	4.3	1.9	אומנות, בידור ופנאי
1.6	5.4	1.7	שירותים אחרים
5.6	2.6	5.9	אחר
נשים			
6.7	2.1	6.2	תעשייה, כרייה וחציבה
1.1	0.6	1.0	בניו
8.7	6.6	9.0	מסחר סיטונאי, קמעונאי ותיקונים
1.7	1.0	1.5	תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
3.8	0.5	3.5	שירותי אירוח ואוכל
5.7	5.1	5.0	מידע ותקשורת
4.4	2.9	3.8	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
0.6	0.4	0.5	פעילויות בנדל"ן
8.9	9.4	8.2	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
3.0	2.0	3.2	שירותי ניהול ותמיכה
11.1	2.8	9.0	מינהל מקומי, ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי
16.3	40.9	19.1	חינוך
18.5	18.5	18.9	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2.1	1.2	1.9	אומנות, בידור ופנאי
3.4	3.9	3.4	שירותים אחרים
4.0	2.1	5.8	אחר

מקור: סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק ד – תעסוקה

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

המקור	התנת־פרק
סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	ד.1. שיעורי תעסוקה
עיבודי המועצה הלאומית לכלכלה לסקר הכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	ד.2. הכנסה חודשית
סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	ד.3. תעסוקה, לפי משלח יד

פרק ה

אורחות חיים

אורחות החיים בחברה החרדית נמצאים בשינוי מתמיד, ואפשר ללמוד מהם על מערכת היחסים בין החרדים לחברה הישראלית בכללותה. בין האוכלוסייה החרדית לזו הלא־חרדית יש, למשל, פערים גדולים בהשתתפות בשירות הצבאי והלאומי, אך בשיעור המשתמשים במחשב ובאינטרנט הפערים מצטמצמים. צמצום פערים ניכר גם ברמת המינוע ובמספר בעלי רישיונות הנהיגה. בשל העלייה בשיעור ההשתתפות של החרדים בכל אחד מתחומי החיים האלה ניתן לקבוע כי ניכרת מגמה של השתלבות כלכלית־חברתית של החברה החרדית בחברה הכללית. אל מול אלו מעניין להוסיף ולעקוב אחר מאפייניה הקהילתיים־חברתיים של האוכלוסייה החרדית בכל הקשור לפעילות התנדבותית ולהרמת תרומה כספית גדולה לקהילה, הנפוצות הרבה יותר בחברה זו בהשוואה לחברה היהודית הלא־חרדית.

בפרק זה מוצגים גם דפוסי ההצבעה לרשימות יהדות התורה וש"ס בבחירות לכנסת, בכלל זה בבחירות 2022, שיש בהם משום אינדיקציה לכוחן הפוליטי של המפלגות החרדיות, לתפוצת הגאוגרפית של חרדים בישראל ולחלוקה הפנים־קהילתית בריכוזים החרדיים.

האם בעקבות התהליכים הכלכליים והחברתיים המשנים את פניה, המאפיינים הקהילתיים והמרחביים של החברה החרדית הישראלית ישתנו, או ישתמרו לצידם? ימים יגידו.

ה.1. שירות צבאי ואזרחי

תמונת מצב

בשנת הגיוס 2021 הצטרפו לשירות הצבאי והאזרחי כ־1,754 גברים חרדים, שהם כ־15% מהבנים בוגרי מערכת החינוך החרדית. 1,185 מהם התגייסו לצה"ל ו־569 התנדבו לשירות האזרחי. בשנת הגיוס 2022, שלגביה יש נתונים על השירות האזרחי בלבד, הגיע מספר המשרתים החרדים ל־480 בלבד.

נראה אפוא שמקרב הגברים החרדים המתגייסים הרוב פונים לשירות צבאי ולא לשירות אזרחי. הסבר אפשרי לכך הוא האפשרויות שהשירות הצבאי מציע בכל הנוגע להכנה לשוק העבודה, שכן במקרים מסוימים הוא מלווה בלימודי מקצוע. סיבה נוספת היא שהשירות הצבאי נתפס בעיני הצעירים החרדים כתרומה משמעותית יותר לחברה מהשירות האזרחי.

הפונים לשירות האזרחי מעוניינים בדרך כלל לשלבו עם לימוד תורה. כאשר הם מצטרפים לשירות לאחר נישואיהם, הם רואים בו תחליף ליציאה מלאה לעבודה. נוסף על כך, האינטרס של המדינה הוא להעדיף את השירות הצבאי, ולכן חרדים יכולים לפנות לשירות האזרחי רק מגיל 21.

מגמות

בשנים 2007-2010 ניכר גידול מהיר במספר החרדים שפנו לשירות צבאי ואזרחי - ממאות ספורות של מתגייסים בשנה הגיע מספר הפונים החרדים לכל אחת מהמסגרות, השירות הצבאי והאזרחי, ל־1,000 בשנה. מספר החרדים המתגייסים לשירות צבאי הוסיף לעלות עד שנת 2015, והגיע לכ־2,000 בשנה, אך מאז חלה ירידה דרמטית במספר המתגייסים החרדים, ומספרם בשנים האחרונות התייצב על מעט יותר מ־1,000 בלבד.

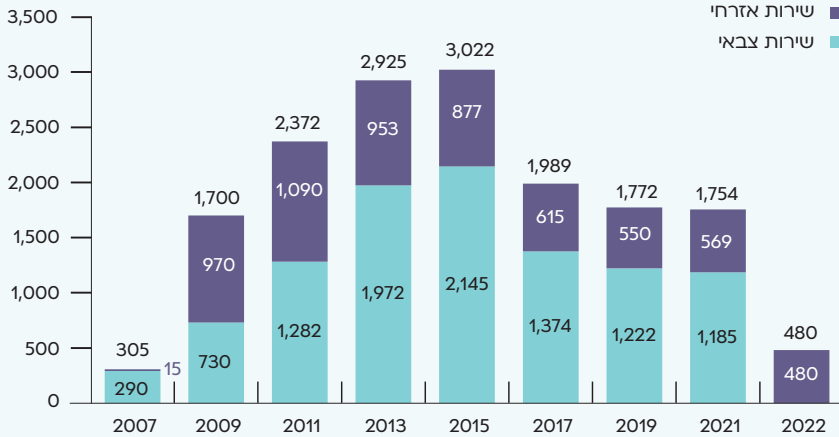
הכרסום במספר החרדים מתנדבי השירות האזרחי רצוף. הוא החל כבר בשנת 2011, ובשנת הגיוס 2022 הוא הצטמצם עד כדי פחות מ־500 מתנדבים בשנה. הירידה במספר המתנדבים החרדים לשתי מסגרות הגיוס הביאה לכך שלמרות הגידול הטבעי במחזורי הגיוס, מספר הפונים החרדים לשירות עמד בשנת הגיוס 2022 על 55% בלבד מהמספר בשנת הגיוס 2015.

העצירה בגידול במספר המתגייסים החרדים לצה"ל עשויה לנבוע מהמתח שנוצר בין המגזר החרדי לצבא בעקבות התיקון לחוק שירות ביטחון משנת 2014, שנחשב מאיים מבחינת החברה החרדית. עם זאת, מספר המתגייסים חזר וירד גם לאחר העברת התיקון לחוק שיזמו המפלגות החרדיות. גם המוטיבציה של הצבא לגיוס חרדים ירדה במרוצת השנים, בין השאר לנוכח העובדה שלא הוצבו יעדים מספריים לגיוס חרדים, בחוק או בהחלטת ממשלה (עד שנת 2016 היו יעדים לגיוס בחוק או בהחלטת ממשלה).

הירידה במספר החרדים הפונים לשירות האזרחי בעשור האחרון עשויה לנבוע מהורדת גיל הפטור מגיל 28 לגיל 24 (עומד כרגע על 26), וכן מהארכת משך השירות האזרחי משנה לשנה וחצי (2014). סיבות אלו ואחרות הפכו את השירות הזה לאטרקטיבי פחות לגברים חרדים.

תרשים ה/1

חרדים שהחלו להתנדב לשירות האזרחי ולשירות הצבאי, 2007-2022
(במספרים מוחלטים)

ה.2. שימוש במחשב

תמונת מצב

בשנים 2021-2022 השתמשו 66% מהחרדים בני 20+ במחשב, לעומת 80% מהיהודים הלא-חרדים. פילוח לפי מגדר מלמד על שיעור שימוש גבוה קצת יותר בקרב הנשים החרדיות (68%), לעומת הגברים החרדים (63%).

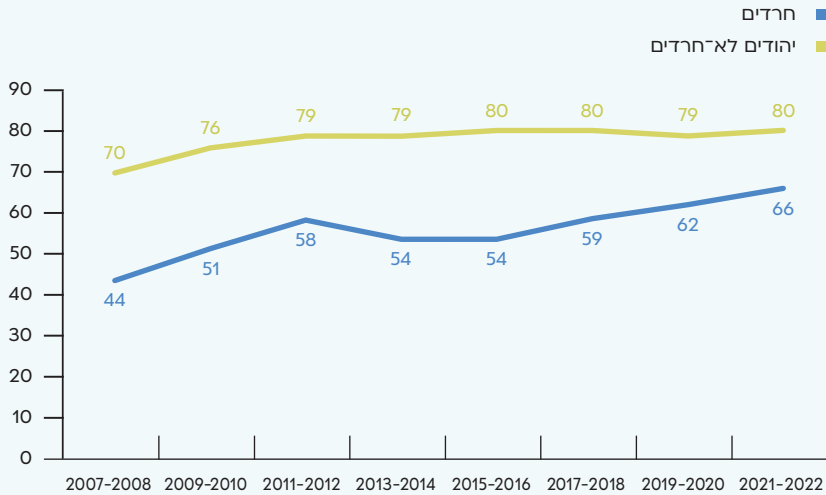
מגמות

בשנים 2007-2022 גדל השימוש במחשב באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית מ-70% ל-80%. בציבור החרדי נרשמה עלייה דרמטית יותר מ-44% ל-66%.

הסיבה לעלייה בשימוש במחשב בחברה החרדית היא חדירה כללית של טכנולוגיה לעולם החרדי, גם מפאת צורכי פרנסה וגם בגלל החשיפה ההולכת וגוברת לתרבות הצריכה והפנאי. מגמות אלו מתחזקות גם בהשפעת הגידול במספר המועסקים ובמספר הסטודנטים החרדים. מאז מגפת הקורונה מחשב הפך ממותרות או טאבו לצורך קיומי להמשך שגרת החיים הן בהקשרים של תעסוקה והן בהקשרים של חינוך, קיום קשרי משפחה ולימוד תורה.

תרשים ה/2

משתמשים במחשב מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2007-2022 (ב-%)

ה.3. שימוש באינטרנט

תמונת מצב

בשנים 2021-2022 דיווחו רוב משמעותי מהאוכלוסייה החרדית הבוגרת - שני שלישים - על שימוש באינטרנט (68%), ולא נמצאו הבדלים משמעותיים בין גברים (67%) לנשים (69%). שיעור המשתמשים בקרב היהודים הלא-חרדים עמד על 94%.

מגמות

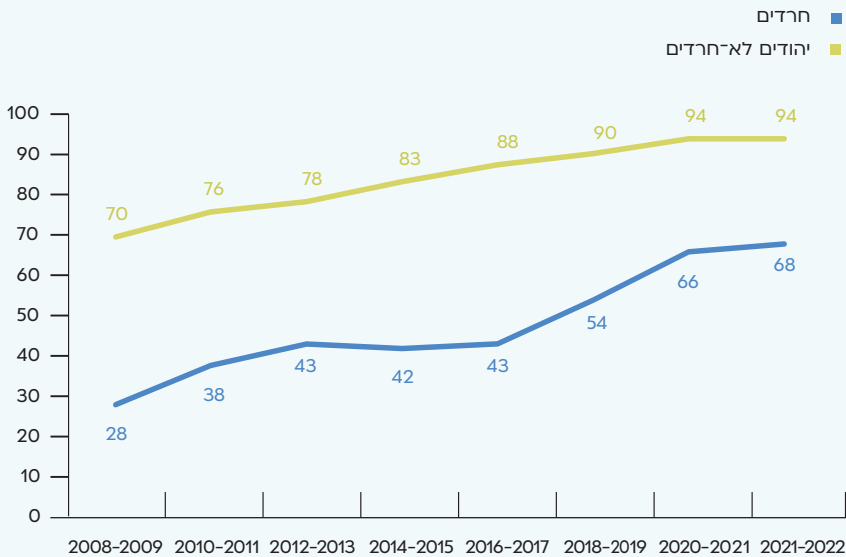
בעשור האחרון חלה מהפכה של ממש בשימוש האוכלוסייה החרדית באינטרנט. שיעור המשתמשים ברשת הכפיל את עצמו ויותר - מ-28% בשנים 2008-2009 ל-69% בשנים 2021-2022. גם באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית גדל שיעור המשתמשים באינטרנט, אך בקצב מתון בהרבה - מ-70% ל-95% באותן שנים.

היקף השימוש באינטרנט נגזר מהחדירה רחבת היקף והממדים של הטכנולוגיה לעולם החרדי, וכן מהפלטפורמות הרבות שאפשר להיכנס דרכן לאינטרנט, למשל טלפונים חכמים. יש לשער שגם הגידול במספר המועסקים ובמספר הסטודנטים החרדים משפיע על החשיפה של אוכלוסייה זו לאינטרנט ועל השימוש ברשת. לכל אלו יש להוסיף את השינויים במאפייני

תרבות הפנאי והצריכה החרדית, כלומר שימוש הולך וגדל באינטרנט לשם רכישת מוצרים וגם לצריכת אמצעי תקשורת ולצרכים חברתיים (השתתפות ברשתות חברתיות כמו פייסבוק, ווטסאפ וטוויטר). בעקבות מגפת הקורונה עלה במהירות שיעור המשתמשים באינטרנט בחברה החרדית. הקורונה הדגישה את הצורך בחיבור לאינטרנט בכל בית, כדי להמשיך בשגרת החיים בהקשרים של תעסוקה, חינוך, קיום קשרי משפחה ולימוד תורה. החרדים שהתחברו לרשת האינטרנט בתקופה זו בחרו שלא להתנתק ממנה גם לאחריה. ניתן גם לראות שההבדל המגדרי, שבעבר שיחק תפקיד בשל היותה של האישה החרדית המפרנסת הראשית של הבית, כבר לא קיים, ושיעור הגברים החרדים המשתמשים באינטרנט דומה לשיעורן של הנשים החרדיות.

תרשים ה-3

משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2008-2022 (ב-%)

ה.4. חופשה בארץ ובחו"ל

תמונת מצב

בשנים 2021-2022 נפשו בארץ 44% מהחרדים בני 20+, שיעור מקורב לשיעור הנופשים בישראל מתוך האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (50%). 10% בלבד מהחרדים בני 20+ יצאו לחופשה בחו"ל בשנים האלה, פחות משיעור הנופשים בחו"ל מקרב האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (25%). חופשה בחו"ל מחייבת תקציב גדול מחופשה בישראל, ההתארגנות בכל מה שקשור למזון כשר מורכבת הרבה יותר, ונדרשת גם תודעה והשקפת עולם פתוחות יותר, שהן במידה מסוימת אנטיטזה לאורח החיים השמרני המתחייב מהשתייכות לחברה החרדית. כפי הנראה, אלו הסיבות להבדלים בהרגלי החופשה בין החרדים ליהודים הלא-חרדים. למאפיינים אלו יש להוסיף את ההשפעה של מגפת הקורונה בשנים 2020-2021 על דפוסי הנסיעה, הן של קהל הנופשים החרדי והן של קהל הנופשים הלא-חרדי – הסגרים הממושכים וסגירת השמיים בתקופה זו. השפעתה של המגפה על דפוסי היציאה לנופש נמשכה גם לאחר סיומה.

מגמות

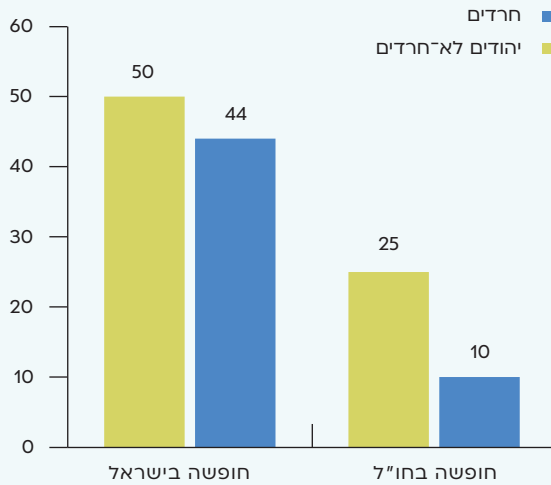
בשנים 2003-2019 חלה עלייה בשיעור החרדים היוצאים לחופשות: בארץ – מ-46% ב-2003 ל-53% ב-2019; ובחו"ל – מ-12% ב-2003-2004 ל-17% ב-2018-2019. העלייה בשיעור החרדים הנופשים בישראל משקפת את הפיכת הבילוי מסוג זה לנורמה רווחת בקרב חרדים, בהיקף דומה ליהודים לא-חרדים.

העלייה בשנים אלו בשיעור הבוחרים לנפוש בארץ ובחו"ל הוסברה במידה מסוימת בגורמים המשפיעים גם על כלל האוכלוסייה, למשל רפורמת "השמיים הפתוחים", ההצטרפות לשוק התעסוקה, המאפשרת עלייה בהכנסה הפנויה והמודעות ההולכת ומתפתחת לתרבות הפנאי והנופש גם באוכלוסייה החרדית ובקבוצות מעמד הביניים המתפתחות בתוכה.

עם זאת, בזמן מגפת הקורונה נסגרו השמיים, עלויות הנסיעה עלו, נסיעות משפחתיות לחו"ל (ואף בישראל) נעשו מורכבות מאוד מבחינה בריאותית ולוגיסטית, וחרדים, כמו אוכלוסיות אחרות, נמנעו מטיסה לחו"ל. משום כך ניתן לראות ירידה בשיעור החרדים שיצאו לחופשות: בארץ – מ-54% בשנים 2017-2018 ל-44% בשנים 2021-2022. ובחו"ל – מ-17% ב-2017-2018 ל-10% בשנים 2021-2022.

תרשים 4/ה

נפשים בישראל ובחו"ל, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2021–2022 (ב-%)

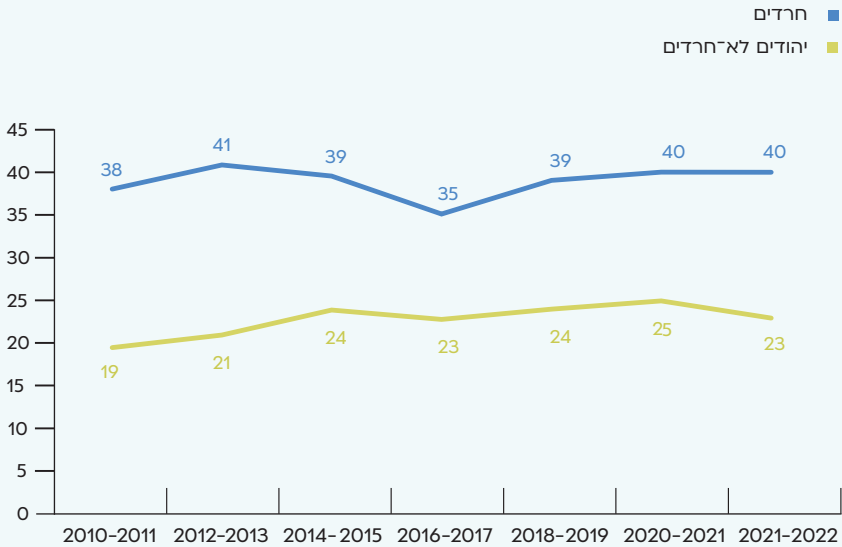
ה.5. התנדבות

תמונת מצב ומגמות

בשנים 2021–2022 עסקו 40% מהחרדים בפעילות התנדבותית, שיעור גדול משיעור המתנדבים היהודים הלא-חרדים (23%). במרוצת השנים 2010–2022 נשאר שיעור החרדים שעסקו בפעילות התנדבותית דומה ועמד על 40%. באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, לעומת זאת, גדל בשנים אלו שיעור המתנדבים – מ-19% ל-23%, אך עדיין הוא רחוק משיעור באוכלוסייה החרדית. ההתנדבות נתפסת כחלק מרכזי וחשוב באורח החיים של הקהילה החרדית. רבים מהם מתנדבים בתדירות גבוהה, וההתנדבות היא חלק בלתי נפרד מחיי היום-יום שלהם.

תרשים 5/

מתנדבים מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2010-2022 (ב-%)

ה.6. תרומה כספית

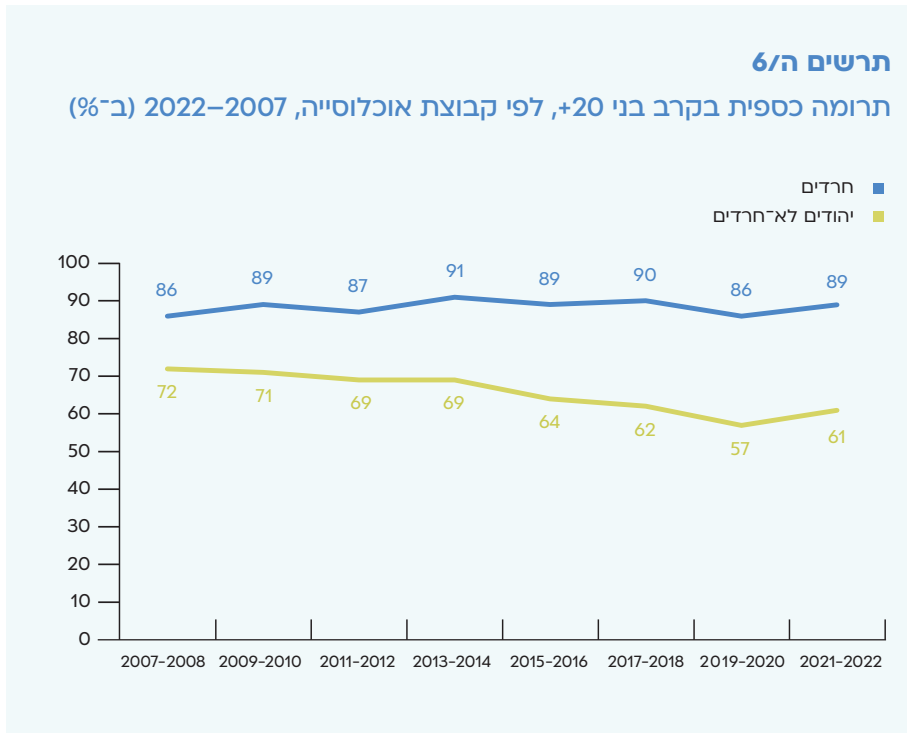
תמונת מצב

בשנים 2022-2021 תרמו 89% מהחרדים בני 20+ תרומה כספית כלשהי, שיעור גבוה בהרבה משיעור היהודים הלא-חרדים שתרמו תרומה כזאת (61%). בשנים אלו הצהירו 63% מהחרדים שהם תרמו יותר מ־1,000 ש"ח, לעומת 24% בלבד מהאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית שהצהירו על תרומה בסדר גודל כזה.

מגמות

שיעור החרדים שהצהירו כי תרמו תרומה כספית נותר יציב לאורך השנים (86% בשנים 2008-2007 ו־89% בשנים 2022-2021), לעומת ירידה בשיעור המצהירים על תרומה כספית באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (72% בשנים 2008-2007 ו־61% בשנים 2022-2021). בשיעור החרדים שהצהירו על תרומה כספית גדולה נרשמה עלייה ניכרת (46% בשנים 2008-2007 ו־63% בשנים 2022-2021), הדומה לעלייה בשיעור התורמים תרומה כזאת מקרב האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (10% בשנים 2008-2007 ו־24% בשנים 2022-2021). בשתי האוכלוסיות חל אפוא גידול בתרומות הכספיות הגדולות, אך הפער ביניהן נותר גדול.

הממצאים מלמדים שהחברה החרדית מתאפיינת בתרבות המקדשת את התרומה, גם בתדירויות תקופות ובסכומים גבוהים, ורואה בה חלק בלתי נפרד מאורח החיים.

7. בחירות לכנסת

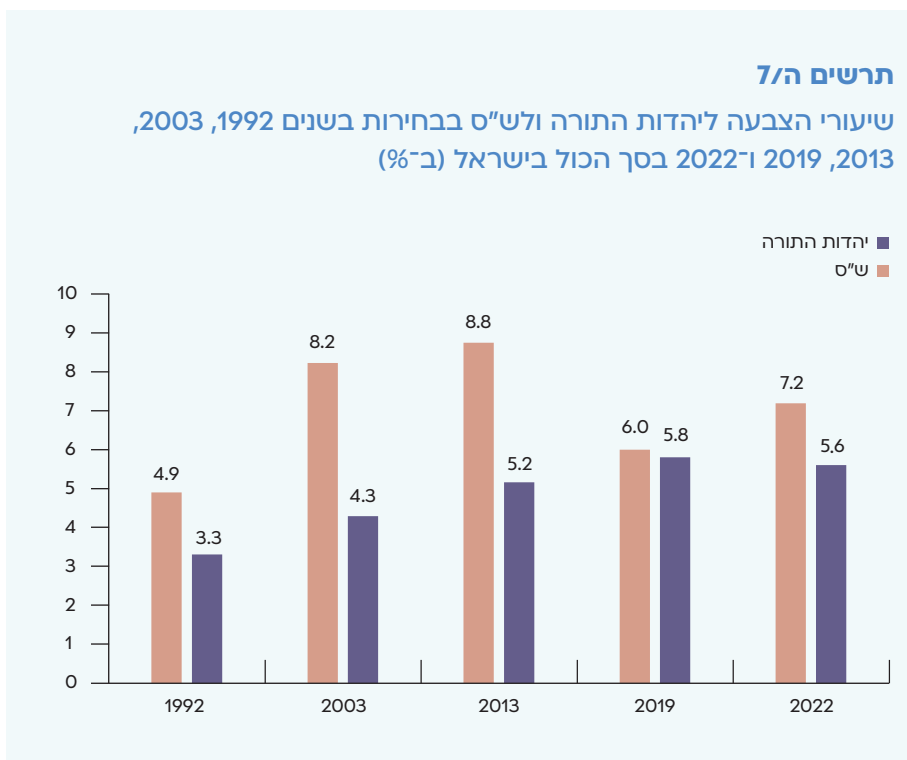
תמונת מצב

בבחירות לכנסת ה־25 (2022) היה שיעור ההצבעה לרשימת יהדות התורה 5.9% (280,194 קולות) מכלל הקולות הכשרים, ולרשימת ש״ס – 8.3% (392,964 קולות). סך כל הקולות לשתי המפלגות יחד עמד על 14.1% (673,158 קולות).

המצביעים החרדים מצביעים בעיקר לשתי מפלגות: ש״ס, שזכתה ב־11 מנדטים בבחירות 2022, ויהדות התורה, שזכתה ב־7 מנדטים. ההצבעה לשתי המפלגות מייצגת שוני במוצא ובאורח החיים. מפלגת יהדות התורה היא מפלגה שכמעט כל מצביעיה הם חרדים, ואילו ש״ס פונה גם לקהל מסורתי ודתי לא־חרדי. עם זאת, בשנים 2015–2021, לאחר פטירתו של הרב עובדיה יוסף שידע לפנות גם לציבור מסורתי, ש״ס הדגישה יותר את האופי החרדי שלה וכחות את ההיבטים המזרחיים־פריפריאליים. וכך, אם בשנים 1994–1999 עמד שיעור

החרדים מתוך מצביעי ש"ס על שליש בלבד, בשנת 2021 היו כמעט שני שלישים (64%) ממצביעי חרדים, ובעקבות זאת היא ירדה מ־11 מנדטים בבחירות 2013 ל־9 מנדטים ב־2021. הסיבה לגידול במנדטים של ש"ס בבחירות 2022 נעוצה בהצלחתה להשיב אליה מצביעים מסורתיים ודתיים, והם שהחזירו אותה לייצוג של 11 מנדטים.

המפלגות החרדיות משקפות גם את השסע העדתי הפנימי במגזר החרדי ומייצגות את שלוש הקבוצות העיקריות שבו: יהדות התורה מייצגת את שתי הקבוצות האשכנזיות - החסידית (סיעת אגודת ישראל) והליטאית (סיעת דגל התורה) - וש"ס את הקבוצה המזרחית־ספרדית.

תפרושת המצביעים ליהדות התורה ולש"ס

שתי ערים שכמעט שליש מהמצביעים למפלגות החרדיות מתרכזים בהן הן ירושלים ובני ברק. בבחירות 2022 היו 17% מסך המצביעים לרשימות יהדות התורה וש"ס מירושלים ו־12% מבני ברק. ערי הפרוור החרדיות (מודיעין עילית, ביתר עילית, אלעד ובית שמש) משקפות התפתחות משמעותית במרחב החרדי במדינה. וכך, בבחירות 2022 עמד שיעור ההצבעה לרשימות יהדות התורה וש"ס בארבע ערי הפרוור החרדיות על 14% מכלל הקולות לרשימות אלו.

מקור נוסף לחרדים שהצביעו לרשימות יהדות התורה וש"ס בבחירות 2022 היו ערים גדולות שמתגורר בהן מיעוט חרדי המונה מעל 5,000 מצביעים (אשדוד, פתח תקווה, רחובות, חיפה, נתניה, תל אביב, אשקלון, באר שבע, בת ים, חולון וראשון לציון), ומהן הגיעו לשתי רשימות אלו 22% מכלל הקולות. שש ערי פריפריה (רכסים, צפת, ערד, קריית גת, אופקים ונתיבות) היו מקור ל-6% נוספים מכלל הקולות ליהדות התורה וש"ס בבחירות אלו.

בסך הכול היישובים שהזכרו הם המקור לכ-70% מכלל המצביעים החרדים לרשימות יהדות התורה וש"ס, והם גם ריכוזי האוכלוסייה החרדית העיקריים.

שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס בערים נבחרות מתוך כלל הבוחרים באותה עיר

שיעורי ההצבעה למפלגות החרדיות מלמדים על גודלו של הריכוז החרדי ועל החלוקה האתנית הפנים-חרדית בתוכו.

בבחירות 2022 היה שיעור ההצבעה למפלגות יהדות התורה וש"ס בבני ברק 90% מכלל הבוחרים בעיר (78,892 קולות בחלוקה הזאת: 60% ליהדות התורה ו-30% לש"ס), ובירושלים – 42% (111,478 קולות בחלוקה הזאת: 24% ליהדות התורה ו-18% לש"ס).

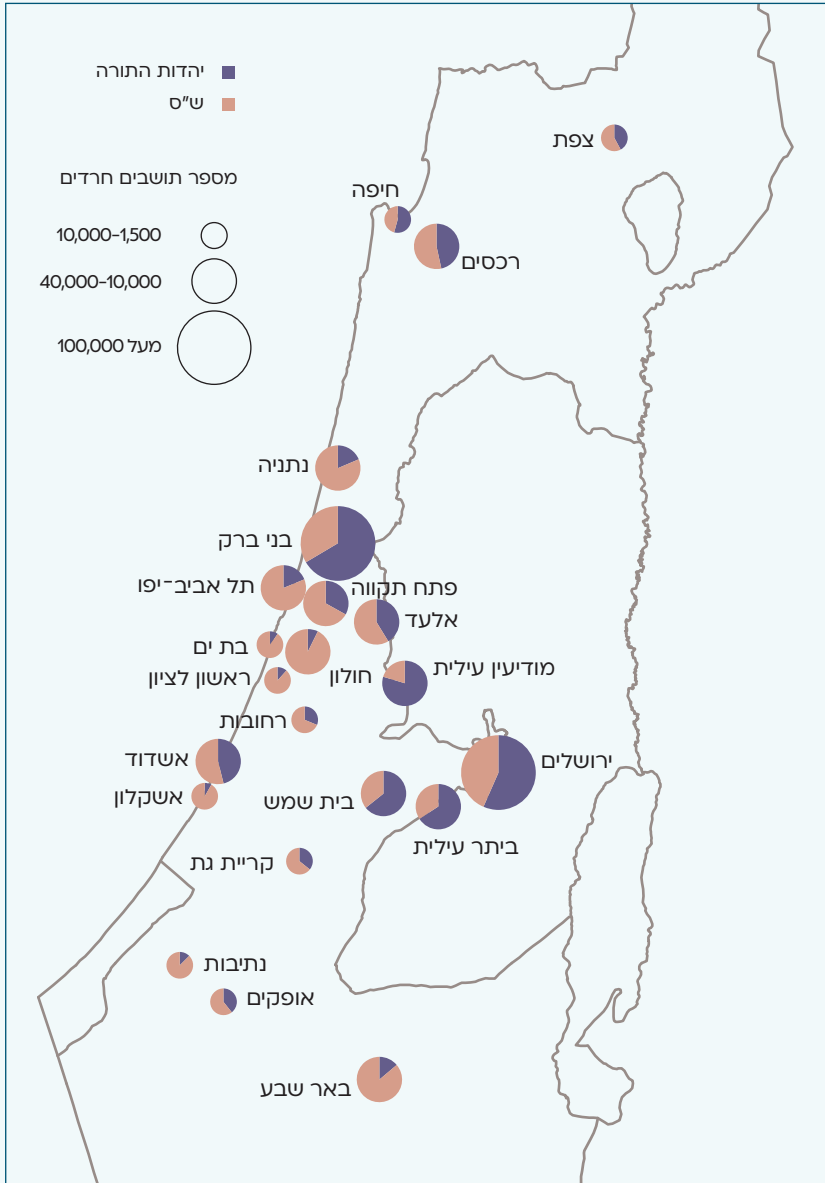
שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס משתנה בכל אחת מערי הפרוור החרדיות בשל המשקל היחסי השונה של חרדים אשכנזים וחרדים מזרחים ביישוב. במודיעין עלית שיעור ההצבעה ליהדות התורה היה 78% (20,662 קולות) מכלל הבוחרים בעיר, לעומת 20% (5,277 קולות) שהצביעו לש"ס; בביתר עלית – 59% (14,081 קולות) ליהדות התורה, לעומת 31% (7,303 קולות) לש"ס; באלעד – 35% (6,862 קולות) ליהדות התורה, לעומת 50% (9,743 קולות) לש"ס; ובבית שמש – 39% (19,871 קולות) ליהדות התורה, לעומת 22% (11,076 קולות) שהצביעו לש"ס.

במבט על הערים הגדולות שיש בהן מיעוט חרדי ניכר שבדרך כלל רוב המצביעים הם לש"ס או שהחלוקה בין שתי הרשימות מאוזנת. בערים אלו חלק ממצביעי ש"ס אינם חרדים: כך למשל, באשדוד היה שיעור ההצבעה ליהדות התורה ולש"ס 29% (33,891 קולות), בחלוקה דומה בין המפלגות: 14% ליהדות התורה ו-16% לש"ס; בפתח תקווה – 13% (17,832 קולות), ושיעור ההצבעה לש"ס גבוה יותר (9%) משיעור ההצבעה ליהדות התורה (4%); בנתניה – 15% (16,930 קולות) הצביעו למפלגות החרדיות, עם רוב מוחלט לש"ס (12%), לעומת 3% שהצביעו למפלגת יהדות התורה.

הריכוזים החרדיים בפריפריה מורכבים מאוכלוסייה מסורתית, מאוכלוסייה חרדית מזרחית ומאוכלוסייה חרדית אשכנזית, שהולכת וגדלה בעשור האחרון. נתוני הבחירות מראים שבריכוזים החרדיים בערי פריפריה נבחרות הרוב מצביעים בדרך כלל לש"ס. כך למשל, בנתיבות היה שיעור ההצבעה ליהדות התורה ולש"ס יחד 49% (10,284 קולות) עם רוב גדול למצביעי ש"ס (43%), לעומת יהדות התורה (6%); באופקים – 38% (6,210 קולות) עם רוב למצביעי ש"ס (23%), לעומת יהדות התורה (15%); ובקריית גת – 24% (7,427 קולות) עם רוב למצביעי ש"ס (15.5%), לעומת יהדות התורה (9%); בערד התמונה הפוכה, 33% הצביעו בה לשתי המפלגות עם רוב גדול ליהדות התורה (31%), לעומת ש"ס (2%).

מפה ה/1

ריכוזי המצביעים למפלגות החרדיות (יהדות התורה וש"ס) בבחירות
לכנסת ה-25 (2022)

בשנים 1992–2022 גדל שיעור המצביעים לרשימות יהדות התורה וש"ס מתוך כלל המצביעים בבחירות פי 1.7 – מ' 8.2% ל' 14.1%. באותן שנים עלה שיעור המצביעים ליהדות התורה מ' 3.3% ל' 5.9%; ושיעור המצביעים לש"ס עלה מ' 4.9% ל' 8.3%. בשנים אלו התרחש גם שינוי בתפרושת המצביעים לרשימות אלו – עלייה במשקלן של ערי הפרוור החרדיות וריכוזי הפריפריה, וירידה במשקלן של ירושלים ובני ברק.

תפרושת המצביעים ליהדות התורה ולש"ס

בבחירות 2022 היה שיעור המצביעים מירושלים ומבני ברק לרשימות יהדות התורה וש"ס 29% מכלל המצביעים לשתי הרשימות (17% בירושלים ו' 12% בבני ברק) – ירידה לעומת נתוני הבחירות בשנת 1992, שבהן היה שיעור המצביעים לרשימות מערים אלו 34% מכלל המצביעים להן (19% בירושלים ו' 15% בבני ברק). שינוי זה מוסבר בעיקר בהגירה מערים אלו לריכוזים חרדיים אחרים.

בבחירות 2022 היה שיעור ההצבעה לרשימות יהדות התורה וש"ס בערי הפרוור החרדיות (מודיעין עילית, ביתר עילית, אלעד ובית שמש) 14% מכלל הקולות לרשימה, לעומת 7% בבחירות בשנת 2003. העלייה נובעת בעיקר מהגידול המהיר במספר החרדים בעיר בית שמש, שהפכה לעיר שמספר המצביעים בה למפלגות החרדיות הוא הגבוה ביותר לאחר ירושלים ובני ברק.

בכל הערים המרכזיות שבהן היו בשנת 1992 מעל 5,000 מצביעים למפלגות החרדיות (אשדוד, פתח תקווה, רחובות, חיפה, נתניה, אשקלון, באר שבע, בת ים, חולון וראשון לציון) חלה בבחירות 2022 עלייה ניכרת במספר המצביעים לש"ס ויהדות התורה, בעיקר בשל הגידול הדמוגרפי החרדי. יוצאת מהכלל יחידה לכך היא העיר תל אביב שבה דווקא חלה ירידה במספר המצביעים בשל הגירה של חרדים ממנה. עם זאת, בשנים אלו ירד שיעור המצביעים לרשימות יהדות התורה וש"ס בערים אלו מסך כל המצביעים לרשימות הללו: בבחירות 2022 ניתנו 22% מכלל הקולות ליהדות התורה ולש"ס בערים אלו, לעומת 31% בבחירות בשנת 1992. הקמתן של ערי הפרוור החרדיות הביאה לירידה בנתח של ערים אלו מכלל המצביעים החרדים.

בבחירות 2022, שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס בערי פריפריה נבחרות (רכסים, צפת, ערד, קריית גת, אופקים ונתיבות) מכלל הקולות לרשימה (6%) נשאר דומה לשיעורם בבחירות בשנת 1992.

שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס בערים נבחרות מתוך כלל הבוחרים באותה עיר

בשנים 1992–2022 חלו תהליכי התחרדות בשתי הערים שמתגוררים בהן מרבית החרדים (ירושלים ובני ברק). שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס בירושלים, שב' 1992 היה 22% מכלל המצביעים בעיר, כמעט הכפיל את עצמו ב' 2022 – ל' 42% מכלל המצביעים. בבני ברק עלה שיעור המצביעים מ' 56% (ב' 1992) ל' 90% (ב' 2022).

שיעור המצביעים ליהדות התורה וש"ס בערי הפרוור החרדיות עלה במעט בין הבחירות ב־2003 לבחירות ב־2022. כך, באלעד עלה השיעור מ־83% ל־85%, במודיעין עילית מ־96% ל־97%, ובביתר עילית חלה עלייה גדולה יותר – מ־76% ב־2003 ל־90% ב־2022. השיאנית מבחינה זו היא בית שמש, ששיעור המצביעים בה ליהדות התורה ולש"ס זינק בשנים האלה מ־15% ל־60% מכלל המצביעים. הסיבה לכך היא ההתחרדות שעברה העיר בעקבות ההתרחבות והפיתוח המואצים של רמת בית שמש.

בדיקה של שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס בשנים 1992-2021 בערי מרכז שחי בהן מיעוט חרדי גדול מעלה שברובן הייתה עלייה: בפתח תקווה – מ־7% ל־13%; ברחובות – מ־6% ל־12%; בחיפה – מ־3% ל־7%; ובנתניה – מ־8% ל־15%. באשדוד, העוברת תהליכי התחרדות, שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס באותן השנים הכפיל את עצמו – מ־15% ל־29%; ואילו בתל אביב ה"חילונית" הוא ירד במעט מ־6% ל־5%.

גם בערי הפריפריה הנבחרות עלה בשנים אלו שיעור המצביעים החרדים ליהדות התורה ולש"ס: ברכסים – מ־51% ל־89%; ובאופקים – מ־25% ל־38%. בצפת, שעברה תהליכי התחרדות, שיעור המצביעים למפלגות החרדיות הכפיל את עצמו ויותר – מ־17% ל־37%. ואולם העיר שחוותה את ההתחרדות הניכרת ביותר היא ערד, שבה קפץ שיעור המצביעים ליהדות התורה מ־8% בשנת 1992 ל־33% בשנת 2022. שינויים אלו משקפים מגמה של גידול טבעי ויותר מזה – של הגירה של זוגות צעירים חרדים לפריפריה.

לוחות אורחות חיים

לוח ה'1

משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה,
2008-2022 (ב-%)

לא־חרדים	חרדים	יהודים	סך הכול ישראל (כולל לא ידוע)	שנים (ממוצע דו־שנתי)
		סך הכול (לא כולל לא ידוע)		
				סך הכול
70	28	66	61	2009-2008
76	38	73	68	2011-2010
78	43	75	71	2013-2012
83	42	80	76	2015-2014
88	43	82	81	2017-2016
90	54	87	85	2019-2018
94	66	91	90	2021-2020
94	68	92	91	2022-2021

מקור: הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ה'2

יוצאים לחופשה בחו"ל ובישראל מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה,
2002-2022 (ב-%)

שנים (ממוצע דו-שנתי)	סך הכול ישראל (כולל לא ידוע)	יהודים	לא-חרדים	
		סך הכול (לא כולל לא ידוע)		חרדים
חופשה בארץ				
2004-2003	50	54	46	55
2006-2005	50	56	47	57
2008-2007	50	56	45	56
2010-2009	52	57	47	58
2012-2011	52	57	49	58
2014-2013	53	58	46	59
2016-2015	54	60	49	61
2018-2017	54	59	54	60
2020-2019	49	56	53	56
2021-2020	43	47	44	49
2022-2021	45	49	44	50
חופשה בחו"ל				
2004-2003	29	30	12	32
2006-2005	30	32	14	33
2008-2007	31	32	12	34
2010-2009	31	33	12	35
2012-2011	34	36	12	39
2014-2013	35	37	12	40
2016-2015	41	44	16	47
2018-2017	46	49	17	52
2020-2019	41	44	15	46
2021-2020	24	26	10	27
2022-2021	23	23	10	25

מקור: הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק ה – אורחות חיים

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

המקור	התתי-פרק
• צה"ל ורשות השירות הלאומי-אזרחי	ה.1. שירות צבאי ואזרחי
• הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	ה.2. שימוש במחשב
הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	ה.3. שימוש באינטרנט
הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	ה.4. חופשה בארץ ובחו"ל
הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	ה.5. התנדבות
הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	ה.6. תרומה כספית
ועדת הבחירות המרכזית לכנסת	ה.7. בחירות לכנסת

פרק ו השפעות הקורונה, תפיסת הדמוקרטיה ואמצעי התקשורת

הנושאים המתחלפים בסקר החברתי של הלמ"ס בשנת 2022 היו ההשלכות החברתיות כלכליות של משבר הקורונה, תפיסת הדמוקרטיה ואמצעי התקשורת וסוגיות דת ומדינה.

בכל הנוגע לקורונה, הסקר בחן את השפעות המשבר בתחום הבריאות והמצב הנפשי, מצב התעסוקה ואיכות התעסוקה - בכלל זה עבודה מרחוק, פגיעה בשכר ומצב כלכלי. בתחום תפיסת הדמוקרטיה ואמצעי התקשורת, הסקר בחן את תפיסת הדמוקרטיה ואת העמדות של הציבור לגבי אמצעי התקשורת, מבחינת אמינות, מגוון דעות, אמצעי התקשורת המסורתיים לעומת המדיה החברתית, החופש להתבטא, השפעת הדת בישראל ועוד. בפרק זה נתמקד בבחינת הדמיון והשוני בין החברה החרדית לחברה היהודית הלא-חרדית בנושאים אלו.

1.1. השפעות הקורונה בתחום הבריאות

מגפת הקורונה הופיעה בישראל בכמה גלים שנמשכו כ-3 שנים, ובמהלכן חלו בקורונה מאות אלפי ישראלים וכ- 12,500 איש מתו מהמגפה.

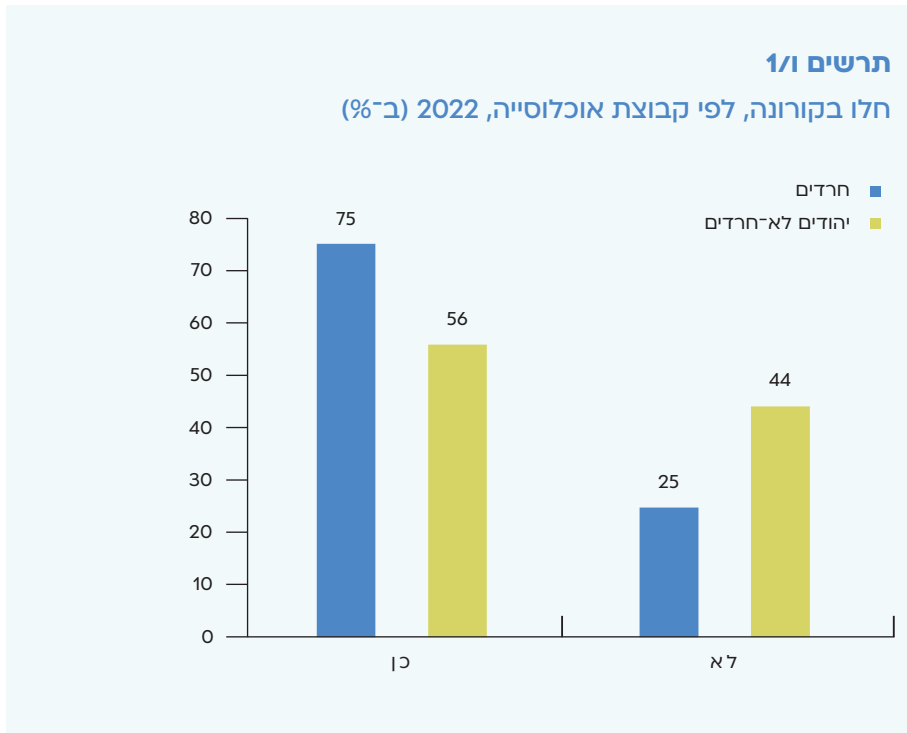
תמונת המצב העולה מהסקר החברתי היא שבמדדים האובייקטיביים מצבם של החרדים טוב פחות ממצבם של היהודים הלא-חרדים, ואילו במדדים הסובייקטיביים מצבם טוב יותר מזה של היהודים הלא-חרדים.

75% מהחרדים מדווחים כי חלו בקורונה, לעומת 56% מהיהודים הלא-חרדים. חרדים גם דיווחו על שיעור גבוה יותר של אובדן בן משפחה או חבר קרוב כתוצאה מהמגפה, בהשוואה ליהודים לא-חרדים (28% לעומת 12%, בהתאמה).

לצד זאת, בבחינת השפעות המשבר על הבריאות הפיזית והנפשית ניתן לראות כי בתחום של בריאות פיזית לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין חרדים ללא-חרדים, 85% מהחרדים ו-82% מהלא-חרדים דיווחו כי לא חל שינוי במצבם הבריאותי בעקבות הקורונה. בתחום של הבריאות הנפשית החרדים מדווחים על מדדים טובים יותר מהיהודים הלא-חרדים. ראשית, 83% מהחרדים דיווחו כי בדרך כלל מצבם הנפשי הוא "טוב מאוד", בהשוואה ל-56%

* פרק זה נכתב בידי יעל בכר.

מהיהודים הלא־חרדים. שנית, 91% מהחרדים דיווחו כי מצבם הנפשי לא השתנה בעקבות הקורונה, לעומת 82% מהיהודים הלא־חרדים. רק 5% מהחרדים דיווחו כי מצבם הנפשי החמיר, לעומת 15% מהיהודים הלא־חרדים. עם זאת, מרבית משתתפי הסקר, חרדים ולא־חרדים, לא פנו לטיפול נפשי בעקבות הקורונה (98% ו־95%, בהתאמה).

2.1 השפעות הקורונה בתחום התעסוקה

כדי לצמצם את התפשטות נגיף הקורונה, הממשלה הטילה שורה של הגבלות על הפעילות הכלכלית בישראל. הגבלות אלו השפיעו על המשק השפעה דרמטית: סגירה זמנית של עסקים, פיטורים או הוצאה לחל"ת של עובדים, מעבר לעבודה מהבית ועוד.⁵ ארבעה מתוך חמשת הגלים של המגפה התחוללו לפני שנת 2022 שבה נערך הסקר, ולכן אפשר ללמוד ממנו גם על ההשלכות ארוכות הטווח של המגפה.

5 קרנית פלוג, דפנה אבירם־ניצן, יותם מרגלית, גבריאל גורדון, חלי (רחל) זקן, ירון קידר, עידו חי, רועי קנת פורטל, זק הירש, סקירת מצב שוק העבודה בתקופת הקורונה, מחקר מדיניות 172, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2021.

בהשוואה בין האוכלוסיות נמצא כי שיעור זהה של חרדים ולא־חרדים (31%) דיווחו על הפסקת עבודה זמנית בעקבות הקורונה. בבחינת הסיבות להפסקת העבודה נמצא כי גם בקרב החרדים וגם בקרב הלא־חרדים הסיבה העיקרית הייתה יציאה לחל"ת, ובשיעורים דומים (54% ו־52% בהתאמה). בהתייחס להשפעה הכלכלית ארוכת הטווח של הקורונה, שיעור זהה של חרדים ולא־חרדים (72%) דיווחו כי לא חל שינוי במצבם הכלכלי בעקבות הקורונה, ושיעור זהה (18%) דיווחו על החמרה במצב הכלכלי בעקבות הקורונה. לעומת זאת, בבחינת השינויים בשכר בעקבות הקורונה, רק 7% מהחרדים דיווחו על עלייה בשכר, לעומת 14% מהיהודים הלא־חרדים. לצד זאת, שיעור דומה של חרדים ולא־חרדים דיווחו על ירידה בשכר בעקבות הקורונה (20% ו־23%, בהתאמה).

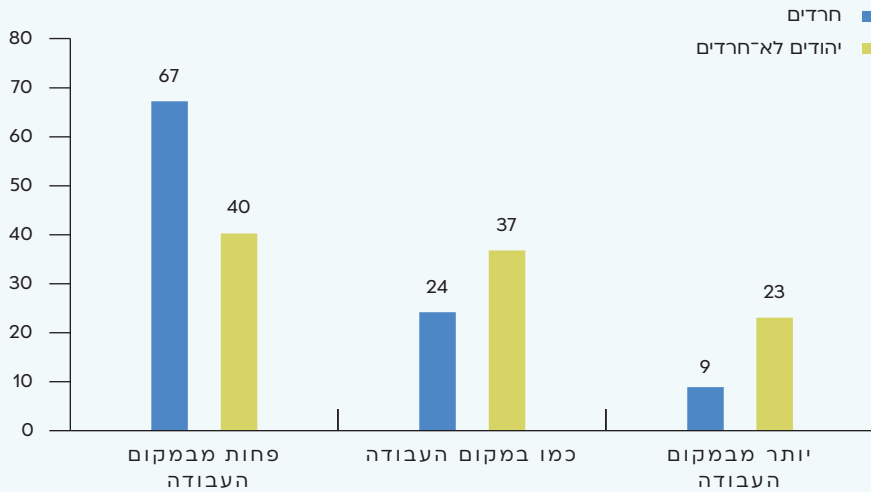
אחת ההשלכות ארוכות הטווח של הקורונה הייתה המעבר לעבודה מהבית. גם בהיבט זה חרדים ולא־חרדים מדווחים על מגמה דומה: 25% מהחרדים עברו לעבוד מהבית, באופן מלא או חלקי, בדומה ל־24% מהיהודים הלא־חרדים. עם זאת, היחס של עובדים חרדים לעבודה מהבית שלילי יותר מהיחס של יהודים לא־חרדים: 67% מהחרדים דיווחו כי העבודה מהבית יעילה פחות מבמקום העבודה, בהשוואה ל־40% בלבד מהיהודים הלא־חרדים. בהתאם לכך, רק 9% מהחרדים דיווחו כי העבודה מהבית יעילה יותר, בהשוואה ל־23% מהיהודים הלא־חרדים.

ייתכן שהיעילות קשורה לזמינות של כלים טכנולוגיים הנדרשים לעבודה. 33% מהחרדים דיווחו כי אין להם בבית הכלים הטכנולוגיים הנדרשים לעבודה, בהשוואה ל־13% מהיהודים הלא־חרדים. בהתאמה לכך, פחות חרדים גם דיווחו כי בזמן הקורונה הוכנסו טכנולוגיות/תהליכים חדשים למקום העבודה שהשפיעו ישירות על העבודה, בהשוואה ליהודים לא־חרדים (27% ו־38%, בהתאמה).

סיבה אפשרית נוספת ליעילות הנמוכה של עבודה מהבית בקרב החרדים עשויה להיות קשורה למידת היכולת להפריד בין צורכי העבודה למטלות הבית. שיעור גבוה יותר של חרדים דיווחו כי בעקבות המעבר לעבודה מהבית הם מקדישים זמן רב יותר לעבודות הבית (חרדים: 67%; יהודים לא־חרדים: 56%).

תרשים 2/1

יעילות העבודה מהבית, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2022 (ב-%)

3.1. דמוקרטיה, תקשורת ודת ומדינה

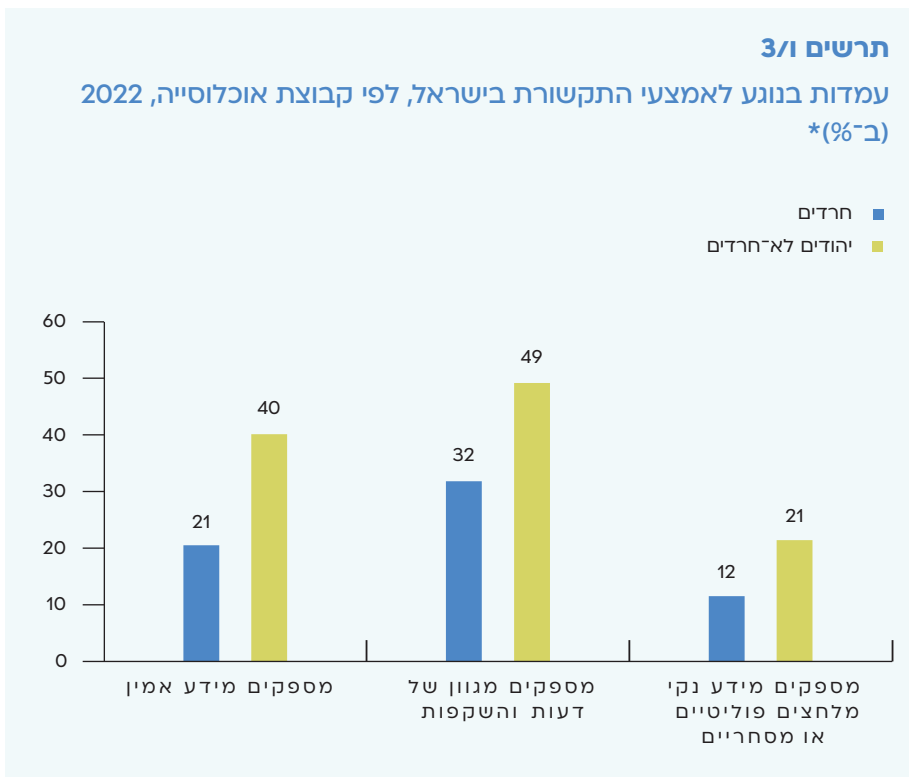
בבחינה של עמדות הציבור בכל הנוגע לדמוקרטיה, הסקר החברתי מצא שבקרב החרדים ניכרת מגמה של חוסר שביעות רצון מהדמוקרטיה בישראל. 75% מהחרדים דיווחו כי הם לא כל כך מרוצים או בכלל לא מרוצים מהדרך שבה הדמוקרטיה פועלת בישראל, בהשוואה ל־45% מהיהודים הלא־חרדים. בהתאם, 59% מהחרדים חושבים כי בשנים האחרונות חל שינוי לרעה בדרך שבה הדמוקרטיה פועלת בישראל, בהשוואה ל־47% מהיהודים הלא־חרדים.

הנטייה של חרדים להביע חוסר שביעות רצון בקשר למצב הדמוקרטיה בישראל ניכרת גם ביחסם לתקשורת ולחופש הביטוי. 55% מהחרדים מרגישים חופשי במידה רבה או במידה מסוימת להביע דעה על תפקוד הממשלה באמצעי המדיה השונים, ברשתות החברתיות או בטוקבקים, בהשוואה ל־67% יהודים לא־חרדים. פן נוסף ביחס לחופש הביטוי בא לידי ביטוי בתפיסות בעניין ההשפעה שצריכה להיות לממשלה בכל הנוגע לתכנים בשידור הציבורי שהיא מממנת (תאגיד כאן וגלי צה"ל). מרבית המשיבים, 62% מהחרדים ו־72% מהיהודים הלא־חרדים, סבורים כי לממשלה לא צריכה להיות השפעה על התכנים שבמימונה. עם זאת, שיעור החרדים התומכים בהתערבות המדינה בתכנים במידה רבה או במידה מסוימת גבוה משיעור היהודים הלא־חרדים התומכים בכך (38% לעומת 28%, בהתאמה).

חרדים גם מציגים עמדות שליליות יותר כלפי אמצעי התקשורת המסורתיים בישראל: רק 21% מהחרדים מסכימים או מסכימים מאוד כי אמצעי התקשורת המסורתיים (טלוויזיה,

רדיו, עיתונות) מספקים מידע אמין, לעומת 40% מהיהודים הלא־חרדים; רק 32% מהחרדים מסכימים או מסכימים מאוד כי אמצעי התקשורת המסורתיים מספקים מגוון של דעות והשקפות, לעומת 49% מהיהודים הלא־חרדים; ו־12% בלבד מהחרדים מסכימים או מסכימים מאוד כי אמצעי התקשורת המסורתיים מספקים מידע נקי מלחצים פוליטיים או מסחריים, בהשוואה ל־21% מהיהודים הלא־חרדים.

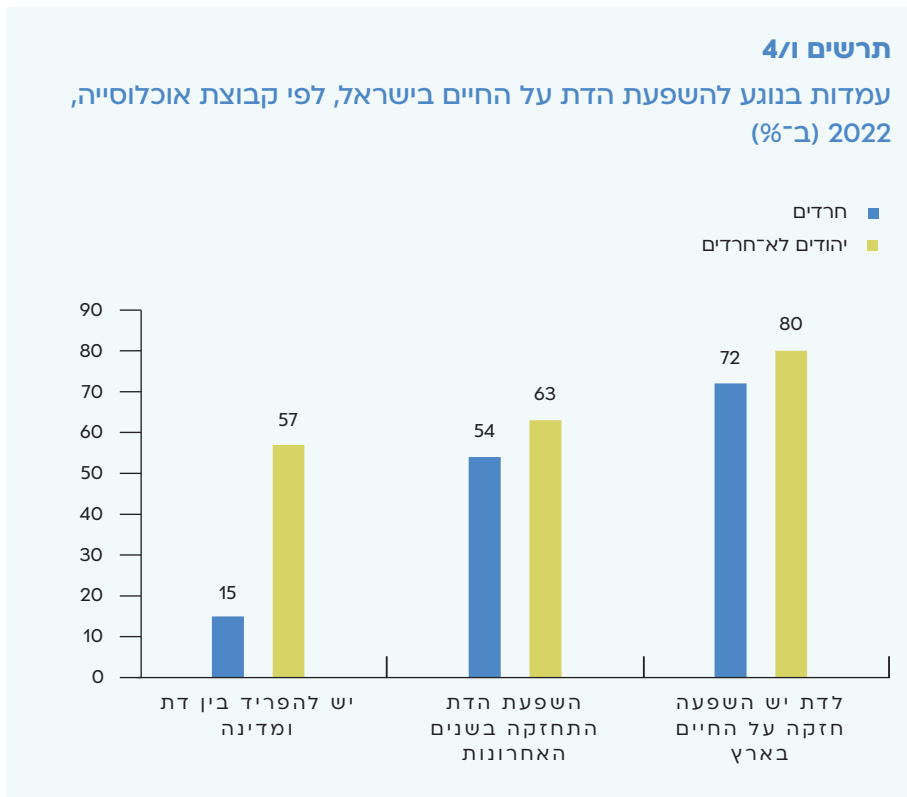
באופן כללי, חרדים תופסים את אמצעי התקשורת כאמינים פחות מיהודים לא־חרדים. 67% מהחרדים דיווחו שכלי התקשורת בישראל מתארים את המצב במדינה כגרוע או גרוע הרבה ביותר בהשוואה למצב במציאות, לעומת 57% מהיהודים הלא־חרדים. גם בעמדות כלפי אמצעי התקשורת למיניהם ניכר חוסר האמון, והפער בין חרדים ליהודים לא־חרדים ניכר בעיקר ביחס לאמצעי התקשורת המסורתיים: 14% מהחרדים חושבים כי הטלוויזיה אמינה במידה מסוימת או רבה, לעומת 50% יהודים לא־חרדים; 33% מהחרדים חושבים שהרדיו אמין במידה מסוימת או רבה, לעומת 60% מהיהודים הלא־חרדים; 39% מהחרדים חושבים שהעיתונות המודפסת או המקוונת אמינה במידה מסוימת או רבה, לעומת 51% מיהודים הלא־חרדים; ו־27% מהחרדים חושבים שהמדיה החברתית אמינה במידה מסוימת או רבה, לעומת 35% מהיהודים הלא־חרדים.

* מי שענו מסכים או מסכים מאוד.

בחינת העמדות כלפי השפעת הדת על החיים בישראל מעלה כמה נקודות דמיון בין חרדים לבין יהודים לא־חרדים. 72% מהחרדים ו־80% מהיהודים הלא־חרדים מסכימים או מסכימים במידה רבה כי לדת השפעה חזקה בישראל. מרבית החרדים (54%) גם מסכימים או מסכימים מאוד כי השפעת הדת התחזקה בשנים האחרונות, בהשוואה ל־63% מהיהודים הלא־חרדים. לעומת זאת, בכל הנוגע לעמדות כלפי הפרדת דת ומדינה יש פער גדול מאוד בין חרדים ללא־חרדים, ורק 15% מהחרדים מסכימים או מסכימים מאוד שיש להפריד בין דת ומדינה, לעומת 57% בקרב היהודים הלא־חרדים.

נוסף על כך, חרדים דיווחו על שינוי לרעה ביחסים בין דתיים לחילונים בעקבות הקורונה. אומנם יותר חרדים דיווחו כי היחסים נעשו טובים יותר בעקבות הקורונה בהשוואה ליהודים לא־חרדים (12% לעומת 7%, בהתאמה); עם זאת, שיעור גבוה בהרבה של חרדים דיווחו כי היחסים בין דתיים לחילונים נעשו גרועים יותר בעקבות הקורונה, בהשוואה ללא־חרדים (43% לעומת 27%, בהתאמה).

ד"ר לי כהנר היא גאוגרפית חברתית. עמיתת מחקר בתוכנית "החברה החרדית בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה; מרצה בכירה ודיקנית הפקולטה למדעי החברה והרוח במכללת אורנים. עוסקת בהתפתחות המרחב החרדי בישראל ובקבוצות החרדיות המודרניות.

ד"ר גלעד מלאך הוא ראש התוכנית "החברה החרדית בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה. מומחה לתכנון מדיניות ציבורית לאוכלוסייה החרדית, בתעסוקה, בשירות הצבאי, בהשכלה הגבוהה ובחינוך.

יעל בכר היא רכזת המערכת ואחראית הנתונים של השנתון ומחברת פרק ו. משמשת חוקרת עמיתה במכון ברוקדייל למחקר חברתי-יישומי. בעלת תואר שני ביישוב סכסוכים מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

החברה החרדית היא חברה מגוונת, מורכבת ודינמית; יחידה ומיוחדת ברבדים מסוימים דומה לכלל החברה ברבדים אחרים. מהם פניה היום, אילו מגמות מסתמנות בה מאז תחילת שנות האלפיים, במה מתבטאים מאפייניה הייחודיים לעומת כלל החברה, ובמה היא דומה לה?

החברה החרדית בישראל גדלה בשני העשורים האחרונים בקצב מהיר ועוברת שינויים מואצים, תולדה של השתלבותה הבלתי נמנעת בחברה הכללית. מעצבי מדיניות וחוקרים, ארגוני המגזר השלישי, אנשי תקשורת והציבור הרחב - כולם סקרנים ורוצים לדעת עוד על התהליכים האלה, אך כדי להשלים את התמונה חסרים להם נתונים ומידע שיטתי, מהימן ועקבי. **שנתון החברה החרדית בישראל 2023** מכנס בפעם השמינית במקום אחד את מרב המידע הכמותי הקיים היום על החברה החרדית הישראלית, ומסרטט תמונה שלמה ומעודכנת שלה על בסיס מידע סטטיסטי וניתוח נתונים בתחומים רבים וחשובים - דמוגרפיה, חינוך, רווחה ורמת חיים, תעסוקה, אורחות חיים ודפוסי הצבעה בבחירות. הפרק המתחלף בשנתון עוסק השנה בהשפעה ארוכת הטווח של הקורונה, בתפיסות הנוגעות לדמוקרטיה ואמצעי התקשורת ובסוגיות של דת ומדינה.

